

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
CIVILINĖS IR KOMERCINĖS TEISĖS KATEDRA

LAURA MANIKAITĖ
VERSLO TEISĖS NEAKIVAIZDINĖS STUDIJOS

DRAUDIMINĖ RIZIKA KAIP DRAUDIMO SUTARTIES OBJEKTAS

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Doc. dr. Leonas
Virginijus Papirtis

Vilnius, 2006

Turinys

Įvadas	3
1 Rizikos suvokimas	6
1.1 Rizikos nenoras	6
1.2 Rizikos suvokimą įtakojantys veiksniai	8
1.3 Iškreipto rizikos suvokimo problema	11
1.4 Rizikos matavimas ir jo reikšmė rizikos suvokimui.....	13
2 Rizikos elementas draudimo sutartyje	16
2.1 Rizikos sąvoka ir samprata	16
2.2 Rizikų klasifikacija	17
2.3 Draudiminės rizikos kaip draudimo sutarties objekto dilema	20
2.4 Draudiminių rizikų atskyrimas nuo draudiminių įvykių	26
2.5 Draudiminės rizikos elementai	28
2.6 Rizikos apimties nustatymo sąsaja su draudėjo pareiga atskleisti informaciją	33
3 Rizikos vertinimo pagrindumas ir draudėjų diskriminacijos problema	37
3.1 Lytis kaip draudiminės rizikos vertinimo faktorius.....	37
3.2 Rizikos vertinimo pagal buvimo užsienyje kriterijų pagrindumas	42
3.3 Kiti kriterijai nustatant riziką transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomajame draudime ir jų naudojimo pagrindumas	53
Išvados	58
Literatūros sąrašas:	60
Santrauka	64
Die Zusammenfassung	65
Priedai	67

Ivadas

Draudimas turi didelę reikšmę visuomenėje nepriklausomai nuo to, ar jis būtų privalomas, nes tokį jį nustato valstybė, ar jis būtų savanoriškas. Tai bene efektyviausias rizikos valdymo būdas kitų valdymo būdų tokių kaip rizikos vengimas, rizikos mažinimas ar rizikos prisiėmimas kontekste. Galima stengtis išvengti riziką keliančių situacijų, galima siekti sumažinti nuostolių tikimybę pvz.: saugos diržais ar priešgaisrine sistema, galima tiesiog prisiimti rizikų finansinius padarinius. Tačiau negali visuomet tikėtis išvengti rizikingų situacijų, ar sumažinti nuostolių tikimybę iki minimumo. Dažnai rizika pasireiškia tikrovėje, t.y. įvyksta draudiminis įvykis, ir rizikos pasireiškimas neišvengiamai atneša nuostolių. Draudimo efektyvumas pasižymi tuo, kad rizika yra perduodama ir rizikos žalos sukeltų nuostolių atsiradimo atveju tie nuostoliai yra apmokami. Galime teigti, kad perduodant riziką kartu yra perduodamas ir išsipareigojimas apmokėti nuostolius. Taigi draudėjas perduodamas draudikui riziką kartu perduoda ir išsipareigojimą apmokėti nuostolius. Draudimo įmonė (draudikas) kaupia klientų (draudėjų) perduotas rizikas mainais į draudimo įmokas, kurias moka klientai. Pažymėtina, kad draudikai kaupia rizikas draudimo sutarties pagrindu. Atsižvelgiant į draudimo, kaip rizikos valdymo būdo efektyvumą ir į draudimo sutarties kaip to būdo pasinaudojimo pagrindą, šiame magistro darbe analizuojama draudiminė rizika, jos suvokimo ir vertinimo pagrindumo problemos. Taipogi keliamas klausimas, ar draudiminė rizika iš tikrųjų yra draudimo sutarties objektas. Gauti norminių teisės aktų, teismų praktikos ir nagrinėjusių draudiminę riziką autorių teisinės literatūros analizės rezultatai, nors ir nėra vienareikšmiški, bet suponuoja draudiminę riziką esant vienu iš pagrindinių draudimo sutarties elementų, bet ne objektu. Tam, kad rizika, nuo kurios draudėjas draudžiasi, taptų konkrečios draudimo sutarties elementu, ji pereina rizikos suvokimo ir rizikos įvertinimo stadijas. Taigi autorė išskiria rizikos suvokimo, rizikos vertinimo stadijas, kurios labai svarbios rizikos virsmui konkrečios draudimo sutarties elementu. Galime išskirti ir trečiąją stadiją (etapą). Tai – rizikos kontrolė, kuri būtent ir pasireiškia draudimo sutarties sudarymu. Iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti, kad rizikos suvokimo ir vertinimo problemos nutolusios nuo magistrinio darbo temos. Tačiau taip nėra, nes tik suvokta rizika gali tapti teisine kategorija, t.y. konkrečios draudimo sutarties elementu. Akcentuotina yra tai, kad rizikos vertinimas galimas ir tuomet, kai rizika jau yra konkrečios sudarytos draudimo sutarties, o ne ateityje būsiančios, elementas. Pvz. draudiminės rizikos padidėjimo ir sumažėjimo atvejais rizika jau yra konkrečios draudimo sutarties elementas ir šiais nurodytais atvejais ji yra vertinama iš naujo. Be to, šiuo metu draudiminės rizikos vertinimo problema yra itin aktuali daliai visuomenės narių, kurie atsiduria diskriminuojamoje padėtyje dėl draudikų naudojamų rizikos vertinimo kriterijų. Reikia suprasti, kad rizikos įvertinimas yra

tiesiogiai susijęs su draudiminės apsaugos kainos nustatymu. Autorės atliktas tyrimas įrodys, kad tam tikrų kriterijų naudojimas rizikos vertinime turi didžiausią įtaką draudiminės įmokos dydžiui. Ir jeigu tokių kriterijų naudojimas kelia pagrįstumo klausimą, tai iškyla ir tam tikrų draudėjų grupių diskriminavimo problema. Autorė pasistengs parodyti, kad riba tarp įmokų diferencijavimo ir draudėjų diskriminacijos yra labai nedidelė.

Temos aktualumas ir naujumas. Draudiminės rizikos kaip vieno iš pagrindinių draudimo sutarties elementų analizė yra svarbi teisės doktrinos plėtros požiūriu, atsižvelgiant į tai, kad draudimo riziką nagrinėjančios literatūros kiekis yra kuklus. Draudimo teisės tema yra parengta tik keletas lietuviškų mokslinių šaltinių, o atskirų mokslinių šaltinių draudiminės rizikos tema nėra iš viso. Pažymėtina, kad užsienio leidinių, kurie skirti rizikai yra, tačiau autorių, nagrinėjančių būtent draudiminę riziką, mažoka. Išanalizavus literatūrą, darytina išvada, kad autorių, kėlusius klausimą, ar draudiminė rizika yra draudimo sutarties objektas, nėra. Darbe atskleista rizikos vertinimo problema taipogi yra nauja. Tai įrodo faktas, kad rizikos vertinimo pagal lyties kriterijų gyvybės draudime ar pagal buvimo užsienyje tam tikrą laikotarpį bei amžiaus kriterijus transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomajame draudime pagrįstumo klausimą nagrinėjančių šaltinių yra vos keletas. Autorė pateikia kritišką požiūrį į minėtų kriterijų naudojimą rizikos vertinimo procese.

Tyrimo tikslas. Išanalizuoti draudiminę riziką kaip draudimo sutarties elementą, kartu atskleidžiant su šio elemento suvokimu ir įvertinimu susijusias problemas.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atskleisti ryšį tarp rizikos suvokimo ir jos virsmo draudimo sutarties elementu.
2. Išanalizuoti draudiminę riziką ir ją kritiškai įvertinti per objekto, elemento, požymio ir sąlygos prizmes.
3. Nustatyti rizikos vertinimo problemą, analizuojant tam tikrų kriterijų panaudojimo pagrįstumą.

Tyrimo objektas. Draudiminė rizika kaip draudimo sutarties elementas.

Tyrimo dalykas. Draudiminės rizikos pasireiškimas rizikos suvokimo, įvertinimo ir kontrolės stadijose bei kiekvienoje iš šių stadijų atsiskleidžiantys rizikos ypatumai.

Baigiamojo darbo šaltiniai. Magistrinio darbo turinys susiformavo neatsitiktinai. Pagrindinių temos aspektų – rizikos suvokimas, rizikos elementas draudimo sutartyje, rizikos vertinimo pagrįstumas – pasirinkimą taipogi įtakėjo perskaityta literatūra. Ypač naujoviškas ir aktualus, nagrinėjant rizikos suvokimo klausimą, pasirodė autoriaus M. Clarke darbas “Policies and Perceptions of Insurance Law in the Twenty-First Century”. J. Adams darbas „Rizika“ suformavo kritišką žvilgsnį į rizikos matavimo ir vertinimo galimybes. V. I. Serebrovskio ir D. Blando darbai analizuojamą temą atskleidžia teoriniu aspektu. Iš lietuvių autorių šaltinių

paminėtina yra autorių kolektyvo J. Čepinkio, D. Raškinio, R. Stankevičiaus ir A. Šerniaus vadovėlio „Draudimas“ 1999 metų redakcija, taipogi autorių J. Čepinsko ir D. Raškinio darbas „Draudimo veikla“ bei atskiri lietuvių autorių straipsniai, kurie padėjo atskleisti analizuojamą temą ne tik teoriniu bet ir praktiniu aspektu. Tai autoriaus K. Zavecko straipsnis „Draudimo interesas kaip pagrindinis teisinių draudimo santykių elementas“, T. Kontauto straipsnis „Draudėjų diskriminacijos problema“. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika naudota siekiant išsiaiškinti draudiminės rizikos statuso draudimo sutartyje problemą, bei atskleidžiant draudimo sutarties kaip fiduciarinės sutarties specifiškumą.

Iš norminių teisės aktų svarbiausiais šaltiniais laikytini LR Draudimo įstatymas ir LR Transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymas. Vienas svarbiausių šaltinių nagrinėjant rizikos vertinimo pagal buvimo užsienyje kriterijų pagrįstumą yra LR Draudimo priežiūros komisijos 2006 m. rugsėjo 12 d. pozicija dėl LR transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo.

Atliekant praktinį tyrimą dėl lemiamų faktorių rizikos vertinime panaudoti draudimo bendrovės „Ergo Lietuva“ duomenų bazės statistiniai duomenys. LR Statistikos departamento surinkti duomenys leidinyje „Demografijos metraštis“ taip pat buvo reikalingi analizuojant dėl lyties kriterijaus panaudojimo rizikos vertinime iškilusias problemas. Šioje vietoje labai svarbus šaltinis yra 2004 m. gruodžio 13 d. Tarybos direktyva, įgyvendinanti vienodo požiūrio į moteris ir vyrus principą dėl galimybės naudotis prekėmis bei paslaugomis ir prekių tiekimo bei paslaugų teikimo.

Naudingos pasirodė interneto svetainės – oficialūs Europos Sąjungos, nacionalinio draudikų biuro, draudimo bendrovių tinklapiai.

Tyrimo metodai. Rašant magistro darbą buvo remiamasi šiais teoriniais mokslinio tyrimo metodais: loginiu – juo remtasi analizuojant atskiras Europos Sąjungos teisės aktuose bei Lietuvos Respublikos įstatymuose įtvirtintas teisės normas, atskleidžiant jų turinį ir prasmę, analizuojant lietuvių ir užsienio autorių teisinę literatūrą; lyginamuoju – vadovaujantis šiuo metodu darbe lyginamuoju aspektu vertinama kitų valstybių patirtis rizikos įvertinime; sisteminiu – teisės normos, įtvirtintos tarptautiniuose teisiniuose dokumentuose bei Lietuvos Respublikos įstatymuose vertinamos kompleksiskai, atskleidžiamas jų tarpusavio ryšys su kitomis teisinėmis normomis; istoriniu – remiantis juo atskleidžiama transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo raida; statistiniu – remiantis juo atliktas praktinis tyrimas.

Darbo struktūra. Magistro baigiamasis darbas susideda iš įvado, dėstomosios dalies, kuri susideda iš trijų skyrių, ir išvadų. Darbo pabaigoje pateikiamas literatūros sąrašas, santrauka lietuvių ir vokiečių kalbomis ir priedai.

1 Rizikos suvokimas

1.1 Rizikos nenoras

Siekiant suvokti riziką kaip draudimo sutarties objektą (elementą)¹, tikslinga yra atskleisti tai nulemiančias priežastis, t.y. priežastis, kurios nulemia, kad rizika tampa konkrečios draudimo sutarties objektu (elementu).

Kodėl atsirado draudimas? Galime atsakyti vienareikšmiškai, kad dėl poreikio suvaldyti riziką ir iš rizikos nenoro. Riziką galima valdyti ir kitais būdais, nebūtinai draudimu. Yra rizikos prevencija, rizikos prisiėmimas ir pan., tačiau šios priemonės rizikai suvaldyti nebus nagrinėjimo dalyku. Rizikos nenoras yra suprantamas, nes rizika sukelia nepageidaujamus nuostolius. Nuostolių riziką galima perduoti už atitinkamą apsaugos kainą, kuri priklauso nuo rizikos apimties, pasitelkiant tam tikslui vieną iš rizikos valdymo instrumentų – draudimą. Pagal Lietuvos Respublikos Draudimo įstatymo (toliau – Draudimo įstatymas) 2 str. 27 d. draudimo veikla yra ūkinė komercinė veikla, kuria draudimo sutarties pagrindu už draudimo įmoką prisiimama kitų asmenų nuostolių rizika.

Taigi draudimas yra rizikos valdymo būdas. Tačiau riziką galime suvaldyti tik tuomet, kai ji tampa konkrečios draudimo sutarties elementu. Tai reiškia, kad žmogus suvaldys riziką tuomet, kai sudarys draudimo sutartį. Draudimo sutarties sudarymą lemia rizikos nenoras ir saugumo jausmas. Sociologai teigia, kad po būtinųjų dalykų, tokių kaip maistas ir drabužiai seka noras būti saugiems. Svarbus sudaromų draudimo sutarčių aspektas yra tas, kad žmonės moka už tai, kad galėtų būti ramūs. Saugumas ir ramybė tikrai nekelia jokių asociacijų su rizika, todėl suprantama, kad žmonės nenori rizikos, kuriai įvykus atsiranda nuostoliai. Pats rizikos nenoras atsiranda iš to, kad asmenys nenori patirti streso.² Viena iš streso sukėlimo priežasčių yra ta, kad jie negali kontroliuoti įprastos situacijos. Nesvarbu, kokia ta situacija būtų, ar vairuojant automobilį ar kažką dirbant. Į rizikingas situacijas skirtingai reaguoja vairuotojai ir keleiviai. Pastarieji patiria žymiai didesnę stresą, nes jie yra tik stebėtojai, patys tiesiogiai nevaldo situacijos. Žmonės ieško būdų kaip atgauti situacijos kontrolę, nuo kurios tiesiogiai priklauso net jų gyvybė. Ir jie tą būdą randa pasirinkdami draudimą.

Ekonomistai rizikos nenorą aiškina kaip natūralią žmogaus prigimtį. Ji paaiškina, kodėl žmonės, kai leidžiama pasirinkti tarp vieno dolerio praradimo ir 10 procentų tikimybės, kad galima bus prarasti 10 dolerių, dauguma žmonių pasirenka vieno dolerio netektį, tai yra aiškia

¹ Ar rizika yra objektas paaiškės poskyryje “Draudiminės rizikos kaip draudimo sutarties objekto dilema”

² Clarke M. Policies and Perceptions of Insurance Law in the Twenty-First Century. – New York: Oxford University Press Inc., 2005. P.3.

vieno dolerio netektį, nei riziką tarp nieko nepraradimo ir 10 dolerių netekties.³ Žmonės nenori rizikos net ir tuo atveju, jeigu ji yra labai maža. Šiuo atveju tik 10 procentų. „Žmonės nebenori siekti ko nors „gero“, bet labiau stengiasi išvengti blogio“.⁴ Pagal perspektyvumo teoriją žmonės abejotinomis aplinkybėmis priimdami sprendimus ateities praradimus pasveria dvigubai sunkiau nei galimus būsimus išlošimus. Jeigu žmonės žinotų, kad yra vieno procento galimybė prarasti jų šimto tūkstančių JAV dolerių vertės namą, jie tikriausiai rinktųsi sumokėti daugiau nei vieną tūkstantį draudimui, ir viena iš pagrindinių priežasčių būtų tai, kad jie pasirošę mokėti tam, kad išvengtų rūpesčių. Tokie žmonės yra rizikos nenorintys, nerizikuojantys. Jie sudaro draudimo sutartis.

Rizikos priimtinumas taip pat turi ekonominę dimensiją.⁵ Pasiturinčiose visuomenėse žmonės perka draudimą dėl to, kad negali sau leisti rizikuoti namu ar gyvybe, kurią gali pasiglemžti pvz. gaisras. Kuo daugiau žmonės turi, tuo labiau jie bijo tai prarasti, ir tuo daugiau jie pasiryžę sumokėti, kad apsaugotų tai ką turi. Kuo daugiau žmonės turi, tuo labiau jie nenori rizikos ir dėl to sudaro draudimo sutartis. Didelio draudimo populiarumo faktorius yra žmonių materialinė padėtis. Pvz. pasauliniu mastu daugiausiai įplaukų už gyvybės draudimą gaunama iš turtingų šalių tokių kaip Šveicarija, Japonija., JAV. Taip pat galima paminėti, kad Airijoje namų savininkų, apdraudusių savo nuosavybę, yra tris kartus mažiau nei Anglijoje. Vargingesnėse visuomenėse nėra taip populiariu apsidrausti. Kodėl? Skurdas veikia atlygio bei pavojaus suvokimą, ir tai skatina žmones pernelyg rizikuoti. Nelaimingų atsitikimų statistikoje galima aptikti aiškius skirtumus tarp socialinių klasių: vargingiausiems būdingas daug didesnis rizikavimo laipsnis nei turtingiems.⁶ Pasiturinčių ir mažas pajamas gaunančių žmonių polinkį rizikuoti atskleidžia jų elgesys lošimo situacijose. „Pasiturinčiose ir mažiau dirbančiose visuomenėse žmonės nenoriai investuoja pinigus į nelygius išlošimo ar pralošimo šansus. Jie lošia tada, kai žino, kad gali pralošti tik mažas pinigų sumas, o toks lošimas jiems teikia malonumą. Toks lošimas greičiau yra pasilinksminimas negu susidūrimas su rizika. Kai vargingesnė visuomenė lošia, tai jau nėra pramoga, nes jie tikisi staigiai praturtėti.“⁷ Šios situacijos parodo skirtumą tarp visuomenės, kurioje dominuoja norai ir baimės, ir tarp visuomenės, kuriai galimybės leidžia garantuoti saugumą.

Jeigu rizikos nenoras lemia draudimo sutarties sudarymą, tai polinkis rizikuoti paaiškina žmonių apsisprendimą nesidrausti. Tačiau nesidraudimas nebūtinai reiškia didesnę polinkį rizikuoti. Nesidraudimas gali reikšti, kad žmonės neturi galimybių draustis. Vargingesnė

³ Clarke M. Policies and Perceptions of Insurance Law in the Twenty-First Century. – New York: Oxford University Press Inc., 2005. P.3.

⁴ Adams J. Rizika. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2001. P.213.

⁵ Ten pat.P.86.

⁶ Ten pat.P.86.

⁷ Clarke M. Policies and Perceptions of Insurance Law in the Twenty-First Century. – New York: Oxford University Press Inc., 2005. P.18.

visuomenė ar jos dalis turi daugiau preteksto baimėms, turėdami daugiau nerimą kurstančios informacijos. Tačiau gyvendami socialinėje izoliacijoje, kurioje turtai yra nepasiekiami, jie negali turėti daug perspektyvų ir jų nesaugumo suvokimas tik dar labiau išsiplečia.⁸ Kodėl Šveicarijoje, Japonijoje ir JAV įplaukų už gyvybės draudimą gaunama daugiausiai. Todėl, kad žmonės turi daugiau pajamų ir finansiškai gali sau leisti rūpintis ateitimi. Mažiau pasiturinčios visuomenės polinkį rizikuoti gali lemti priverčiančios, o ne pasirinktos aplinkybės. Visiškai įsivaizduojama situacija yra tokia, kad nepasiturinčios visuomenės dalies atstovas nori sudaryti investicinio gyvybės draudimo sutartį. Jis žino, kad norėdamas sutaupyti ir apsaugoti nuo nelaimingų atsitikimų, turės mokėti draudimines įmokas. Paskaičiavęs savo pajamas ir išlaidas, kurias sudaro išlaidos už maistą, būsto išlaikymą, drabužius ir kt., jis įsitikina, kad negalės sudaryti tokios draudimo sutarties. Toks žmogus mažiau turi, tačiau tai nebūtinai reikš, kad jo polinkis rizikuoti bus didesnis lyginant su pasiturinčiu asmeniu ir tai apspręs draudimo sutarties nesudarymą. Taigi vargingesnėse visuomenėse nėra taip populiariu apsidrausti, tačiau tą nebūtinai įtakoja rizikos norėjimas.

1.2 Rizikos suvokimą įtakojantys veiksniai

Žmonių baimės ir konkrečios draudimo rūšies ieškojimas priklauso nuo jų rizikos suvokimo.⁹ Rizikos suvokimas pirmiausiai priklauso nuo žmonių žinių, kas yra toji rizika. Pirmasis rizikos suvokimą įtakojantis veiksnys yra žinios. Žmonės gali būti neįspėti apie iš tikrųjų egzistuojančią riziką. Pvz. septynioliktame amžiuje žmonės rūkydavo pypkes, tikėdami, kad jos naudingos jų sveikatai. Dvidešimto amžiaus viduryje asbestas buvo sveikinamas kaip svajonių medžiaga, nors iš tikrųjų ji yra pavojinga žmonių sveikatai.¹⁰ Kuo žmonės tiksliau įspėti ir informuoti apie riziką, tuo tiksliau jie vertins riziką ir mažiau suklys rizikuodami.¹¹ Taigi kuo tiksliau žmonės bus informuoti apie pavojus, tuo jų suvokimas apie riziką bus teisingesnis, kas savo ruožtu apspręs žmogaus polinkį rizikuoti arba nerizikuoti. Mums aktuali situacija yra ta, kai žmonių rizikos suvokimas nusveria polinkį rizikuoti ir žmonės pasirenka draudimą.

Neretai dėmesys rizikoms yra neskiriamas tik dėl to, kad asmuo net neįsivaizduoja, kad rizika egzistuoja ir gali sąlygoti nuostolius. Tokios rizikos yra pavojingiausios, kadangi neįvertinami galimi nuostoliai ir nepasirūpinama lėšomis šių nuostolių dengimui.¹² Nežinomos

⁸ Clarke M. Policies and Perceptions of Insurance Law in the Twenty-First Century. – New York: Oxford University Press Inc., 2005. P.19.

⁹ Ten pat. P. 14.

¹⁰ Tarp pavojų, kurie labiausiai baugina amerikiečius pastaruosius dešimtmečius, yra asbestas. Tačiau kai kurių autorių nuomone šis pavojus yra arba labai perdėtas, arba neegzistuojantis. Šis asbesto atvejis yra dalies politikų, valdžios institucijų veikėjų, žiniasklaidos atstovų bei visuomenės polinkis panikuoti, vertinant žalą aplinkai

¹¹ Adams J. Rizika. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2001. P.73.

¹² Čepinskis J., Raškinis D. Draudimo veikla – Vytauto Didžiojo universitetas, 2005. P.34

rizikos yra nesuvoktos rizikos ir jos yra pačios pavojingiausios. Kita vertus, informacija apie galimus pavojus neužtikrins mažesnės tikimybės patirti tą pavojų.¹³ Galima apsidrausti nuo rizikos, bet tai nereiškia, kad išvengsime jos pasireiškimo tikrovėje. Net jeigu teiginį, kad žinodamas apie riziką asmuo elgtųsi atsargiau ir išvengtų rizikos, laikytume nepagrįstu, nepaneigsime to, jog draudimo atveju bus sušvelninti to pavojaus sukelti nuostoliai. Bet kuriuo atveju informacija apie riziką yra labai svarbi. Šių laikų žmonės yra geriau informuoti apie riziką, tačiau vis tiek nepakankamai. Jie gali žinoti apie riziką, bet ne apie jos mastus. Tik tiksli informacija apie riziką lems teisingą jos suvokimą. Tačiau nereikėtų pervertinti ir informatyvumo reikšmės. Kita problema yra, ar tie žmonės priims tikslią informaciją. Nepaisant to, kad valstybinių institucijų pareiškimai yra priešingi, dauguma žmonių tiki, kad valstybė užtikrins pakankamą saugumą net ilgai užsitęsusioms ligoms ar invalidumui ar adekvačias pensijas po jų išėjimo į pensiją. Taip jau yra, kad dauguma žmonių perka gyvybės draudimą, nei draudžiasi nuo nelaimingų atsitikimų, galimos negalios ar sunkios ligos.¹⁴ Tačiau tikimybė, kad žmogus susirgs ar taps neįgalus yra žymiai didesnė, nei ta, kad žmogus mirs. Mirtinų įvykių tikimybė yra labai maža: pvz.: Didžiojoje Britanijoje, kur gyvena 57 milijonai žmonių, 1991 metais 12 816 nelaimingų atsitikimų baigėsi mirtimi.¹⁵ Pagal Lietuvos Respublikos Statistikos departamento duomenis 2005 metais iš viso mirė 43799 žmonės.¹⁶ Net 31871 atvejuose mirties priežastys buvo kraujotakos sistemos ligos ir piktybiniai navikai (23823 mirties atvejai nuo kraujotakos sistemos ligų, 8048 atvejai nuo piktybinių navikų), 5549 mirtini atvejai kilo dėl išorinių priežasčių tokių kaip transporto įvykiai (885 atvejai), atsitiktiniai paskendimai, atsitiktiniai apsinuodijimai alkoholiu, savižudybės ir kt.¹⁷ Taigi žmonės gali žinoti apie riziką, bet ne apie jos mastus. Atsižvelgiant į Statistikos departamento pateiktą statistiką dažniausiai pasirenkamas draudimas turėtų būti nuo ligų. Dėl to tampa aišku, kad rizikos suvokimą įtakoja žmogaus žinios apie riziką, kurias veikia informacijos srautai apie riziką. Sugebėjimas atsirinkti ir priimti informaciją yra taip pat labai svarbus faktorius formuojantis asmens žinioms apie riziką.

Rizikos suvokimas priklauso ne tik nuo žinių, bet ir nuo to, ar žmogus yra susidūręs tiesiogiai ar netiesiogiai.¹⁸ Tiesioginis susidūrimas su rizika galimas per asmeninę patirtį. Asmuo, kuris jau yra susidūręs tiesiogiai su praradimais žino, kad tai gali atsitikti ne tik kitiems žmonėms. Rizikos patirtis gali būti išugdyta netiesiogiai, kai įvykiai patiriami ne „savu kailiu“, ne asmeniškai, o per

¹³ Adams J. Rizika. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2001. P.73.

¹⁴ Clarke M. Policies and Perceptions of Insurance Law in the Twenty-First Century. – New York: Oxford University Press Inc., 2005. P.14.

¹⁵ Adams J. Rizika. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2001. P.90.

¹⁶ Demografijos metraštis 2005m. http://www.std.lt/lt/catalog/pages_list/?id=1567 P.110 . Prisijungimo laikas 2006-11-16 d.

¹⁷ Ten pat. P.111.

¹⁸ Clarke M. Policies and Perceptions of Insurance Law in the Twenty-First Century. – New York: Oxford University Press Inc., 2005. P.15.

kitų žmonių patyrimą. Draudimas nuo vagystės rizikos gimė pas britų namų savininkus, kurie laikraščiuose skaitydavo apie pasisekimą turintį vagį, vadinamą Charles Peace. Po didžiulio gaisro Didžiojoje Britanijoje 1666 metais labai pagausėjo žmonių, besidraudžiančių nuo ugnies, gretos. Pataruoju metu vis daugiau žmonių tampa pagrobimo aukomis. Šiandien nėra žinomas konkretus pagobtųjų skaičius, tačiau yra aišku, kad draudimo nuo pagrobimo paklausa vis didėja. Ypatingai didelį susidomėjimą tokia draudimo rūšimi rodo naftos, dujų, kasybos, komunikacijų, konstrukcijų kompanijos, kurios siunčia savo inžinierius į ilgas komandiruotes. Žmonės netiesiogiai susidūrę su pagrobimu įsisąmonina ir suvokia šią riziką.

Kartais ir skaudūs įvykiai įtakoja suvokimą apie riziką. 2001 metų rugsėjo vienuoliktosios teroristinis išpuolis prieš JAV privertė žmones suvokti terorizmo riziką.¹⁹ Po šio įvykio buvo labiau susidomėta nauja draudimo rūšimi – draudimu nuo terorizmo. Akivaizdžiai pastebimas rizikos suvokimo ir draudimo rūšies pasirinkimo ryšys. Subjektas, suvokęs terorizmo riziką, susidomi draudimu ir draudžiasi nuo terorizmo rizikos. 2004 metais Didžiosios Britanijos metro stotyje įvykusi dviejų tūkstančių žmonių apklausa parodė, kad 68 procentai apklaustųjų jaudinosi dėl terorizmo grėsmės ir 29 procentai prisipažino, kad juos netgi labai neramina terorizmas. Tačiau reiktų pridurti, kad Didžiojoje Britanijoje kas antras vyras ir kas trečia moteris pergyvena sunkias širdies ligas per savo gyvenimą, tačiau tik 19 procentų respondentų pasisakė dėl to išgyvenantys. Išryškėja skaudžių visuotinių įvykių įtaka rizikos suvokimui ir visai nesvarbu, kad ligų rizikų pasireiškimas yra žymiai dažnesnis už terorizmo rizikų pasireiškimą.

Žmonių rizikos suvokimas gali būti veikiamas ir kitų susirūpinimų. Vieni iš jų tikri, kiti – ne. Viena vertus, žmonės, kurie žino, jog serga vėžiu gali nebeatnaujinti savo būsto draudimo, bet negali nekreipti dėmesio į gyvybės draudimą. Kita vertus, žmonės, kurie bijo vaikščioti gatvėmis vien dėl to, kad bijo būti užpulti plėšikų, turėtų labiau nerimauti, kad jų nepartrenktų automobilis. Tie, kurie vaikšto Malaizijos džiunglėse ir ieško nuodingų gyvačių, turėtų labiau bijoti krentančių kokoso riešutų. Daugelyje Anglijos rajonų, kuriuose gyvenantys žmonės išgyvena dėl radioaktyvių atliekų, turėtų labiau išgyventi dėl natūralios dirvožemio radiacijos.²⁰

Rizikos suvokimas priklauso nuo žinių, nuo tiesioginio ir netiesioginio susidūrimo su rizika, nuo skaudžių visuotinių įvykių, nuo kitų įvairiausių susirūpinimų. Neretai tas suvokimas būna neadekvatus realiai gresiančiai rizikai.

¹⁹ Clarke M. *Policies and Perceptions of Insurance Law in the Twenty-First Century*. – New York: Oxford University Press Inc., 2005. P.15.

²⁰ Ten pat. P.18.

1.3 Iškreipto rizikos suvokimo problema

Gerai ištirtas ir pripažintas yra faktas, kad visuomenės informavimo priemonės turi tendenciją pasirinkti reportažus, kurie skleidžia gandus, ar skambias nuomones, sujaukiančias žmonių supratimą apie realias rizikas. Bet, deja, tokie reportažai yra labai efektyvūs. Visuomenės informavimo priemonių sukeltos emocijos veikia kaip kontroliuojamas pažinimas, nes žmonės žino tiek, kiek informacijos priemonės jiems leidžia.²¹ Visuomenės informavimo priemonės priverstinai nukreipia visuomenę į parinktus rizikos aspektus, kurių neva privalu bijoti. Visuomenės informavimo priemonių sukeltos emocijos priverčia žmones vengti rizikos ir apsidrausti. Iškyla problema, kad žmonės paveikti emocijų, apsidraudžia ne nuo realių rizikų, o nuo įsivaizduojamų rizikų. Visuomenės informavimo priemonės labiau linkusios koncentruoti dėmesį į stambias lėktuvų avarijas, nei į smulkias, bet daug dažnesnes motociklų avarijas.²² Tokiu būdu yra sudaroma nuomonė, kad lėktuvų avarijos yra neišgyvenamos ir, jei jau įvyksta lėktuvo avarija, tai gyvųjų nelieka. Tačiau realybė yra ne tokia, kokia ją stengiasi pavaizduoti visuomenės informavimo priemonės. Net 90 procentų lėktuvų avarių yra išgyvenamos ar net techniškai sutvarkomos dar ore. Kita vertus, įspūdis, kad lėktuvų avarijos yra neišgyvenamos, susidaro dėl to, kad neišgyventa lėktuvo katastrofa sukelia labai dideles ir sunkias pasekmes ir tuo momentu visuomenės informavimo priemonių tendencingai veikiami žmonės nesusimąsto, kad tokie nelaimingi įvykiai atsitinka labai retai. „Bendras kiekis tokių įvykių ne toks didelis, tačiau jeigu jie įvyksta, tai atsiranda labai didelių nuostolių“.²³

Per pastaruosius dvidešimt penkerius „neramumų“ Šiaurės Airijoje metus kiekviena terorizmui priskirta mirtis buvo plačiai išviešinta, bet galbūt tik keletas pasišventusių statistikos rinkėjų žinojo, kad per šį periodą dvigubai daugiau žmonių žuvo nelaimingų atsitikimų metu keliuose.²⁴ O kur informacija apie mirtis nuo kitų priežasčių. Gautusi, kad visuomenė vienas gyvybes vertina labiau nei kitas. Sensacijų prasme paprastos mirties priežastys tokios kaip infarktas nėra labai įdomios lyginant su terorizmu. Visuomenės informavimo priemonės retai rašo istorijas, kuriose pasakojama apie žmogų ištikusį infarktą, nebent jį būtų ištikęs infarktas gimtadienio šventimo metu ir dar per atostogas. Stulbinantis pavyzdys yra nusikaltimo baimė, kurią vis perša visuomenės informavimo priemonės. Tai yra išpūstas reikalas atsižvelgiant į valdžios institucijų ataskaitas. Skambios antraštės apie terorizmą, apie lėktuvų katastrofas patraukia žmonių akis. Visuomenės informavimo priemonės žino tai ir tuo naudojasi, o tokio

²¹ Clarke M. Policies and Perceptions of Insurance Law in the Twenty-First Century. – New York: Oxford University Press Inc., 2005. P.15.

²² Ten pat. P.16.

²³ Бланд Д. Страхованные – принципы и практика. – Москва 1998. P.28.

²⁴ Adams J. Rizika. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2001. P.81.

naudojimosi pasekmė yra iškreiptas rizikos suvokimas.²⁵ Kraupios istorijos laikraščių skiltyse, televizijos ir radijo laidose pritraukia didžiąją visuomenės dalį. Visuomenės informavimo priemonės daro milžinišką įtaką rizikos suvokimui, kuris įtakoja tam tikros draudimo rūšies pasirinkimą. Žmonių supratimas apie mirties riziką yra mažesnis nepaisant nenuginčijamos statistikos, nei didelis kiekis visuomenės informavimo priemonių išreklamuotų draudimų. Jeigu draudikai galėtų manipuluoti visuomenės informavimo priemonėmis, jie galėtų manipuluoti visa draudimo rinka, tačiau nėra įrodymų, kad jie to nedaro.²⁶ Žinoma, negalime atmesti, kad draudikai nemanipuliuoja rinka, tačiau kategoriškai tvirtinti, kad jie tikrai tą sėkmingai atlieka taipogi negalime. Teroristiniai išpuoliai, lėktuvų katastrofos, ir įsilaužimai vyksta iš tikrųjų. Jeigu draudikai manipuluoja rinka, jeigu visuomenės informavimo priemonės nukreipia ne į tas rizikas į kurias derėtų, tai visuomenė, ta būsimų draudėjų dalis turėtų būti sąmoningi ir stengtis suvokti jiems realiai gresiančią, o ne primetamą riziką. Asmuo, kurio tėvas ir senelis mirė nuo tos pačios paveldimos ligos, turėtų labiau rūpintis ne terorizmo rizikomis, o siekti apsidrausti nuo ligų.

Iškreiptą rizikos suvokimą formuoja visuomenės informavimo priemonės tendencingai nukreipdamos ir akcentuodamos tam tikras rizikas. Tačiau, autorės nuomone, rizikos suvokimui reikšmės turi ir tam tikros žmonių savybės. Kadangi šiame darbe bus nagrinėjamas rizikos vertinimas pagal tam tikrus kriterijus transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės draudime, tai aktualu būtų išsiaiškinti kokios savybės nulemia iškreiptą nelaimingų atsitikimų rizikų keliuose suvokimą.

Dauguma žmonių bijo kelionės lėktuvu, tačiau nedaugelis bijo kelionės automobiliu, nors pastarosios pagal statistiką yra labiau pavojingos. Vairuotojai į statistiką nekreipia dėmesio ir vis tiek nepasitiki lėktuvais, nes skrydžio metu jie nebūna padėties šeimininkais, o vairuodami patys įsivaizduoja tokie esantys. Dėl to, kad vairavimas yra veiksmas, kurį beveik visi gali praktikuoti iki visiško pasisekimo, tai vyrauja nuomonė, kad vairavimas yra lengva užduotis, kurią dauguma žmonių vykdo kiekvieną dieną, ir jie galvoja, kad jie yra tobuli vairuotojai ir jokios rizikos vairuojant negali būti. Taip pat yra nuomonių, kad vairuotojai iš viso negalvoja apie riziką ir daugumoje situacijų jie tiksliai žino, ko neturėtų daryti, jei nori išvengti garantuoto ar galimo nelaimingo atsitikimo.²⁷ Nesėkmė šioje iš pirmo žvilgsnio lengvoje užduotyje – vairavime – gali užgauti savigarbą, todėl žmonės pradeda gintis neigdami bet kokią riziką, susijusią su vairavimu. Tuo pat metu vairuotojai yra labiau mąstantys apie grėsmę, kurią gali sukelti kiti vairuotojai, tačiau linkę nepastebėti pavojų, kuriuos sukelia patys, pozuodami ne kaip jie vairuoja, bet dar ir

²⁵ Clarke M. *Policies and Perceptions of Insurance Law in the Twenty-First Century*. – New York: Oxford University Press Inc., 2005. P.17.

²⁶ Ten pat. P.17.

²⁷ Adams J. *Rizika*. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2001. P.70.

ką vairuoja. Apklausa vykdyta Britų mokyklose 1995 metais, kaip ir panašios apklausos kitose Europos valstybėse, parodė, kad net 75 procentai vairuotojų laiko save geresniais nei vidutinės klasės vairuotojais. Empirinis tyrimas Vašingtone parodė, kad vidutiniškai geras vairuotojas, tas, kuris neturėjo incidento per pastaruosius 4 metus, padaro po devynias grubias vairavimo klaidas maždaug per penkias minutes.²⁸ Taigi pernelyg didelis vairuotojų pasitikėjimas savimi iškreipia rizikos suvokimą. Manoma, kad jos nėra, o jei yra tai tokia apimtimi, kokia pavojų gali sukelti kitas vairuotojas. Tyrimai parodė visiškai priešingai. Automobilizmas yra viena iš sferų, kurioje valdžios institucijos griežtai pritaria ekspertams ir teigia, kad žmonės pervertina savo jėgas. Vairuotojai iškreiptai suvokdami, neįvertindami ir neapskaičiuodami rizikos sukelia daug avarinių situacijų.

Transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės draudimas yra privalomas. Tikėtina, jei ši draudimo rūšis nebūtų privaloma, daugelis vairuotojų jos nesirinktų, nes pernelyg pasitikėtų savo vairavimo įgūdžiais (ką įrodo atlikti tyrimai). Pernelyg didelis pasitikėjimas savo jėgomis iškreipia nelaimingo atsitikimo kelyje rizikos suvokimą. (Iškreipia ją ta prasme, jog vairuojantis asmuo įsitikinęs, kad rizikos nėra, o jei yra, tai tokia apimtimi, kokia pavojų gali sukelti kitas vairuotojas.) Todėl autorė išreiškia prielaidą, kad transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomas draudimas sušvelnina iškreipto rizikos suvokimo pasekmes.

1.4 Rizikos matavimas ir jo reikšmė rizikos suvokimui

Ar galima riziką išmatuoti? Britų mokslininkas Lordas Kelvinas yra pasakęs: “Viskas, kas egzistuoja, egzistuoja kažkokiu kiekiu ir todėl gali būti išmatuota”.²⁹ Šis posakis atspindi objektyvistų požiūrį, kad rizika gali būti išmatuota. Autorės nuomone, tokiu požiūriu remiasi ir draudimo veiklą vykduojantys subjektai. Jie turi išmatuoti riziką, nes nuo jos apimtys tiesiogiai priklauso draudiminės apsaugos kaina. Kuo didesnę riziką prisiima draudikas, tuo didesnę įmoką už apsaugą moka draudėjas. Rizikos matavimas liečia tiek draudiko, tiek draudėjo turtinius interesus. Pažymėtina, kad pačios draudiminės veiklos vienas iš svarbiausių požymių yra rizikos išmatuojamumas. Norint apdrausti nuo rizikos asmens turtinius interesus, neužtenka vien to, kad rizikos atsiradimo faktas ar rizikos atsiradimo laikas bus nežinomi. Reikalinga išmatuoti gresiančią riziką.

Rizikos matavimas remiasi statistika, kuri atspindi duomenis apie atsitiktinius įvykius, jų grupavimą, analizę ir dėsningumą tokių kaip visuotinė žmonių gyvenimo trukmė ar nelaimingų atsitikimų keliuose dažnis išvedimą. Rizikos matavimo procese draudikai pasitelkia šiuos

²⁸ Clarke M. Policies and Perceptions of Insurance Law in the Twenty-First Century. – New York: Oxford University Press Inc., 2005. P.20.

²⁹ Adams J. Rizika. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2001. P.22.

dydžius: rizikos pasireiškimo tikrovėje dažnį ir vidutinį žalos dydį. Rizikos pasireiškimo dažnis yra išreikiamas tikimybe, o vidutinis žalos dydis yra išreikiamas pinigų suma, kuri patenkina rizikos sukeltą poreikį. Taip pat yra pasitelkiama tikimybių teorija, kuri pagal praeities duomenų projektavimą į ateitį atlieka ateityje rizikos sukeltų nuostolių įvertinimą.

Rizikos pasireiškimo tikrovėje dažnis yra skirtingas skirtingoms draudėjų grupėms. Kiekvienas asmuo, kurio turtiniai interesai draudžiami, turi būti priskirtas tam tikrai draudėjų grupei, veikiamai tos pačios rizikos. Taigi draudikas, kuris nustato draudimo įmoką, išskiria draudėjus pagal rizikos grupes. Šiam tikslui draudikas panaudoja statistinius duomenis, kurie paremti prielaida (paprastai prielaida yra netiesiogiai testuojama, remiantis draudiminių įvykių rezultatais: pvz. atsižvelgiant į įvykių statistiką, manoma, kad jaunuoliai yra linkę labiau rizikuoti, o vidutinio amžiaus moterys vengia rizikos³⁰), kad viena asmenų grupė yra santykinai rizikingesnė už kitą, ir skaičiavimus, parodančius kaip narystė grupėje lemia draudiminio įvykio tikimybę. Nustatydamas konkrečiam draudėjui draudiminės apsaugos kainą, draudikas priskiria jį konkrečiai draudėjų grupei ir taipogi atsižvelgia į tai, ar draudėjas specifinėmis savybėmis išsiskiria iš tos pačios grupės asmenų.

Atrodo, kad rizikos matavimas nesukelia jokių sunkumų ir riziką galima išmatuoti. Rizikos matavimo, o kartu ir draudiminio įvykio, t.y. rizikos pasireiškimo tikrovėje, tikimybės apskaičiavimo pagrindinis įrankis yra statistika. Pagal objektyvistinį požiūrį į riziką, remiantis objektyviais rizikos požymiais realu išmatuoti kiekvienam draudėjui gresiančią riziką. Tačiau kultūrinė rizikos suvokimo teorija susiformavo kaip kritika į objektyvistinį požiūrį į riziką, kaip kritika į rizikos išmatavimo galimumą. Kultūrinė teorija teigia, kad nėra objektyvios rizikos ir kad rizika yra grindžiama tik kultūriniais pagrindais. Pagal kultūrinę teoriją gautųsi, kad nėra „dalykų, apie kuriuos ekspertai žino“.³¹ Tai reiškia, jog rizikos priežastys yra kultūrinės. Remiantis tokiu požiūriu, tiek nepalankus įvykis, tiek jo tikimybė yra vertinami subjektyviai. Taigi kultūrinė teorija nesieja rizikos su objektyviais skaičiais. Tuo tarpu draudikai tiesiogiai sieja riziką su objektyviais skaičiais, nes jie turi išmatuoti riziką. Todėl manytina, kad draudikai gali remtis tik objektyvistų požiūriu į riziką, kuris skelbia, kad rizika gali būti išmatuota. Ir tikriausiai draudimo rizikos tikėtinumo požymį reikia laikyti objektyviu, nes rizika turi būti nustatoma objektyvių duomenų pagrindu.

Egzistuoja atotrūkis tarp to, kas gali būti išmatuota, ir to, kaip vieša nuomonė įvertina riziką ir priima sprendimus. Paprasti žmonės, valdydami riziką savo gyvenime, retai pageidauja tikslių kiekybinių įvertinimų.³² Darbe jau buvo minėta, kad nepaisant statistikos, skelbiančios apie didelį mirtingumą nuo širdies ligų, žmonės jos nepaiso ir labiau bijo terorizmo grėsmės.

³⁰ Adams J. Rizika. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2001. P.33.

³¹ Ten pat. P.20.

³² Adams J. Rizika. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2001. P.16.

Nors didesnės visuomenės dalies rizikos suvokimas formuojasi pagal visuomenės informavimo priemonių pateiktą informaciją, tiesioginius ir netiesioginius susidūrimus ir statistika čia nevaizduoja esminės reikšmės, tačiau žmonės juk vis vien pasirenka atitinkamą draudimo sutartį. Taigi galime teigti, kad statistika neturi didelės reikšmės rizikos suvokimui, tačiau ji išlieka svarbiausiu įrankiu nustatant konkrečių draudiminių rizikų apimtį. Žinoma, tai nereiškia, kad rizika bus išmatuota visiškai tiksliai. Siekiant tikslumo rizikos matavime svarbų vaidmenį vaidina rizikos vertinimo kriterijai. Kai kurių iš jų naudojimas rizikos vertinimo metodikoje gali sukelti net tam tikrų draudėjų grupių diskriminaciją.

Ar rizika suvokiama objektyviai ar subjektyviai, ar pritarsime nuomonei, kad ją galima išmatuoti, ar tokią nuomonę atmesime, vis tiek turėsime pripažinti, kad rizika egzistuoja. Kaip rizika apibrėžiama, kokią vietą rizika užima draudimo sutartyje, kokią reikšmę ji turi draudimo sutarčiai ir draudimo teisiniams santykiams, kokios problemos iškyla rizikos įvertinimo procese sužinosime kituose dviejuose skyriuose. Pirmasis atspindėjo veiksnys, lemiančius rizikos tapimą konkrečios draudimo sutarties objektu (elementu) .

2 Rizikos elementas draudimo sutartyje

2.1 Rizikos sąvoka ir samprata

Tikriausiai nerasime žmogaus, negirdėjusio posakio „kas nerizikuoja, tas negeria šampano“. Toks kasdienišką paprastas rizikos suvokimas asocijuojasi su pergalingu rizikingos veiklos rezultatu ir rizika apskritai kaip teigiamybe, bet tik ne tiems, kurie nenori rizikos. Nors be rizikos būtų neįmanoma jokia visuomenės pažanga, tačiau nėra pagrindo manyti, kad visos rizikos yra laukiamos ir baigiasi sėkmingai. Gali atsitikti, o neretai ir atsitinka, kad rizikos realizavimasis tampa netikėtai nemalonus ir pabloginantis esamą padėtį. Visi vykstantys procesai yra susiję su įvairiausiomis rizikomis, kurios yra neišvengiami reiškiniai. Daugelis gyvenime yra bandę išvengti rizikingos situacijos arba stengęsis toje situacijoje nepasimesti ir suvaldyti grėsusią riziką. Tokiu atveju rizika suprantama kaip konkrečios situacijos neaiški, neapibrėžta vystymosi baigtis. Atsižvelgiant į rizikos rūšių gausą, galime teigti, kad rizika yra ne tik teisinė, bet ir ekonominė, politinė, socialinė sąvoka. Labiausiai mus domins rizika kaip teisės sąvoka, todėl nepaliksime nuošalyje įvairių jos apibrėžimų, kurių kontekste išryškės rizikos specifiškumas teisės atžvilgiu.

Žodis „rizika“ yra kilęs iš portugalų kalbos ir reiškia „stati ola“, kuri kelia pavojų laivų plaukiojimui. „Dabartinis lietuvių kalbos žodynas“ rizikos sąvokai suteikia dvi reikšmes. Pirmoji – tai galimas pavojus, galimas nepasisekimas, antroji reikšmė yra leidimasis į pavojingą žygį, veikimas, tikintis geros baigties.³³ Žodis „galimas“ minėtoje žodžių kombinacijoje reiškia, kad nebūtinai pavojus įvyks, yra tik tikimybė, kad tai nutiks. A. Lyberio „Sinonimų žodynas“ pateikia sąvokos „rizika“ sinonimą, kuris įvardijamas kaip pavojus.³⁴ Abu apibrėžimai sutampa tuo, kad rizikos sąvoką prilygina pavojaus sąvokai. Remiantis šiais apibrėžimais, rizika reiškia būsimą įvykį, kuris nėra aišku, ar įvyks, ir, jei įvyks, tai pablogins esamą situaciją. „Pagal saugos literatūroje dažniausiai randamą apibrėžimą rizika yra būsimo nepalankaus įvykio tikimybė, padauginta iš jos dydžio.“³⁵ Įvairūs autoriai, ypatingai JAV, yra pasiūlę nemažai rizikos sąvokos apibrėžimų. „Rizika – tai nemalonus įvykio galimybė, tai – pavojų kombinacija, tai – neapibrėžti nuostoliai, tai – praradimų galimybė. Rizika yra tai, kas nenuspėjama, tai – tendencija, kad faktiniai rezultatai gali skirtis nuo laukiamų.“³⁶ Iš pateiktų sąvokos „rizika“ apibrėžimų išryškėja vienas jos požymis – tai neapibrėžtumas, kurį galime įvardyti kaip netikrumą ateityje. Šis požymis labai svarbus draudimo teisėje.

³³ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, Vilnius, 2000

³⁴ Lyberis A. Sinonimų žodynas. Lietuvių kalbos institutas, 2002

³⁵ Adams J. Rizika. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2001. P. 89.

³⁶ Бланд Д. Страхованные – принципы и практика. – Москва 1998. P.27.

Rizikos sąvokos įvairiapusiškumas pasireiškia ir tuo, kaip ją traktuoja draudimo sutarties šalys, kiti, su draudimine veikla susiję asmenys. Draudimo bendrovėms rizika yra apsidraudusiųjų praradimo šansas. Praradimo šansas paaiškinamas kaip draudiko ir draudėjo netekties šansas, kurio metu būtų juntama tiksli, finansinė netektis draudėjo ekonominei gerovei. „Eiliniams draudimo poliso savininkams kažkas rizikingo yra, jeigu praradimas yra palyginti tikėtinas įvykis, kad taip įvyks, arba, net jei ir nelabai tikėtina, kad įvykis įvyks, jam įvykus padariniai turėtų didelę ir katastrofišką įtaką. Eiliniams draudimo poliso savininkams pirmuoju atveju rizika asocijuotąsi su trauma žaidžiant regbį, antruoju atveju - su nelaimingu atsitikimu netoli branduolinio reaktoriaus. Draudimo rizikos ekspertui rizika yra tikimybė, kad tam tikras neigiamas įvykis atsitiks per nustatytą laiko tarpą.“³⁷

Iš pateiktų sąvokos „rizika“ apibrėžimų susipažinome kaip rizika yra suvokiama apskritai ir kaip ją suvokia su draudimo veikla susiję asmenys. Autore būtent domins draudimo rizika, todėl būtina išsiaiškina, kokios gi rizikos gali būti draudimo rizikos. Juk yra įvairių rizikų, kurios klasifikuojamos pagal tam tikrus kriterijus. Toks klasifikavimas svarbus tuo, kad užtikrintų visumos suvokimą, jos įvertinimą, orientavimąsi rizikų gausoje ir išskirtų tas rizikas, nuo kurių yra draudžiama.

2.2 Rizikų klasifikacija

Pagal rizikos pasireiškimo sritį yra skiriamos finansinės rizikos ir nefinansinės rizikos. Finansinė rizika išmatuojama pinigų kiekiu ir yra galimybė nustatyti tam tikrą kainą (traumos, ligos, finansinės pasekmės). Tai liudija turto materialinių pažeidimų atvejai tokie kaip turto vagystė ar gaisras, sukėlęs nuostolius. Išmatuoti nuostolius pinigine išraiška galima ir tais atvejais, kai suteikiama žala asmeniui. Šiais išvardytais atvejais rizikingų situacijų pasekmės gali būti įvertintos finansiškai. Dėl šios priežasties draudimo bendrovės draudžia nuo finansinių rizikų. Nefinansinių rizikų pavyzdžiai galėtų būti netinkamai pasirinktas gyvenimo partneris ar karjera, nusipirkta nepatinkantis automobilis. Perkant automobilį iškyla rizikinga situacija, kad nusipirkta transporto priemonė nebeatiks. Tačiau tokios rizikingos situacijos rezultatas bus ne finansiniai nuostoliai, kuriuos galima išmatuoti, o susierzinimas ar kitokia reakcija, kurią nebent galima įvertinti remiantis tam tikrais žmogiškaisiais kriterijais. Šių situacijų nefinansinės rizikos neišmatuojamos pinigų kiekiu, todėl draudikai nuo jų nedraudžia.

Pagal tai, ar rizika sąlygoja tik nepageidaujamą rezultatą, ar gali sąlygoti ir pageidaujamus padarinius, rizika skirstoma į grynąją (švarią) ir spekuliatyviąją. „Grynoji rizika

³⁷ Clarke M. Policies and Perceptions of Insurance Law in the Twenty-First Century. – New York: Oxford University Press Inc., 2005. P.2.

egzistuoja tada, kai yra tikimybė patirti nuostolius, bet nėra pelno tikimybės“.³⁸ Pvz.: tikimybė, kad kils gaisras; tikimybė, kad įvyks vagystė iš parduotuvės; tikimybė, kad darbuotojas patirs traumą darbe. Nė vienoje situacijoje nėra išlošimo elemento. Gaisras, vagystė, trauma gali įvykti, bet gali ir neįvykti, tačiau, jeigu įvyks, sukels nuostolių, pabloginančių esamą padėtį. Grynąją riziką galima suskirstyti į keletą smulkesnių rizikų: į asmeninę riziką, nuosavybės riziką, civilinės atsakomybės riziką, tai pat riziką, susijusią su kitų asmenų įsipareigojimais. Asmeninė rizika – tai rizika negauti pajamų ar prarasti galimybę tokias pajamas užsidirbti, pvz.: susirgti, prarasti darbą. Nuosavybės rizika apima ne tik paties turto praradimo riziką, bet ir dėl to turto praradimo patirtas papildomas išlaidas bei prarastą pelną. Civilinės atsakomybės rizika yra rizika, kuri atsiranda dėl galimybės padaryti žalą trečiajam asmeniui ar jo turtui. Riziką, kuri susijusi su kitų su kitų asmenų įsipareigojimais, sąlygoja tikimybė, kad minėti įsipareigojimai nebus įvykdyti ir dėl to bus patirti finansiniai nuostoliai. Nuo šių rizikų (grynosios rizikos rūšių) draudimo sutartis draudžia ir jos gali būti draudimo sutarties objektu (elementu). „Spekuliatyvinės rizikos atveju šalia nepageidaujamo rezultato visada yra teigiamo rezultato (pelno) tikimybė.“³⁹ Žmogus, įnešdamas pinigų į akcijas, tikisi pelno, tačiau toks įnašas gali būti ne tik sėkmingas, bet ir nuostolingas. Žmogus spekuliatyviąją riziką, skirtingai nuo grynosios rizikos, prisiima savanoriškai ir laukia palankaus rezultato. Asmuo, žaisdamas kazino, dalyvaudamas loterijoje ar lažybose pats pasirenka tokį elgesio variantą ir prisiima rizikos laipsnį, todėl nuo tokių rizikų nėra draudžiama. „Draudimui nepriimtinos tos rizikos, kurios gali tapti išlošiamos“.⁴⁰ Nebūtų stimulo stengtis išlošti tuo atveju, jei iš anksto būtų žinoma, kad draudimo bendrovė neišlošimo atveju apmokės neefektyvias kliento pastangas.

Taip pat išskiriamos fundamentalios ir specifinės rizikos. „Fundamentalios rizikos – tai tos rizikos, kurios iškyla dėl tam tikros priežasties ir yra nepavaldžios atskiram žmogui ar žmonių grupei, ir kurių pasekmės yra juntamos daugeliui žmonių“.⁴¹ Fundamentalios rizikos paprastai yra nekontroliuojamos ir visa apimančios, jos paveikia visus. Už tokių rizikų padarytas pasekmės atsakinga turi būti visa visuomenė, o ne kažkuri viena ar kelios draudimo kompanijos. Šioms rizikoms priklauso žemės drebėjimai, potvyniai, badas, vulkanų išsiveržimai, kitos stichinės nelaimės, socialiniai pasikeitimai, politiniai įsikišimai, karai. Pvz.: LR Transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymo 21 str. 1 d. nustato, kad draudikas ar Biuras atleidžiami nuo išmokos mokėjimo, jei žala atsirado dėl karo veiksmų, dėl teroristinių išpuolių, esant branduolinės energijos poveikiui ar nepaprastajai padėčiai. Politines rizikas, karų rizikas, socialinių pasikeitimų rizikas dar galima būtų priskirti sisteminei

³⁸ Čepinskis J., Raškinis D. Draudimo veikla – Vytauto Didžiojo universitetas, 2005. P.27.

³⁹ Ten pat. P.27.

⁴⁰ Бланд Д. Страхованные – принципы и практика. – Москва 1998. P.30.

⁴¹ Ten pat. P.30.

rizikai. „Sisteminė rizika yra tokia rizika, kurios neįmanoma suskaidyti į dalis, panaikinti arba sumažinti pasitelkus diversifikaciją.“⁴² Dėl šių priežasčių nuo fundamentalių rizikų draudikai nedraudžia. Skirtingai nuo fundamentalios rizikos, kuri pagal savo šaltinį yra ne asmeninė ir plačiai apimanti, specifinė rizika yra susijusi su atskirais asmenimis. Tokioms rizikoms priskiriama gaisras, vagystės, traumos, avarijos ir kt. Tokių rizikų padarytus nuostolius konkreitiems asmenims galima išmatuoti. Dažniausiai specifinės rizikos tinka draudimui, o fundamentalios ne. Žinoma, čia svarbu atkreipti dėmesį į vieną svarbų momentą. „Negalimas arba greičiau neprotingas dogmatinis draudimo rizikų klasifikavimas, nes verslo pasaulis nėra statinis, jis nuolat keičiasi ir prisitaiko prie aplinkybių, ir tai, kas nėra draudžiama šiandien, galbūt sėkmingai bus apdrausta rytoj“.⁴³

Naujų rizikų atveju, yra neįmanoma iš anksto žinoti, kokia turi būti draudimo įmokų apimtis, kad padengtų riziką. Iš „naujų rizikų“ apibrėžimo yra aišku, kad šis apibrėžimas apima tik tas rizikas, kurios anksčiau neegzistavo, tokiu būdu neįtraukdamas tų rizikų, kurios ligi šiol egzistavo, bet nuo jų nebuvo draudžiama.⁴⁴ Skraidymo sklandytuvu rizika atsirado, kai žmonės pradėjo juo skraidyti. Taigi ši rizika buvo nauja ir ilgą laiką nuo jos nebuvo draudžiama, nes draudimo kompanijos neturėjo pakankamo skaičiaus panašių įvykių šiame sporte ir dėl to negalėjo prognozuoti laukiamų nuostolio dydžio. Tačiau laikui bėgant nuo tokių pavojingų sporto šakos rizikų pradėta drausti dėl pakankamo įvykių skaičiaus. Iškėlus klausimą, nuo kokių gi rizikų gali būti draudžiama, tikriausiai sutiksime, kad teoriškai nuo visų rizikų gali būti draudžiama. Kitas klausimas – ar draudimo kompanija draustų nuo visų, ypač nuo naujų rizikų, atsižvelgiant į tai, kad jai finansiškai tai būtų neparanku, nes ji iš anksto nežinotų pakankamos, galinčios padengti riziką draudiminės įmokos apimties. Vis tik reikia nepamiršti, kad draudimo rinkos požiūriai ir rizikos suvokimas kinta kartu su kintančiu visuomenės gyvenimu.

Rizikos, nuo kurių draudžiamasi ir kurios autorę domina kaip draudiminės, yra finansinės rizikos, grynosios rizikos, specifinės rizikos. Visas jas būtų galima dar smulkiau klasifikuoti arba skirstyti pagal kitus kriterijus ir tikriausiai tam nebūtų pabaigos, nes rizikų rūšių yra galybė. Toks skirstymas nėra nekintantis, nes, kaip jau buvo minėta, pats visuomenės gyvenimas, atsirandant naujoms technologijoms ir naujiems socialiniams reiškiniams, yra dinamiškas.

⁴² Čepinskis J., Raškinis D. Draudimo veikla – Vytauto Didžiojo universitetas, 2005. P.26.

⁴³ Бланд Д. Страхованные – принципы и практика. – Москва 1998. P.30.

⁴⁴ 2003 m. vasario 27 d. Komisijos reglamentas (EB) Nr. 358/2003 dėl Sutarties 81 straipsnio 3 dalies taikymo tam tikroms susitarimų, sprendimų ir suderintų veiksmų rūšims draudimo sektoriuje

2.3 Draudiminės rizikos kaip draudimo sutarties objekto dilema

Šiame poskyryje, pasitelkiant draudimo sutarties esminių sąlygų analizę, autorė iškelia klausimą, ar draudiminė rizika tikrai yra draudimo sutarties objektas.

Jeigu rizika yra draudiminė, t.y. draudikai nuo jos draudžia, nes ji nėra nefinansinė, spekuliatyvi, fundamentalioji, draudikas su draudėju sudaro draudimo sutartį. Draudimo sutartimi draudikas už draudėjo mokamą draudimo įmoką prisiima draudėjo ar kitų asmenų nuostolių riziką. Taigi draudikas konkrečią riziką prisiima draudimo sutarties pagrindu. Tuomet draudiminė rizika, nuo kurios apsidraudžia draudėjas, tampa neatskiriama draudimo sutarties sąlyga. Kai kurie autoriai aiškiai išskiria sąlygas, būtinas visoms draudimo sutartims. Šios sąlygos yra:

- 1) dėl subjektų (draudiko ir draudėjo),
- 2) dėl draudiminės rizikos,
- 3) dėl draudiminio įvykio,
- 4) dėl draudimo sumos,
- 5) dėl draudimo sutarties termino,
- 6) dėl įmokos (premijos) ir
- 7) dėl draudimo objekto.⁴⁵

Pagal šią klasifikaciją yra aiškiai atskirta draudiminė rizika ir draudimo objektas. Todėl, remiantis tokiu skirstymu, rizika negali būti draudimo objektas. Draudimo objektas yra interesas. Ir tai aiškiai atsispindi V. Serebrovskio pozicijoje.⁴⁶ Tik autorius nurodo įvertinimo galimumo, subjektiškumo ir teisėtumo sąlygas tam, kad interesas galėtų tapti draudimo objektu. Reikalavimai interesui, kad jis galėtų tapti draudimo objektu yra šie: draudimo interesas turi būti turtinis interesas, subjektinis interesas ir teisėtas interesas. Tai tik įrodo, kad draudimo objektas yra interesas ir jis yra turtinis.

Draudimo įstatymo 2 str. 20 d. nurodo, kad draudimo objektas yra turtiniai interesai, susiję su asmens gyvybe, sveikata, turtu ar civiline atsakomybe. Draudimo įstatymo 86 str. nurodo, kad draudėjas gali sudaryti turto draudimo sutartį dėl savo arba kito asmens, kuris sudarius draudimo sutartį tampa apdraustuoju, turtinių interesų. Šio įstatymo 90 str., 98 str., 112 str. nustato, kad atitinkamai civilinės atsakomybės, gyvybės ir sveikatos draudimo atveju yra draudžiami turtiniai interesai. „Vadinasi, nuostolių draudimo sutartyje draudimo objektas yra ne konkretus turtas (daiktas), o turtinis interesas, susijęs su konkrečiu turtu ar civiline atsakomybe,

⁴⁵ Серебровский В. И. - Избранные труды. Очерки советского страхового права. - Москва: Статут, 1997. P.369.

⁴⁶ Ten pat. P.500-501.

galinčia atsirasti padarius žalą trečiajam asmeniui, taip pat bet koks kitas turtinis interesas, susijęs su galimais nuostoliais ar kitomis išlaidomis. Sumų draudimo sutartyje draudimo objektas gali būti asmens interesas, susijęs su sveikata ar gyvybe“.⁴⁷ Sumų draudimo sutartys yra gyvybės draudimo sutartys, sveikatos draudimo sutartys, pagal kurias draudikas įsipareigoja įvykus draudimui įvykiui išmokėti draudimo išmoką, kuri yra lygi draudimo sumai ar jos daliai. Tuo tarpu nuostolių draudimo sutartys yra turto draudimo, civilinės atsakomybės draudimo, taip pat ir sveikatos draudimo sutartys, pagal kurias draudikas įsipareigoja įvykus draudimui įvykiui išmokėti draudimo išmoką, kuri yra lygi patirtiems nuostoliams.⁴⁸ SEB Vilniaus banko VIP investicinio gyvybės draudimo taisyklėse 9 punktas draudimo objektą apibrėžia kaip turtinį interesą, susijusį su apdraustojo gyvenimo trukme ir kapitalo kaupimu. 10 punktas nustato, kad jeigu pasirenkamos papildomos draudimo sąlygos, draudimo objektas taip pat gali būti turtinis interesas, susijęs su apdraustojo ligomis ar būsenomis; apdraustojo mirtimi dėl nelaimingo atsitikimo; apdraustojo kūno sužalojimais ir kt.⁴⁹ PZU Lietuva draudimo nuo nelaimingų atsitikimų taisyklėse draudimo objektas apibrėžtas kaip turtinis interesas, susijęs su apdraustojo mirtimi ir (arba) kūno sužalojimu (trauma) dėl nelaimingo atsitikimo.⁵⁰ Draudimo įstatymas ir skirtingos draudimo taisyklės akivaizdžiai nustato, kas yra laikoma draudimo sutarties objektu. Tai - interesas ir jis yra turtinis. Draudimo įstatymo 79 str., nustatydamas būtinas sąlygas nuostolių draudimo sutarčiai, nurodo, kad draudimo interesą turi būti galima įvertinti pinigais. „Gyvybės ir sveikatos draudimo (sumų draudimas) turtinis draudimo intereso pobūdis negali būti siejamas su objektyvia verte, nes gyvybė bei sveikata yra vertybės, kurios neturi rinkos vertės, jų negalima objektyviai įvertinti pinigais“⁵¹ Tenka sutikti, kad daugumai žmonių kai kurie dalykai yra neįkainuojami. Asmeninių nuostolių negalima atskirti nuo žmogaus požiūrio į šį nuostolį. Vertė „neišvengiamai yra subjektyvi ir neatsiejama nuo vertintojų. Jei asmuo tiki, jog nuostoliai neįkainuojami, tai ir yra neįkainuojami nuostoliai“.⁵² Žinoma, tai nereiškia, kad gyvybė yra neįkainuojama vertybė vien dėl žmogaus požiūrio, vien dėl to, kad jis taip mano. Sunku būtų paneigti žmogaus nuomonę, kad jokia pinigų suma jam nekompensuos jo gyvybės praradimo. Karališkosios draugijos 1992 metų pranešime apie riziką yra priedas, pavadinimu „Rizikos sumažinimo kaštai ir nauda“, kuriame aiškiai ir išsamiai apibendrinamos ekonomikos pastangos nustatyti gyvybės vertę. Ekonomistai „plačiai apžvelgia įrodymus ir daro

⁴⁷ Zaveckas K. Draudimo interesas – pagrindinis teisinių draudimo santykių elementas.//Jurisprudencija 2006 5(83); P.111.

⁴⁸ Lietuvos Respublikos Draudimo įstatymas// Valstybės žinios. Nr. 94-4246. 76 str. 3,4 d.

⁴⁹ SEB Vilniaus banko VIP investicinio gyvybės draudimo taisyklės Nr. 016, galiojančios nuo 2006-06-05 d. P.4.

⁵⁰ UAB “PZU Lietuva” Draudimo nuo nelaimingų atsitikimų taisyklės Nr. 009, patvirtintos 2005-10-05 d. P.1.

⁵¹ Zaveckas K. Draudimo interesas – pagrindinis teisinių draudimo santykių elementas.//Jurisprudencija 2006 5(83); P.111.

⁵² Adams J. Rizika. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2001. P. 124.

išvada, kad statistinė gyvybė verta 2-3 milijonų svarų sterlingų^{.53} Vis tik autorė palaiko tą poziciją, kad gyvybė ir sveikata yra vertybės, kurių negalima objektyviai įvertinti pinigais. Jokia pinigų suma negali tapti kompensacija sergančiam mirtina liga. Tačiau „draudėjas, sudarydamas gyvybės ar sveikatos (sumų draudimo atveju) draudimo sutartį, draudimo sutartyje fiksuoja savo intereso į gyvybę ar sveikatą piniginę išraišką“^{.54} Iš to seka išvada, kad sumų draudimo sutartyje ir nuostolių draudimo sutartyje draudimo objektas yra turtinis interesas atitinkamai susijęs su sveikata ar gyvybe, bei turtu ar civiline atsakomybe.

Tai gal tuomet reikia skirti draudimo objektą nuo draudimo sutarties objekto? Sąvokos „draudimas“ ir „draudimo sutartis“ yra atskiros. „Draudimą reikia suprasti kaip daugybės draudimo santykių visumą, kurie atsiranda sutarties ar įstatymo pagrindu“^{.55} Kai kurie autoriai skyrė draudimo objektą, kuriuo laikė gyvybę, sveikatą, turtą ar civilinę atsakomybę nuo draudimo sutarties objekto.⁵⁶ Tačiau autorė lieka prie nuomonės, kad draudimo sutarties objektas yra turtinis interesas, o ne rizika.

Aišku, reikia sutikti su tuo, kad:

- skirtingų draudimo sutarčių draudėjai, sudarydami draudimo sutartį, visada turės vieną ir tą patį turtinį interesą. Įvykus draudimui įvykiui tiek sumų draudimo sutarčių atvejais, tiek nuostolių draudimo sutarčių atvejais bus išmokama draudiminė išmoka. Tuo tarpu skirtingose draudimo sutartyse, ar tai bus sumų draudimo sutartis ar nuostolių draudimo sutartis, rizikos bus skirtingos: sutartis nuo mirties rizikos, nuo nelaimingo atsitikimo rizikos, nuo ligos rizikos ir t.t., o draudėjo interesas visose bus turtinis. Vien transporto priemonių draudimas apima draudimą nuo įvairių rizikų: nuo ugnies, gamtinių jėgų, vagystės, stiklo sudužimo, gyvūnų padarytos žalos, vandalizmo bei nelaimingų atsitikimų. Nepaneigsime, kad būtent pagal rizikas išskiriamos skirtingos draudimo šakos ir grupės. „Draudimo veikla yra skirta rizikų valdymui, todėl atskiros draudimo šakos yra išskiriamos pagal rizikų panašumo principą. Tai sudaro prielaidas pagrįsciau įvertinti rizikų tikimybes, atlikti aktyviusius paskaičiavimus“^{.57} Nors yra nuomonių, kad draudimo šakos skiriamos pagal tai, kokios vertybės draudžiamos.⁵⁸

- CK 6.160 str. 3 d. nurodo, kad pagal gaunamos naudos apibrėžtumą sutartys skirstomos į rizikos sutartis ir ekvivalentines sutartis. Ekvivalentinėse sutartyse, pvz.; pirkimo – pardavimo, mainų, rangos sutartyse, šalys pasikeičia tam tikrais ekvivalentais, kurių vertė ir nauda žinoma jau sudarant sutartį. Sudarant rizikos sutartį būsima nauda yra nežinoma, nes nauda ir jos dydis

⁵³ Adams J. Rizika. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2001. P. 125.

⁵⁴ Zaveckas K. Draudimo interesas – pagrindinis teisinių draudimo santykių elementas.//Jurisprudencija 2006 5(83); P.111.

⁵⁵ Sieg Karl Allgemeines Versicherungsvertragsrecht. Vollständig überarbeitete Auflage.-Wiesbaden:Gabler,1994 P.21

⁵⁶ Jofė. O.C. Обязательственное права. – Москва. 1975. P.737

⁵⁷ Čepinskis J., Raškinis D., Stankevičius R. ir Šernius A. Draudimas - Kaunas:Pasaulio lietuvių kultūros, mokslo ir švietimo centras, 1999. P.54.

⁵⁸ Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis. – Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004. P. 594.

priklauso nuo to, ar tam tikras įvykis įvyks. Paprastai nauda, kurią viena šalis gauna iš rizikos sutarties, nėra ekvivalentiška kitos šalies gautai naudai.⁵⁹ Sutiksime, kad draudimo sutartys yra rizikos sutartys, nes draudimo sutarčiai nebūdingas ekvivalentiškumas, t.y. jos sudarymo metu šalių gaunamos dydis nežinomas, jis priklauso nuo draudiminio įvykio įvykimo ar neįvykimo. Dažniausiai vienos draudimo sutarties šalies gauta nauda iš draudimo sutarties nėra ekvivalentiška kitos šalies naudai. Pvz. draudėjas, visą sutarties laikotarpį mokėjęs draudimines įmokas, gali nepatirti tų rizikų, nuo kurių draudėsi. Šiuo atveju draudėjo nauda tikrai nebus ekvivalentiška draudiko gautai naudai. Draudikas turės žymiai didesnę naudą, nes sukaups draudėjo įmokėtas įmokas mainais suteikdamas tik „paslėptą apsaugą“. Kol rizika nepasireiškia tikrovėje, t.y. neįvyksta draudiminis įvykis, tol draudiko pareiga suteikti draudiminę apsaugą yra paslėpta. Draudiko pareiga suteikti draudiminę apsaugą po rizikos pasireiškimo tikrovėje iš paslėptos virsta į aktualią. Draudiko nauda neabejotinai yra didesnė, kai jo pareiga suteikti draudiminę apsaugą yra tik paslėpta.

- Be to, draudimo sutartis yra atsitikimo rizikos draudimas. Draudimo sutarties sudarymo metu abi sutarties šalys nežino ir neturi žinoti, kad draudiminis įvykis būtinai įvyks. Pati draudimo veikla pagrįsta draudiminio įvykio atsitiktinumu bei draudimo rizika, t.y. tikimybe įvykti draudiminiam įvykiui, kuri nepriklauso nuo šalių valios.

Tiek draudimo veikloje, tiek draudimo sutartyje labai ryškus ir svarbus rizikos elementas, kuris išskiria draudimo sutartis iš kitų sutarčių.

Draudimas yra teisinis rizikos valdymo būdas, kuris naudojamas apsaugoti asmens turtinius interesus nuo galimos žalos rizikos.⁶⁰ „Nesant intereso nėra ko ir apsaugoti, todėl sudarant draudimo sutartis būtina nustatyti, ar draudimo interesus iš tikrųjų egzistuoja, ar asmuo turi pakankamą teisinį pagrindą siekti apsaugoti interesą.“⁶¹ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau – LAT) vienoje iš bylų nustatė, kad „nuomininkas, apdrausdamas išnuomotą kito savininko turtą, neturėjo asmeninio suinteresuotumo rūpintis to turto saugumu, dėti pastangas dėl tokio turto draudiminės rizikos sumažinimo ar išvengimo dėl tos priežasties, kad galimi su draudimine rizika susiję turto praradimai sukeltų neigiamas turtines pasekmes tik savininkui, o ne nuomininkui“.⁶² Vadinasi, privaloma draudimo sutarties sudarymo sąlyga yra draudimo interesus. Antra vertus, draudimo interesus egzistuoja, jeigu draudimo objektui gresia tikėtinas pavojus, t.y. draudiminė rizika. Nes jeigu nebus rizikos, nebus suinteresuotumo konkretaus objekto išsaugojimu. Čia susiduriama su kita dilema, kas draudimo teisėje yra laikoma draudimo

⁵⁹ Mikelėnas V. „Sutarčių teisė“. Justitia 1996. P. 120.

⁶⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. sausio 11 d. nutartis c.b. UAB „Plungės lagūna“ ir draudimo kompanija AB „Lietuvos draudimas“ v. I.T., R.T., M.T., ir A.T., Nr. 3k-3-27/2006, kategorija 16.2.1

⁶¹ Zaveckas K. Draudimo interesus – pagrindinis teisinių draudimo santykių elementas.//Jurisprudencija 2006 5(83); P.110.

⁶² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. birželio 2 d. nutartis c.b. UAB draudimo kompanija "Baltic polis" v. Vilius Ramanauskas, Nr. 3K-3-643/2003, kategorija 67.

objektu? Ar draudimo objektu turėtų būti laikoma turtas, gyvybė, sveikata, civilinė atsakomybė ar interesas, susijęs su minėtu turtu, gyvybe, sveikata, civiline atsakomybe. Draudimo įstatymo 77 str. 1 d. nustato, kad draudimo taisyklėse privalo būti nurodytas draudimo objektas. „CK 6.991 str. 1 d. 5 p. nustato, kad draudimo liudijime (polise) privalo būti nurodytas draudimo objektas, tačiau teisės aktai bei draudimo doktrina nepateikia konkretaus baigtinio galimų draudimo objektų sąrašo.“⁶³

Atskleidę, kad tiek rizika tiek interesas yra svarbūs elementai draudimo sutartyje, galutinai neatsakėme į iškeltą klausimą - ar rizika yra draudimo sutarties objektas? CK 6.1002 str. 1 d. nustato, kad draudimo objektas gali būti draudžiamas nuo skirtingų rizikų sudarant vieną arba kelias draudimo sutartis su tuo pačiu arba skirtingais draudikais. Akivaizdu, kad šio straipsnio prasme rizika tikrai nėra draudimo objektas, nes aiškiai formuluojama, kad draudžiamas draudimo objektas ir jis draudžiamas nuo rizikų. Bet iš LAT bylose pateiktų formuluočių nėra aišku, kas yra draudžiama. LAT vienoje byloje formulavo: „Tuo atveju, kai nebuvo apdrausta vairuotojo, turinčio iki ketverių metų vairavimo stažą, žalos automobiliui padarymo rizika, draudikui neatsiranda pareiga mokėti draudimo išmoką, nes tokia rizika nepatenka į šios konkrečios draudimo sutarties dalyką.“⁶⁴ Tokia teismo formulotė suponuoja riziką esant draudimo objektu. Kitoje byloje LAT nustatė, kad „drausdamas nuomotojo turtinius interesus nuomininkas turi teisę į draudimo išmoką tik tuo atveju, jei nuomotojas atsisakė draudimo išmokos ar perleido tokią teisę nuomininko naudai“.⁶⁵ Tokia formulotė reiškia teismo poziciją, kad draudžiami turtiniai interesai. Dar vienoje byloje LAT nustatė, kad ginčo automobilis buvo apdraustas nuo vagystės, todėl vagystė pripažįstama draudiminiu įvykiu, ir draudikui atsirado pareiga atlyginti draudėjui kilusius nuostolius.⁶⁶ Remiantis tokiu formulavimu tampa aišku, kad draudžiamasi nuo vagystės, draudžiamas automobilis, o ne turtinis interesas susijęs su automobiliu. Atsiranda šiokia tokia painiava, kai vienu atveju draudžiama rizika, kitu atveju draudžiamas turtinis interesas susijęs su sveikata, gyvybe, turtu, civiline atsakomybe. Trečiu atveju rasime formuluočių, kad nuo rizikų yra draudžiamos vertybės. Remiantis tokiomis formulotėmis negalėsime vienareikšmiškai atsakyti, kas gi iš tikrųjų yra draudžiama. Pvz.: Draudimo įstatymo 86 str. nurodo, kad draudėjas gali sudaryti sutartį dėl savo arba dėl kito asmens turtinių interesų. Turto draudimo atveju naudos gavėju gali būti asmuo, kurio turtiniai interesai apdrausti. To paties įstatymo 98 str. 1 d. nustato, kad draudėjas gali sudaryti gyvybės

⁶³ Zaveckas K. Draudimo interesas – pagrindinis teisinių draudimo santykių elementas.//Jurisprudencija 2006 5(83); P.110.

⁶⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. gegužės 3 d. nutartis c.b. UAB draudimo kompanija „PZU“ Lietuva“ v. G. E., Nr. 3k-3-315/2006, kategorija 73.2.5.5.

⁶⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. birželio 2 d. nutartis c.b. UAB draudimo kompanija "Baltic polis" v. Vilius Ramanauskas, Nr. 3K-3-643/2003, kategorija 67.

⁶⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. birželio 25 d. nutartis c.b. UAB draudimo kompanija "Baltic polis" v. UAB "Parex Lizingas", Nr. 3k-3-746, kategorija 67.

draudimo sutartį dėl savo arba dėl kito asmens turtinių interesų. Prisiminus ankstesnę analizę, šiais atvejais draudimo objektas yra turtinis interesas, kurį draudimo sutartimi siekiama apsaugoti nuo galimų rizikų. To paties straipsnio 2 dalis nustato, kad gyvybės draudimo sutartis laikoma sudaryta asmens, kurio gyvybė draudžiama, naudai, jei draudimo sutartyje nėra nurodytas kitas naudos gavėjas. Formuliuotė „kurio gyvybė draudžiama“ įneša neaiškumą. Jeigu draudimo objektas yra turtiniai interesai, kurie yra draudžiami, tai kodėl įstatyme nerandame formuliuotės „Gyvybės draudimo sutartis laikoma sudaryta asmens, kurio susiję su gyvybe turtiniai interesai yra draudžiami, naudai, jei draudimo sutartyje nėra nurodytas kitas naudos gavėjas“. Draudimo įstatymo 98 str. 2 d. nurodytu atveju yra formuliuojama, kad draudžiama yra rizika, kitu 98 str. 1 d. nurodytu atveju – kad yra draudžiamasi nuo rizikos. Autorė labiau linkusi sutikti su tokiu formulavimu, kad draudžiamas yra interesas nuo galimos rizikos, nuo galimo pavojaus, kuris gali pakenkti apdraustam objektui.

Anksčiau teorijoje ir praktikoje buvo priimta, kad draudimo objektas yra pvz.: turtas, gyvybė. Tačiau ilgainiui draudimo objektu imta laikyti turtinį interesą, nes „draudimas pats savaime negali išvengti rizikų realizacijų, bet jis tik teikia finansinį aprūpinimą“.⁶⁷ Vadinasi, jeigu asmuo, kuris yra apsidraudęs nuo nelaimingų atsitikimų, neteks kojos ir toks įvykis bus draudiminis įvykis, draudikas jam išmokės draudimo išmoką, t.y. suteiks draudiminę apsaugą, bet kojos nesugrąžins. „Kai draudikas sudaro draudimo sutartį, tai jis neprisiima sau įsipareigojimo atstatyti tą ar kitą daiktą, kuris nukentėjo nuo draudiminio įvykio, o įsipareigoja atlyginti tik tuos nuostolius, kuriuos gali turėti draudėjas“.⁶⁸ Taip pat ir automobilio vagystės atveju. Draudikas apsaugos tik apdraustojo asmens turtinius interesus nuo galimos žalos rizikos. Šiuo atveju draudžiami turtiniai interesai, susiję su automobiliu, taigi draudimo objektas yra turtinis interesas, susijęs su automobiliu ir jis yra draudžiamas. Juk nerasime tokios draudimo kompanijos, kuri apsaugotų nuo pačios rizikos realizacijos. Todėl, laikantis tokios sekos, logiška yra manyti, kad draudimo objektas yra turtinis interesas, atitinkamai susijęs su sveikata, gyvybe, turtu, civiline atsakomybe ir būtent jis yra draudžiamas.

Aiškinantis, kas draudimo sutartyje yra objektas, reikia pripažinti, kad juntamas tiek intereso, tiek ir rizikos svarumas. Ar galima riziką vadinti draudimo sutarties objektu dėl to, kad nesant rizikos neegzistuočių ir draudimo sutartis. LR CK 6.1010 str. 4 d. nustato, kad jeigu draudimo sutarties galiojimo metu iš esmės pasikeičia draudimo sutartyje nustatytos aplinkybės, dėl kurių sumažėja ar gali sumažėti draudimo rizika, draudėjas dėl draudimo rizikos sumažėjimo turi teisę reikalauti pakeisti draudimo sutarties sąlygas arba sumažinti draudimo įmoką. Taigi draudėjas turi teisę reikalauti atitinkamai sumažinti draudimo premiją, jeigu sutarties sudarymo

⁶⁷ Бланд Д. Страхование – принципы и практика. – Москва 1998. Р.31.

⁶⁸ Серебровский В. И. - Избранные труды. Очерки советского страхового права. - Москва: Статут, 1997. Р.498.

metu buvusi draudimo rizika, į kurią atsižvelgdama draudimo įmonė nustatė draudimo įmokos dydį, vėliau sumažėja. Tuo tarpu, kai rizika iš viso nustoja egzistuoti, draudėjas atleidžiamas nuo pareigos mokėti draudimo įmokas. CK 6.1009 str. 1 d. numato draudimo sutarties nutraukimą prieš terminą, jeigu po sutarties įsigaliojimo išnyko galimybės įvykti draudimui įvykiui, t.y. išnyko draudiminė rizika. Remiantis minėto straipsnio dalimi, draudimo sutartis nutraukiama išnykus rizikai. Nėra rizikos – nėra pagrindo draudimo sutarties galiojimui. Tačiau CK 6.1009 str. 1 d. taip pat nustato, kad draudimo sutartis gali būti nutraukta prieš joje nustatytą jos galiojimo terminą, jeigu po sutarties įsigaliojimo draudiminė rizika išnyko dėl aplinkybių, nesusijusių su draudiminiu įvykiu (draudimo objektas žuvo dėl priežasčių, nesusijusių su draudiminiu įvykiu). Natūralu, kad žuvusiam draudimo objektui nebegali grėsti jokios rizikos, tad ir draudiminė apsauga tampa nebereikalinga. Tačiau vėlgi, atsižvelgiant į CK 6.1009 str. 1 d. iškyta klausimas, kas yra objektas. Gyvybė, turtas, civilinė atsakomybė, ar interesai, atitinkamai susiję su gyvybe, turtu, civiline atsakomybe. Bet kuriuo atveju galėtume teigti, jei nebus gyvybės ar turto, tai nebus ir turtinio intereso, susijusio su gyvybe ar turtu. O jeigu nebus turtinio intereso, nebus ir draudimo sutarties, nes tai yra esminė jos sąlyga. Kam rūpėtų apsaugojimas nuo rizikos, jeigu nebūtų ką apsaugoti, jeigu nebūtų intereso.

Įvairios LAT formuluotės buvo pateiktos tam, kad suprastumėme, kad galbūt vienareikšmiško atsakymo nėra. Ir draudimo interesus, ir rizika yra pagrindiniai draudimo teisinių santykių elementai, pagrindiniai draudimo sutarties elementai.

2.4 Draudiminių rizikų atskyrimas nuo draudiminių įvykių

V. I. Serebrovskis nurodo, kad polise turi būti nurodyta ta rizika, dėl kurios yra sudaryta draudimo sutartis.⁶⁹ Tai reiškia., kad draudimo sutartis turi parodyti nuo kokių rizikų siekiama apsaugoti, nes rizikos gali pasireikšti įvairiuose įvykiuose. Teisinėje literatūroje, apart šio rusų autoriaus apibrėžtų būtinų draudimo sutarties sąlygų, nepavyko rasti esminių draudimo sutarties sąlygų sąrašo, kuriame būtų konkrečiai įvardyta ir sąlyga dėl rizikos. Dažniausiai išskiriamos draudimo sutarties esminės sąlygos, dėl kurių susitarus draudimo sutartis laikoma sudaryta, yra:

- 1) draudiminiai ir nedraudiminiai įvykiai
- 2) draudžiamas interesas
- 3) draudimo suma
- 4) draudimo sutarties terminas

⁶⁹ Сereбровский В. И. - Избранные труды. Очерки советского страхового права. - Москва: Статут, 1997. P.369.

5) draudimo įmokos sumokėjimas.⁷⁰

CK 6.989 str. 2 d. nustato, kad draudimo sutartį patvirtina draudimo liudijimas (polisas). CK 6.991 str. pateikia eilę privalomų pateikti duomenų tarp kurių rizikos sąlyga nėra išskirta. Rizikos suvokimas išplaukia iš pačios draudimo sutarties sampratos. CK 6.987 str. nustato, kad draudimo sutartimi viena šalis (draudikas) įsipareigoja už sutartyje nustatytą draudimo įmoką (premiją) sumokėti kitai šaliai (draudėjui) arba trečiajam asmeniui, kurio naudai sudaryta sutartis, įstatyme arba draudimo sutartyje nustatytą draudimo išmoką, apskaičiuotą įstatyme ar draudimo sutartyje nustatyta tvarka, jeigu įvyksta įstatyme ar draudimo sutartyje nustatytas draudiminis įvykis. Atkreipti dėmesį reikia į tai, kad draudikas išmoką išmokės tik tuo atveju, jei įvyks draudiminis įvykis. Rizika ir yra susijusi su tuo, kad išmoka bus išmokama, jei įvyks draudiminis įvykis. Taigi atrodo, kad viskas yra aišku ir nereikia atskiros sąlygos dėl rizikos, nes rizikos esmė išplaukia iš draudimo sutarties sampratos. Tačiau ryškėja vienas niuansas, susijęs su tuo, kad rizika gali būti tapatinama draudiminiam įvykiui. Draudėjas, kuris draudžiasi nuo ligos, draudimo nuo ligų taisyklėse randa ligų sąrašą, kurios yra pavadintos draudiminiais įvykiais. Toks asmuo žino, kad apsidraudė tik nuo tų ligų rizikų, kurios yra išvardintos draudiminių įvykių, t.y. draudiminių ligų sąrašė. Jis draudžiasi nuo tų ligų rizikų, kurios nurodytos taisyklėse. Bet nereikia pamiršti, kad tas sąrašas yra įvardytas kaip draudiminių įvykių, o ne rizikų sąrašas. Asmuo draudžiasi nuo ligų rizikų, o ne nuo draudiminių įvykių, kurie yra rizikos pasekmė. Aišku, dauguma supranta, kad draudžiasi nuo ligų rizikų, kurios konkrečiai atskleidžiamos draudiminių įvykių sąrašė. Tačiau reikia apčiuopti tą skirtumą, kuris galbūt svarbesnis teoriniu aspektu, nes praktikoje niekam nekyla klausimų, tarp draudiminio įvykio ir rizikos. „Pavojus gali pasireikšti įvairiuose įvykiuose, kurie gali paliesti asmenį, turtą ir kt.“⁷¹ Taigi pavojus pasireiškia įvykyje. Tai reiškia, kad draudiminis įvykis ir rizika yra atskiros kategorijos. Draudimo įstatymo 2 str. 11 d. nustato, kad draudiminis įvykis yra draudimo sutartyje nurodytas atsitikimas, kuriam įvykus draudikas privalo mokėti draudimo išmoką. Reiškia, kad draudiminis įvykis, kuris yra sutartyje (draudimo rūšies taisyklėse) nurodytas atsitikimas, tėra rizika, jeigu jis nepasireiškė tikrovėje. Tuo tarpu faktinis rizikos egzistavimas yra prilyginamas draudiminiam įvykiui. „Atsisakymas keliauti, nes bijai, kad kelionės metu būsi pagrobtas nėra tas pats, kas faktinis pagrobimas, dėl kurio neišvyksti į kelionę. Draudimo nuo gaisro atveju draudiminės apsaugos, kurios išraiška yra draudiminė išmoka, gavimo sąlyga yra įvykęs faktinis gaisras“.⁷² Draudimo įstatymo 2 str. 21 d. nustato, kad draudiminė rizika yra draudimo objektui gresiantis tikėtinas pavojus. Taigi draudiminė rizika yra turtiniam interesui gresiantis draudimo sutartyje nurodytas

⁷⁰ Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis. – Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004. P.589.

⁷¹ Серебровский В. И. - Избранные труды. Очерки советского страхового права. - Москва: Статут, 1997. P.396.

⁷² Merkin R. Colinvaux's Law of insurance. Seventh Edition.- London: Sweet and Maxwell, 1997. P. 108-110.

tikėtinas atsitikimas. Tam, kad išmoka būtų išmokama – įvykis turi įvykti, rizika, kuri tik grėsė, turi realizuotis tikrovėje. Atsitikęs draudiminis įvykis yra draudimo rizikos pasireiškimas tikrovėje.⁷³

Draudiminis įvykis ir rizika skiriasi pagal teisinės pasekmes. Jeigu gresianti rizika neturi pasekmių, tai draudiminis įvykis yra toks atsitikimas, su kuriuo yra siejami tam tikri padariniai. Draudiminio įvykio, kaip draudimo sutartyje nurodyto juridinio fakto, atsiradimas turi sukurti draudėjui, apdraustajam, naudos gavėjui ar trečiajam asmeniui subjektinę teisę į draudimo išmoką, o draudikui – teisinę pareigą išmokėti draudimo išmoką.

2.5 Draudiminės rizikos elementai

V. I. Serebrovskis per pavojaus supratimą bando atskleisti rizikos supratimą. „Pavojus yra draudiminio įvykio galimybė įvykti“.⁷⁴ Tačiau lygiai taip pat galime apibrėžti ir draudimo riziką. Pavojus gali pasireikšti įvairiuose įvykiuose, kurie gali paliesti asmenį, turtą ir kt. Įvairiareikšmiai supratimai apie riziką jau buvo pateikti darbo pradžioje. Tada buvo atskleista rizikos sąvoka. Tačiau mums ją svarbu prisiminti. „Dabartinis lietuvių kalbos žodynas“ rizikos sąvokai suteikia dvi reikšmes. Pirmoji – tai galimas pavojus, galimas nepasisekimas.⁷⁵ A. Lyberio „Sinonimų žodynas“ pateikia sąvokos „rizika“ sinonimą, kuris įvardijamas kaip pavojus.⁷⁶ Draudimo įstatymo 2 str. 21 d. pateikia tokią rizikos sampratą – draudimo objektui gresiantis tikėtinas pavojus. Rizika draudimo sutartyje reiškia tikėtiną gresiantį pavojų turtiniams interesams, susijusiems su asmens, gyvybe, sveikata, turtu ar civiline atsakomybe. Tiek paprastas rizikos supratimas, tiek teisinė rizikos samprata išryškina du rizikos bruožus: tikėtinumą ir pavojų. Tikėtinumas pasireiškia tuo, kad nėra aišku ar rizika, nuo kurios draudžiamasi, tikrai įvyks. Pavojus reiškia, kad yra galimybė draudžiamai rizikai realizuotis. Iš esmės galime teigti, kad tikėtinumas apibūdina pavojų.

Sąvokos „pavojus“ ir „rizika“ yra sinonimai ir kai kuriems autoriams, kurie pavojų prilygina rizikai. „Dažniausiai kiekvienai draudimo rūšiai pavojus yra griežtai individualizuojamas (nuo krušos, nuo gyvulių kritimo). Tuo tarpu sutinkamos ir tokios draudimo rūšys, kur turtas draudžiamas nuo įvairių rūšių pavojaus. Toks yra transporto draudimas. Pvz. laivų draudimo atveju draudikas atsako už apdraustų laivų sugadinimą ir žūtį, kurie įvyko dėl

⁷³ Čepinskis J., Raškinis D., Stankevičius R. ir Šernius A. Draudimas - Kaunas: Pasaulio lietuvių kultūros, mokslo ir švietimo centras, 1999. P.185.

⁷⁴ Серебровский В. И. - Избранные труды. Очерки советского страхового права. - Москва: Статут, 1997. P.395

⁷⁵ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, Vilnius, 2000

⁷⁶ Lyberis A. Sinonimų žodynas. Lietuvių kalbos institutas, 2002

gaisro, žaibo, audros, sūkurių, staigaus rūko, netyčinio laivų susidūrimo, nuo atsitrenkimo į gruntą“.⁷⁷

V. I. Serebrovskis pateikia keletą reikalavimų pavojui. Pirmiausiai, asmeniui ar turtui pavojus turi grėsti draudimo teisinių santykių nustatymo momentu.⁷⁸ Taigi, pavojus šiuo atveju turi grėsti asmeniui arba turtui sutarties galiojimo laikotarpiu. CK 6.996 str. 3 d. nustato, kad draudimas taikomas visiems draudiminiams įvykiams, įvykusiems po draudimo sutarties įsigaliojimo, jeigu draudimo sutartyje nenustatyta ko kito. „Draudimo sutartis negalioja, jei jos sudarymo metu apdraustas turtas neegzistuoja, arba turtas nebūtų linkęs tam pavojui, nuo kurio buvo draustas. Taip pat draudimo sutartis negalioja, jei asmuo, kurio draudiminis įvykis susijęs su gyvybe, būtų jau miręs.“⁷⁹ Vakarų Europoje retais atvejais leidžiama drausti turtą, kai ir draudėjas ir draudikas nežinojo apie pavojingus atvejus, įvykusius su draudžiamu turtu prieš sudarant sutartį. Taigi, tokį turtą galima drausti nepaisant praeities atveju, aišku, jeigu apie juos nebuvo žinoma. Analogišką normą įtvirtina CK 6.996 str. 3 d., kuri nustato: „Jeigu draudimo sutartyje nustatyta taikyti draudimą ir draudiminiams įvykiams, įvykusiems iki draudimo sutarties įsigaliojimo, tai tokia sąlyga galioja, jeigu draudimo sutarties šalys apie draudiminį įvykį, kuris įvyko iki draudimo sutarties įsigaliojimo, nežinojo.“ Akivaizdi sąlyga, kad draudimas galioja ir tiems iki draudimo sutarties įvykusiems įvykiams, yra draudimo sutarties šalių nežinojimas apie anksčiau įvykusį įvykį. Tokia sąlyga yra suprantama, nes tuo atveju, jei draudimo sutarties šalys žinotų apie iki draudimo sutarties įsigaliojimo įvykusius įvykius, akivaizdu, kad išnyktų nežinomumas. Čia svarbu paminėti, kad draudžiama ne tik nuo tikėtinų rizikų realizacijos, kurios galimos ateityje, bet ir nuo tokių, kurios jau yra materializavusios praeityje. Bet tik su nežinomumo sąlyga. Priežastys, dėl ko yra įtvirtinta galimybė taikyti draudimą ir draudiminiams įvykiams, įvykusiems iki sutarties įsigaliojimo, jeigu šalys apie iki sutarties įsigaliojimo įvykusius įvykius nežinojo, yra susijusios su tuo, kad šalys neturi galimybės patikrinti to turto, kurį turi apdrausti.⁸⁰ Todėl, aišku, jeigu sudarant sutartį abi šalys žinojo, kad pavojus jau neegzistuoja, tai tokia draudimo sutartis bus niekinė.

Antra, pavojus turi būti nepriklausomas nuo draudėjo valios, nes pavojus turi atsitiktinio įvykio galimybę, bet ne numatomumą.⁸¹ Tai dar vienas reikalavimas pavojui. Įvykis negali būti apgalvotas. Todėl „draudikas neturi mokėti draudimo išmokos, jeigu draudiminis įvykis įvyko

⁷⁷ Серебровский В. И. - Избранные труды. Очерки советского страхового права. - Москва: Статут, 1997. P.395.

⁷⁸ Ten pat. P.397.

⁷⁹ Серебровский В. И. - Избранные труды. Очерки советского страхового права. - Москва: Статут, 1997. P.397

⁸⁰ To turto – su kuriuo susijęs draudžiamas interesas.

⁸¹ Серебровский В. И. - Избранные труды. Очерки советского страхового права. - Москва: Статут, 1997. P.397

apgaltotai (tyčia) arba įvyko dėl grubaus draudėjo neatsargumo.⁸² Neatsižvelgiant į tai, nuo kiek rizikų rūšių bei jų skaičiaus yra apsidrausta, draudėjo turtui padaryti nuostoliai yra nekompensuojami, jeigu yra įrodoma, kad žala buvo padaryta sąmoningai, o asmuo, sukėlęs nuostolius, yra pats draudėjas, jo šeimos narys ar naudos gavėjas. Draudimo kompensacija draudėjui dažniausiai neišmokama ir grubaus draudėjo aplaidumo atveju, kuriuo pripažįstamas rūkymas lovoje, ar neveiklumas esant ugnies persimetimo iš greta stovinčio namo pavojui.⁸³ Taigi, rizika, kuri sukeliama ir realizuojasi dėl draudėjo neatsargumo, nebus draudiminis įvykis. Draudiminė apsauga tokiu atveju nebus suteikiama ir išmoka nebus išmokama, jeigu pats draudėjas dėl savo kaltės atsiras rizikingoje padėtyje. Jeigu draudėjas dėl trečiųjų asmenų kaltės atsiras minėtoje rizikingoje padėtyje, draudimas kompensuos atsiradusius nuostolius. Nuo senų laikų laivuose dirbantys žmonės buvo įpareigoti saugoti save ir laivuose esantį turtą. Ilgą laiką draudimo polisu draudėjui buvo nustatoma pareiga, kad jis savo veiksmais nepadarytų žalos tretiesiems asmenims. Šis punktas draudimo sutartyje vadinamas „protingas atsargumas“.⁸⁴ Vis tik yra keletas išimčių. 1. „Protingas atsargumas“ neveiksmingas transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės ir darbdavių civilinės atsakomybės draudime. Tiek vienas, tiek kitas draudimas yra privalomi. 2. Dažnai „protingas atsargumas“ suprantamas siaurąją prasme, t.y., kad išmoka vadovaujantis „protingu atsargumu“, bus išmokama tada, kai draudėjas bus neatsargus dėl subjektyvių priežasčių.⁸⁵ Subjektyvios priežastys suprantamos taip, kad draudėjas įvertinęs rizikos laipsnį vis tiek pasirinko taip elgtis. Tokioje situacijoje, kai draudėjas įvertino riziką, suprato jos laipsnį ir vis tiek pasirinko taip elgtis, draudėjas nebuvo atsargus dėl nežinojimo. Jis žinojo. Taigi, draudėjas nebuvo vien tik neatsargus. Jeigu draudiminė išmoka būtų išmokama vien dėl to, kad draudėjas buvo neatsargus, tai sumenkintų draudimo esmę ir tikslą. Draudėjas, kuris specialiai palieka mašinoje raktelius arba asmuo, kuris specialiai uždega laužą prie namo be priežiūros, negaus kompensacijos dėl nuostolių, kurie atsirado dėl tokio grubaus neatsargumo.

Draudėjas niekada negalės reikalauti draudiminės išmokos įvykus draudiminiam įvykiui, jeigu žala atsiras dėl draudėjo tyčios. Kaip pavyzdys gali būti situacija, kurioje draudėjas sąmoningai padega namą arba padegimą įvykdo kiti asmenys, bet su jo leidimu. Kadangi draudiminė išmoka išmokama įvykus draudiminiam įvykiui, kuris yra atsitiktinis, tai šiuo atveju dėl tyčinio poelgio draudėjas negaus išmokos. Jeigu nelaimingas atsitikimas įvyko dėl draudėjo veiklos, kurioje nustatyti tyčinio nusikaltimo požymiai, taip pat dėl draudėjo veiklos, pripažintos chuliganizmu ir užtraukiančios administracinę atsakomybę, draudimo įmonės dažniausiai

⁸² Серебровский В. И. - Избранные труды. Очерки советского страхового права. - Москва: Статут, 1997. P.397-398.

⁸³ Čepinskis J., Raškinis D. Draudimo veikla – Vytauto Didžiojo universitetas, 2005. P.99.

⁸⁴ Merkin R. Colinviaux's Law of insurance. Seventh Edition.- London: Sweet and Maxwell, 1997. P.89.

⁸⁵ Ten pat. P.89.

neiškoma draudimo sutartyje numatytos draudimo kompensacijos.⁸⁶ „Nedraudiminis įvykis yra ir apdraustojo kritinė liga, susijusi su apdraustojo tyčiniu susižalojimu ar bandymu nusižudyti. Taip pat nurodytas kaip nedraudiminis įvykis apdraustojo mirtis atsitikus nelaimingam atsitikimui, susijusi su apdraustojo tyčiniu susižalojimu ar bandymu nusižudyti.”⁸⁷ „Byloje Beresford v. Royal teismas nustatė, kad šalys susitarė, jog draudimo polisas apima tą rizikos žalą, kuri atsiranda dėl tyčinių draudėjo veiksmų. Teismas pripažino tokią draudimo sutarties sąlygą prieštaraujančia viešai tvarkai.”⁸⁸ LR CK 6.156 str. 4 dalis nustato, kad šalys sutarties sąlygas nustato savo nuožiūra, išskyrus atvejus, kai tam tikras sutarties sąlygas nustato imperatyvios teisės normos. Sutarties laisvės principas reiškia šalių teisę nustatyti sutarties sąlygas, savo tarpusavio teises ir pareigas. Tačiau sutarties laisvė nėra absoliuti, todėl yra ribos, kurias nustato imperatyvios teisės normos. Negali būti nustatytos tokios sąlygos, kurios prieštarauja viešajai tvarkai ar gerai moralei.

Tyčinis poelgis ir neatsargumas yra skirtingos sąvokos, tačiau dažnai praktikoje, kai neaišku, ar žala atsirado dėl neatsargumo ar tyčios, šias sąvokas sunku atskirti. „Kai vertinamas tyčinis poelgis, tai neatsargumo aspektu jis vertinamas paskiausiai. Todėl draudėjas, kuris savo poelgiu mažiausiai tikisi sukelti žalą, tačiau vis tiek ją sukelia, turi teisę į draudimo apsaugą.“

Pastatų draudime draudėjo turtui padaryti nuostoliai yra nekompensuojami, jei įrodoma, kad žala buvo padaryta sąmoningai, o asmuo sukėlęs nuostolius yra pats draudėjas, jo šeimos narys ar naudos gavėjas.⁸⁹ Tačiau, autorės nuomone, nuostoliai, kurie atsirado ne dėl draudėjo, o dėl jo šeimos nario tyčios, turėtų būti atlyginami atsižvelgiant į tam tikras sąlygas. Faktas, kad žmona tyčia sugadina draudėjo vyro nuosavybę, negali būti pagrindu vyrui neišmokėti draudiminės išmokos, nebent bus įrodyta, kad vyras žinojo arba leido žmonai taip elgtis.⁹⁰

Draudikas neturi mokėti draudimo išmokos, jeigu draudiminis įvykis įvyko tyčia arba įvyko dėl grubaus draudėjo neatsargumo. Yra ir kitų sąlygų, kai draudikas neprivalo suteikti draudiminės apsaugos. Vieną iš jų vadinamoji „Inherent vice“ – neatskiriama savybė.⁹¹ Reikia prisiminti, kad draudimo objektas yra turtinis interesas, susijęs su asmens gyvybe, sveikata, turtu ar civiline atsakomybe. Jį draudikas draudžia nuo galimų rizikų. Apdraustas objektas tampa draudiminiu interesu, atitinkamai susijusiu su išvardytomis vertybėmis. Draudimo įstatymo 2 str. 15 d. draudimo interesą apibrėžia kaip nuostolį, kurį gali patirti draudėjas, apdraustasis arba naudos gavėjas įvykus draudiminiam įvykiui. Laikantis tokios sekos, nuostoliai yra draudžiami. Neatskiriamos savybės atveju, nuostoliai, kurie draudžiami, neapima tos įgimtos, neatskiriamos

⁸⁶ Čepinskis J., Raškinis D. Draudimo veikla – Vytauto Didžiojo universitetas, 2005. P.75.

⁸⁷ Серебровский В. И. - Избранные труды. Очерки советского страхового права. - Москва: Статут, 1997. P. 401-403

⁸⁸ Merkin R. Colinviaux's Law of insurance. Seventh Edition.- London: Sweet and Maxwell, 1997. P.91.

⁸⁹ Čepinskis J., Raškinis D. Draudimo veikla – Vytauto Didžiojo universitetas, 2005. P.99.

⁹⁰ Merkin R. Colinviaux's Law of insurance. Seventh Edition.- London: Sweet and Maxwell, 1997. P.91-92.

⁹¹ Ten pat. P.93.

savybės, jeigu kitaip nenurodyta polise. Pvz.: mėsos savybė gesti yra neatskiriama. Jeigu pavėluojama mėsa pristatyti į tam tikrą sutartą vietą ir mėsa sugedo, draudikas nesuteiks draudiminės apsaugos, nes nuostoliai kilo ne nuo išorinių veiksnių, o nuo mėsos savybės sugesti.⁹² Kita sąlyga yra neteisėta rizika. Jeigu asmuo, apsidraudęs nuo traumų rizikų, vykdydamas nusikalstamą veiką patiria traumą, kuri yra nurodyta draudiminių įvykių sąrašė, tai draudikas neišmokės jam draudiminės išmokos. „Įprastai draudikai rizikas, kai teisėtam draudimo objektui gresia pavojus, kuris sukeliamas vykdam neteisėtas veikas, priskiria prie nedraudiminių įvykių“⁹³

Kiti autoriai išskiria neapibrėžtumo elementą. „Jei nėra neapibrėžtumo dėl tam tikro įvykio, veiksmo ar proceso rezultato, tai nėra ir rizikos. Rizika egzistuoja tada, kai yra neapibrėžtumas dėl galimo rezultato.“⁹⁴ Tuo atveju, jeigu iš anksto yra žinoma, kad bus patirtas nuostolis ir kada jis bus patirtas, rizikos nebus. Jeigu iš anksto būtų žinoma, kad rizika, nuo kurios draudžiamasi, tikrai įvyks konkrečiu laikotarpiu, tai nebebūtų rizika, o greičiau neišvengiamas faktas. Tikrai neatsirastų tokių draudikų, kurie draustų neišvengiamas rizikas, žinodami dar ir tai, kada rizika materializuosis. Vienintelis dalykas, kuris tokioje situacijoje liktų neaiškus, būtų tai, kad draudikas nežinotų įvykusios rizikos žalos padarinių masto. Reikia atkreipti dėmesį į tai, kad gyvybės draudime yra žinoma, kad mirtis – neišvengiamas faktas, tikrai įvyks. Tačiau draudikai draudžia turtinius interesus, susijusius su gyvybe. Kodėl? Atsakymas paprastas. Dėl to, kad nėra žinoma tiksli konkreti mirties data. Asmuo, draudamas turtinį interesą, susijusį su gyvybe, dažniausiai mirties datą sieja su tolimesnėmis ateitimi. Kitaip yra asmens savižudybės atveju. SEB Vilniaus banko VIP investicinio gyvybės draudimo taisyklėse nustatoma, kad gyvybės draudime nedraudiminis įvykis yra apdraustojo savižudybė per pirmus trejus draudiminės apsaugos galiojimo metus. Tokiu būdu draudikas užkerta kelią galimiems piktnaudžiavimams.

Nuostolių aspektas rizikos sutartyje taip pat svarbus. CK 6.993 str. 1 d. pateikia draudimo rizikos kaip draudiminio įvykio galimų nuostolių dydžio sampratą. Dažniausiai materializavęsis pavojus atneš nuostolių ir pablogins iki draudiminio įvykio buvusią padėtį. Žmonės nepageidauja nuostolių ir tai taip pat įrodo rizikos buvimą. Normaliai mąstantis žmogus niekada nesieks sudaužyti savo mašinos, nes patirtų tokio kvailo poelgio pasekmes – nuostolius. O žmonės nuostolių nepageidauja. Atsiradus draudiminiam įvykiui, t.y. realizavusis rizikai, padaryta žala turi būti kompensuota draudiko.

⁹² Merkin R. Colinviaux's Law of insurance. Seventh Edition. - London: Sweet and Maxwell, 1997. P.93.

⁹³ Zaveckas K. Draudimo interesas – pagrindinis teisinių draudimo santykių elementas.//Jurisprudencija 2006 5(83); P.113.

⁹⁴ Čepinskis J., Raškinis D. Draudimo veikla – Vytauto Didžiojo universitetas, 2005. P.25.

Pavojui keliami reikalavimai, nuostolių aspektas, rizikos elementai – tikėtinumai ir neapibrėžtumas – atskleidžia rizikos esmę ir reikšmę draudimo teisėje. Jeigu pavojus priklausė nuo draudėjo valios, tai dėl tokio pavojaus atsiradęs atsitikimas nebus draudiminis įvykis. Taigi, ne visos rizikos realizacijos- t.y. draudiminiai įvykiai - yra pagrindas išmokėti draudimo išmokai, kuri būtent ir turi būti išmokama įvykus draudiminiams įvykiui. Tam įtakos turi tyčios ar neatsargumo nustatymas draudėjo (apdraustojo) veiksmuose.

2.6 Rizikos apimties nustatymo sąsaja su draudėjo pareiga atskleisti informaciją

Neužtenka draudimo sutartyje nurodyti vien tik riziką (pavojų), nuo kurios draudžiamasi, o taip pat reikia nustatyti jos apimtį, nes draudikas, prisiimdamas riziką, turi žinoti visas aplinkybes. CK 6.993 str. numato draudimo sutarties šalims pareigą atskleisti informaciją, CK 6.994 str. nustato draudiko teisę įvertinti draudimo riziką, CK 6.1010 str. nustato draudėjo ir draudiko teises ir pareigas draudimo rizikos padidėjimo ar sumažėjimo atvejais. Šie straipsniai glaudžiai susiję su draudiminės rizikos apimties nustatymu. Norint nustatyti rizikos apimtį, reikia išsiaiškinti prisiimamos rizikos požymius.

Priklausomai nuo rizikos požymių įvertinimo patikimumo išskiriami objektyvūs ir subjektyvūs rizikos požymiai. Objektyvūs rizikos požymiai nepriklauso nuo subjekto valios. Dažniausiai objektyviems rizikos požymiams priskiriami amžius, lytis, įvairių regionų, kuriuose dažni žemės drebėjimai, uraganai ir t.t., charakteristikos, turto savybės tokios kaip techninės transporto priemonių charakteristikos, anksčiau įvykę transporto priemonių įvykiai, pastato konstrukcija. Aukštas namas ne visada gali būti gesinamas iš išorės, todėl su pastato aukščiu didėja ir prisiimamos rizikos dydis, senas medinis namas labai greitai dega, todėl draudžiant tokį turtą nuo gaisro prisiimama ir didesnė rizika. Taigi rizikos dydį įtakoja turto savybės, įvairios charakteristikos. Subjektyviems rizikos požymiams priskiriamos asmens būdo savybės, kurios lemia pvz. vairavimo stilių. Subjektyvius požymius yra sunkiau įvertinti.

Taip pat išskiriami bendrieji ir specialieji rizikos požymiai, pagal kuriuos nustatoma perimamos rizikos apimtis bei su rizika tiesiogiai susijusios draudimo įmokos dydis. Bendrieji rizikos požymiai yra būdingi visiems draudėjams, t.y. visai draudimo grupei, o specialieji tik atskiriems draudimo grupės nariams. Specialieji rizikos požymiai paprastai nustatomi pagal draudėjų pateiktą informaciją.⁹⁵ Pvz.: gyvybės draudime draudikai, pateikdami draudėjo apklausos anketą, dažniausiai siekia gauti tokią informaciją, susijusią su draudėjo gyvenimo būdu, kelionėmis, pomėgiais, draudėjo artimųjų sveikatos būkle, paties draudėjo sveikatos būkle, duomenimis apie kitas draudimo sutartis.

⁹⁵ Čepinskis J., Raškinis D. Draudimo veikla – Vytauto Didžiojo universitetas, 2005. P.117.

Matome, kad rizikos požymių nustatymui, kuris savo ruožtu svarbus rizikos apimties nustatymui, labai svarbi yra draudėjo pareiga atskleisti informaciją. Tokia nustatyta draudėjo pareiga yra dėl to, kad niekam geriau už jį nėra žinomos aplinkybės, kurios turi įtaką rizikos apimčiai.⁹⁶ Draudėjas, sudarydamas sutartį, privalo draudikui pranešti visas aplinkybes, kurios turi įtakos rizikos apimčiai nustatyti, nes šios aplinkybės buvo žinomos arba turėjo būti žinomos sudarant draudimo sutartį. CK 6.993 str. 1 d. nustato, kad prieš sudarant draudimo sutartį, draudėjas privalo pateikti draudikui visą žinomą informaciją apie aplinkybes, galinčias turėti esminės įtakos draudiminio įvykio atsitikimo tikimybei ir šio įvykio galimų nuostolių dydžiui, jeigu tos aplinkybės nėra ir neturi būti žinomos draudikui. To paties str. 8 d. numato pareigą atskleisti tam tikrą informaciją ir draudikui (Draudimo įstatymo 78 str. 1 d.). Draudikas privalo suteikti draudėjui informaciją, susijusią su draudiko pavadinimu, draudiko įmonės rūšimi, adresu, draudiko padaliniu ar draudiko atstovo adresu, iš draudimo sutarties kylančių ar su ja susijusių ginčo sprendimo tvarka, draudiko elgesiu draudėjui pažeidus draudimo sutarties sąlygas, galimus draudimo rizikos padidėjimo atvejus. Pastaroji informacija draudėjui turbūt būtų bene aktualiausia, nes rizikos padidėjimas tiesiogiai siejasi su padidėjusios draudiminės įmokos mokėjimu. Iš pateiktų normų išryškėja, kad tiek draudėjas, tiek draudikas privalo pateikti vienas kitam reikalingą informaciją.

Pareiga atskleisti informaciją apie aplinkybes, kurios gali turėti esminės įtakos draudimo rizikai, t.y. draudiminio įvykio galimų nuostolių dydžiui, išplaukia iš draudimo sutarties, kaip fiduciarinės sutarties sampratos. Palyginus su kitomis sutartimis, draudimo sutartis yra specifinė – fiduciarinė (lot. Fiducia – pasitikėjimas). Tai yra tokia sutartis, kurios šalis sieja tarpusavio pasitikėjimu grindžiami santykiai. Todėl skiriamasis draudimo sutarties bruožas yra sutarties šalių santykiams taikomas šalių tarpusavio didžiausio pasitikėjimo (uberrimae fidei) principas, kuris lemia prievolės šalių pareigą bendradarbiauti ir kooperuotis. CK 6.38 str. 3 d. nustato, kad kiekviena šalis turi atlikti savo pareigas kuo ekonomiškiau ir vykdydama prievolę bendradarbiauti su kita šalimi. Todėl draudimo sutarties šalys privalo būti viena kitai absoliučiai atviros ir abipusiškai atskleisti visą informaciją, galinčią turėti įtakos šios sutarties sudarymui ir jos sąlygų nustatymui. CK 6.993 str. 1 d. įtvirtinta draudėjo pareiga suteikti draudikui visą sutarčiai reikšmingą informaciją gali lemti tiek draudiko apsisprendimą prisiimti draudimo riziką, tiek draudimo sutarties sąlygas, tarp jų ir draudimo įmokų bei draudimo išmokų dydžius.⁹⁷ Aplinkybės, apie kurias draudėjas privalo informuoti draudiką yra tokios, kurios yra nurodytos draudimo rūšies taisyklėse, ir apie kurias draudikas raštu prašė draudėjo suteikti

⁹⁶ Серебровский В. И. - Избранные труды. Очерки советского страхового права. - Москва: Статут, 1997. P.395.

⁹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. gegužės 5 d. nutartis c.b. UAB draudimo kompanija „Censum“ v. UAB „Vigidas“, Nr. 3k-3-546/2003, kategorija 67

informaciją. Draudimo sutarties fiduciarinis pobūdis liečia ne tik draudėją, bet ir draudiką.⁹⁸ Abi šalys privalo atskleisti viena kitai esminę reikšmę turinčią informaciją. Autorės nuomone, nustatant rizikos apimtį, vis tik yra svarbesnė draudėjo pareiga atskleisti informaciją, kurią žinodamas draudikas gali iš viso nesudaryti sutarties arba ją sudaryti kitomis sąlygomis.

Draudėjas yra suinteresuotas, kad įvykusio draudiminio įvykio pagrindu jam būtų išmokama išmoka. Todėl pateikti klaidingą informaciją, susijusią pvz.: su draudėjo sveikatos būkle, nuslepiant tam tikrus faktus siekiant išvengti didesnės įmokos mokėjimo, būtų nenaudinga ir pačiam draudėjui. Įsivaizduokime situaciją, kai draudėjas draudiko pateikiamoje apklausos anketoje nurodo neteisingus duomenis, susijusius su savo sveikatos būkle. Draudėjas, pasirinkęs draudimą nuo kritinių ligų, nenurodo anketoje, kad sirgo vėžiu, o atvirakščiai, nurodė, jog neturi jokių problemų dėl sveikatos. Taip jis pasielgė tikėdamasis mokėti mažesnę įmoką. Sudaroma draudimo sutartis tarp šalių. Jeigu draudėjas būtų nurodęs tiesą, vargu ar draudikas iš viso draustų tokio draudėjo turtinį interesą, susijusį su sveikata, arba tuo atveju, jeigu vis tik sutiktų drausti, remdamasis tuo, jog draudėjas yra visiškai pasveikęs, draudimo įmoka būtų žymiai didesnė nei pagal klaidingą informaciją apskaičiuota įmoka, nes toks sirgęs asmuo patektų į didesnės rizikos grupę. Sergamumo koeficientas, nustatant draudėjo rizikingumą būtų pakankamai aukštas. Šio draudimo nuo kritinių ligų, kurių atsiradimas draudiminės apsaugos galiojimo laikotarpiu yra draudiminis įvykis, sąraše be kitų ligų yra nurodytas ir vėžys. Draudėjas sutarties galiojimo laikotarpiu moka mažesnę įmoką, nes klaidingai pateikė informaciją apie savo sveikatos būklę. Praėjus keliems metams minėtas asmuo vėl suserga vėžiu. Draudikas turės teisę mažinti draudimo išmoką arba jos nemokėti, nes draudėjas pateikė klaidingą informaciją, kuri galėjo turėti įtakos nustatant draudimo sąlygas arba lemti draudiko apsisprendimą sudaryti draudimo sutartį. Draudėjas šioje situacijoje nebuvo atviras, nors turėjo toks būti. Jis pažeidė didžiausio pasitikėjimo principą, nes iš draudėjo pusės santykiai su draudiku nebuvo grindžiami tarpusavio pasitikėjimu.

Jeigu draudimo sutartis sudaryta nekreipiant dėmesio į kai kuriuos draudiko draudėjui pateiktus klausimus, kurie liko neatsakyti, tuomet ši aplinkybė negali būti draudimo sutarties nutraukimo pagrindas.⁹⁹ Analogiška norma įtvirtinta CK 6.993 straipsnio trečiojoje dalyje. Tuo atveju, jeigu po draudimo sutarties sudarymo išaiškės, kad aplinkybės, kurios turėjo įtakos draudimo rizikos nustatymui, neatitinka draudėjo pareiškimų, tai draudikas gali reikalauti sutarties negaliojimo ir prieš draudiminio įvykio įvykimą ir po to, kai jau įvyksta draudiminis

⁹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. balandžio 13 d. nutartis c.b. Draudimo kompanija AB "Reso Europa" ir DK UAB „PZU Baltija“ v. UAB „Marandas“, Nr. 3k-3-240/2005, kategorija 73.2.5.5

⁹⁹ Серебровский В. И. - Избранные труды. Очерки советского страхового права. - Москва: Статут, 1997. P.395-396.

įvykis.¹⁰⁰ CK 6.993 str. 4 d. taip pat numatyta draudiko teisė reikalauti pripažinti draudimo sutartį negaliojančia, jei po draudimo sutarties sudarymo išaiškėja žinomai melaginga informacija apie būtinas draudikui pranešti aplinkybes. Draudėjo neatsargumo atveju, kai po draudimo sutarties sudarymo nustatoma, kad draudėjas nepateikė reikšmingos informacijos, turinčios įtakos rizikos apimties nustatymui, pasekmės yra švelnesnės: CK 6.993 str. 5 d. numato draudimo sutarties keitimo galimybę, o to paties straipsnio 6 dalis nustato ir išmokos, su tam tikra sąlyga, išmokėjimą.

Ir žinomai melagingos informacijos pateikimas, ir draudėjo neatsargumas sukelia tam tikras pasekmes. Akivaizdu, kad žinomai melagingos informacijos pateikimas sukelia sunkesnius padarinius negu neatsargumas nepateikus reikšmingos informacijos. Taigi reikiamos informacijos 6.993 str. 1 d. prasme nepateikimas gali lemti tokias pasekmes – sutarties nutraukimą, sutarties pripažinimą negaliojančia. Šalių tarpusavio santykiai turi būti grindžiami pasitikėjimo principu. Tam, kad jis būtų įgyvendintas šalys (ypatingai draudėjas) turi „keistis informacija“.

Draudėjas privalo sąžiningai atlikti teisingos informacijos pateikimo pareigą tiek draudimo sutarties sudarymo metu, tiek ir jos galiojimo laikotarpiu, pvz.; pasikeitus draudiminės rizikos dydžiui, ar įvykus draudimui įvykiui. Pažymėtina, kad rizika vertinama ne tik prieš sudarant sutartį, bet ir sutarties galiojimo laikotarpiu, t.y., kai nuo konkrečios rizikos jau yra apdrausta (kai rizika yra konkrečios draudimo sutarties elementas). CK 6.1010 str. 1 d. nustato, kad jeigu draudimo sutarties galiojimo metu iš esmės pasikeičia draudimo sutartyje numatytos aplinkybės, dėl kurių padidėja ar gali padidėti draudimo rizika, apie tai draudėjas privalo pranešti draudikui tuoj pat, kai apie tokius pasikeitimus sužinojo. Taigi tokiu atveju rizika yra vertinama iš naujo (pervertinama) ir draudiminė įmoka tampa didesnė, nes draudikas prisiima didesnę riziką. Draudiminės rizikos sumažėjimo atveju, kurį lemia iš esmės pasikeitusios aplinkybės, draudiminė įmoka gali būti sumažinta (CK 6.1010 str. 4 d.). Akivaizdu, kad rizikos padidėjimo ar sumažėjimo atvejais, draudiminė rizika yra vertinama iš naujo. Tuomet draudiminės įmokos dydis proporcingai kinta nuo draudiminės rizikos pasikeitimo. Tačiau, tam, kad už atitinkamą riziką būtų mokama teisinga apsaugos kaina, draudėjas ar draudikas turi vienas kitą informuoti.

¹⁰⁰ Серебровский В. И. - Избранные труды. Очерки советского страхового права. - Москва: Статут, 1997. P.395-396.

3 Rizikos vertinimo pagrindumas ir draudėjų diskriminacijos problema

3.1 Lytis kaip draudiminės rizikos vertinimo faktorius

Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos veiklos praktika akivaizdžiai rodo, kad Lietuvos gyventojai, tiek moterys, tiek vyrai, vis dažniau savo teisių suvaržymą ar jų apribojimą atitinkamoje visuomeninio gyvenimo srityje sieja su diskriminacija dėl lyties. Ne išimtis ir draudimo teisės sritis. LR moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas (toliau - Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas) įpareigoja valdžios ir valdymo institucijas užtikrinti, kad priimamuose teisės aktuose būtų įtvirtintos lygios moterų ir vyrų teisės. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba gauna paklausimų ir skundų dėl tam tikro teisių apribojimo ir privilegijų teikimo paslaugų ir prekių įsigijimo srityje. Paslaugų teikimo ir įsigijimo sričiai priskirtinas ir draudimo paslaugų teikimas.¹⁰¹ Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 5¹ str. ir 7¹ str. nustato, kad šis įstatymas taikomas vartotojų teisių srityje, t.y. prekių ir paslaugų teikimo ir įsigijimo srityse. Pagal gaunamus skundus bei Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos iniciatyva atliktų tyrimų problematiką, galima teigti, kad daug tyrimų buvo atlikta dėl teisės aktų nuostatų, galimai pažeidžiančių vyrų teises, tai yra nesuteikiančių vyrams tokių pačių teisių, kokias turi moterys. Lietuvos vyrai jaučiasi diskriminuojami dėl moterims ir vyrams nustatytų skirtingų gyvybės draudimo įmokų.

2006 gegužės 19 d. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos išvadoje pažymima, kad ši tarnyba yra gavusi per 10 skundų dėl skirtingų draudimo įmokų nustatymo, atsižvelgiant į lytį, amžių, negalią. Skundus parašę vyrai skundėsi, kad jiems tenka mokėti didesnes gyvybės draudimo įmokas nei moterims. Išvadoje teigiama, kad atlikus skundų tyrimus buvo nustatyta, kad skirtingų gyvybės draudimo įmokų moterims ir vyrams nustatymas, atsižvelgiant į apdraustojo lytį prieštarauja Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo reikalavimams, nes gyvybės draudimo įmokų tarifai nustatomi remiantis vieninteliu ir pagrindiniu faktoriumi – žmogaus lytimi, o ne visuma žmogų apibūdinančių bei su gyvenimu susijusių savybių ir aplinkybių.¹⁰² Čia ir iškyla problema, kad draudimo tarifai numato vyrams didesnius nei moterims įmokų dydžius remiantis tik lyties veiksniumi. Tuo tarpu draudiminė rizika turi būti vertinama atsižvelgiant į subjektyvius ir objektyvius kriterijus. Subjektyviems kriterijams priklausytų charakterio ypatumai, laisvalaikio praleidimo būdas, pomėgiai. Objektyviems

¹⁰¹ Lietuvos Respublikos Seimo Žmogaus teisių komiteto 2006 m. gegužės 10 d., birželio 7 d. papildoma išvada Nr. 14 „Dėl Lietuvos Respublikos Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 2 straipsnio papildymo įstatymo projekto (XP-1274)“.

¹⁰² Ten pat.

priskiriami profesinė veikla, sveikatos būklė. Tačiau Lietuvos draudikai renkasi lengvesnį kelią ir neskuba keisti paskolų gavėjų gyvybės draudimo tarifų, nepalankių vyrams.

Kodėl paskolos gavėjo vyro gyvybės draudimo įmokos yra didesnės nei moterų? Šio skirtumo vienintele priežastimi draudikai dažniausiai nurodo didesnį vyrų mirtingumą. Draudikai sudaro mirtingumo lenteles, remdamiesi visų Lietuvos gyventojų mirtingumo duomenimis, kuriuos pateikia LR Statistikos departamentas (toliau – Statistikos departamentas). Pagal Statistikos departamento duomenis 2005 metais:

30-34 metų vyrai mirdavo 4,15 karto dažniau nei tokio paties amžiaus moterys (4,15 iš 1.000 vyrų ir 1 iš 1.000 moterų).¹⁰³

Toks skirtumas atsispindi ir gyvybės draudimo įmokose. 30-34 metų vyrams gyvybės draudimo įmoka, remiantis tokia statistika, turėtų būti 4,15 karto didesnė nei tokio paties amžiaus moterims, nes jų rizika (mirties tikimybė) yra 4,15 karto aukštesnė. Jeigu bus apdrausta 1.000 šio amžiaus vyrų po 100.000 litų draudimo suma kiekvienam, tai per metus tektų išmokėti apie $4,15 \times 100.000 \text{ Lt} = 415.000 \text{ Lt}$. Jeigu bus apdrausta 1.000 šio amžiaus moterų po 100.000 Lt draudimo suma kiekvienai, tai per metus, remiantis tuo, kad iš tūkstančio moterų miršta 1 moteris, tai per metus tektų išmokėti apie $1,00 \times 100.000 \text{ Lt} = 100.000 \text{ Lt}$. Taigi pastebimas akivaizdus skirtumas. Gautąsi, kad vyrų ir moterų rizikos, nuo kurių draudžiama, yra skirtingos. Jeigu rizikos, remiantis lyties faktoriumi, yra skirtingos, tai vyro ir moters rizikų perdavimas draudimo kompanijai lyg ir turėtų būti vykdomas skirtingais tarifais, nes rizikos yra skirtingo dydžio. Jeigu rizikos yra skirtingo dydžio, tai gautąsi, kad ir pati draudimo paslauga yra skirtingos vertės. Už didesnės rizikos prisiėmimą turėtų būti mokama didesnė įmoka. Pati draudimo paslauga tuomet lyg ir tampa skirtingos vertės, kurią įtakoja rizikos dydis. Jeigu sutiksime su tokiu teiginiu, tai jokių būdu nereikš, kad vyrui ir moteriai už skirtingą kainą suteikiama skirtinga paslauga. Paslauga bus suteikiama ta pati, tik didesnė rizikos apimtis įtakos didesnę įmoką.

Žinoma, draudimo bendrovės, vertindamos gyvybės draudimo riziką ir atsižvelgdamos į didesnį vyrų mirtingumą, išvengia didelių ekonominių išlaidų. Draudimo bendrovės, nustatydamos draudimo įmokas, remiasi galimų išmokų įvertinimu. Rizikiniame gyvybės draudime išmokos mokamos mirties atveju. Kadangi tokios išmokos mokamos vidutiniškai dažniau vyrams, todėl ir įmokos vyrams vidutiniškai yra didesnės. Draudikai, diferencijuodami įmokas lyties pagrindu, taip pat dažnai save teisina, esą tokia yra pasaulinė praktika. Draudikai teigia, kad Lietuvoje, kaip ir visame pasaulyje, gyvybės draudimo kompanijose gyvybės draudimo įmokų tarifus apskaičiuoja aktuarijai (matematikos, statistikos ir apskaitos specialistai,

¹⁰³ Demografijos metraštis 2005m. P.108. http://www.std.lt/lt/catalog/pages_list/?id=1567Prisijungimo laikas 2006-11-16d.

atsakingi už draudimo tarifų, rezervų, dividendų ir kitus statistinius apskaičiavimus draudimo bendrovėje). Gyvybės draudimo įmokų tarifų skaičiavimo pagrindas yra mirtingumo lentelės. Šiose lentelėse nurodyta asmens tikimybė numirti ir išgyventi, priklausoma nuo lyties ir amžiaus. Taigi nustatant draudimo įmokas, įvertinamas draudžiamą asmens amžius bei lytis, kadangi nuo to priklauso tikimybė išgyventi ar numirti. Šie faktoriai įtakoja draudimo įmokos dydį.

Visos draudimo kompanijos paprastai naudoja bendrą savo šalies mirtingumo lentelę. Tačiau reikia atkreipti dėmesį į tai, kad konkrečių draudikų klientų mirtingumas nebūtinai gali atspindėti vidutinio statistinio šalies gyventojų mirtingumą. Draudimo kompanijos gali koreguoti tokias mirtingumo lenteles, sudarytas pagal Statistikos departamento duomenis apie Lietuvos gyventojų mirtingumą, tik klausimas iškyla, ar jos tą daro? Taigi tokios sudarytos mirtingumo lentelės, nors ir pagal Statistikos departamento duomenis, gali neatitikti specifinių klientų mirtingumo.

Daugelyje draudimo rūšių taisyklėse yra nustatyti skirtingi baziniai draudimo įmokų tarifai moterims ir vyrams. Skirtingi baziniai draudimo įmokų tarifai moterims ir vyrams yra pagrįsti aktuariniais skaičiavimais, kurių pagrindas yra objektyvūs tikimybių teorijos, statistikos bei finansų analizės modeliai. Tačiau tai yra tik baziniai tarifai. Bazinių draudimo tarifų nustatymas yra tik pirmas etapas teisingame individualios kiekvieno draudėjo rizikos įvertinime. Sudarant draudimo sutartį kiekvienu atveju turi būti vertinamas atskiras individas, t.y. jo individualių savybių visuma, o ne vien tik lytis. Žinoma, lytis ir amžius patys prieinamiausi faktoriai, kurių naudojimas rizikos vertinime nereikalauja didelių sąnaudų, nustatant gyvybės draudimo įmokas.

Vyrų ir moterų lygybė yra vienas iš Europos Sąjungos pagrindinių principų. Europos Sąjungos teisėje yra taikomas moterų ir vyrų lygybės principas, kuris apima darbo santykių ir socialinės apsaugos sferą, įskaitant moterų ir vyrų teisę į vienodas darbo sąlygas, teisę į vienodą apmokėjimą už lygiavertį darbą, vienodą moterų ir vyrų pensinio amžiaus ribą. Europos Bendrijos steigimo sutarties 2 straipsnyje numatyta, kad vyrų ir moterų lygybės skatinimas yra vienas iš pagrindinių Bendrijos uždavinių.¹⁰⁴ Pagal šios sutarties 3 str. 2 dalį Bendrija turi siekti pašalinti moterų ir vyrų nelygybės apraiškas bei diegti šią lygybę visose savo veiklos srityse. Europos Bendrijos steigimo sutarties 13 straipsnis numato bendrą diskriminacijos draudimo principą lyties, rasės ar etninės kilmės, religijos ar įsitikinimų, neįgalumo, amžiaus ar seksualinės pakraipos pagrindu. Šiame straipsnyje nėra kalbama apie konkrečias sritis, o yra numatytas bendras diskriminacijos draudimo principas. Bendrą nediskriminacijos principą įtvirtina ir Europos Sąjungos Pagrindinių teisių chartijos 21 straipsnis ir 23 straipsnis, kurie draudžia bet kokią diskriminaciją dėl lyties ir nustato reikalavimą užtikrinti vyrų ir moterų lygybę visose

¹⁰⁴ 1957 m. Europos Bendrijos steigimo sutartis, įsigaliojusi 1958 m. // Valstybės žinios, 2004 01 03, Nr. 2-2

sirtyse.¹⁰⁵ Diskriminacijos dėl lyties esama ne tik darbo rinkoje, bet ir kitose srityse. Šios problemos pirmiausiai pastebimos galimybių naudotis prekėmis bei paslaugomis ir prekių tiekimo bei paslaugų teikimo srityje. Paslaugomis yra laikomos paslaugos, nurodytos Europos Bendrijos steigimo sutarties 50 str. Šis straipsnis nustato, kad paslaugas sudaro:

- 1) pramoninio pobūdžio veikla
- 2) komercinio pobūdžio veikla
- 3) amatininkų veikla
- 4) laisvųjų profesijų veikla.

Pagal Europos Bendrijos steigimo sutarties 50 str. paslaugos yra tokios paslaugos, kurios paprastai yra teikiamos už užmokestį ir kurių nereglamentuoja nuostatos dėl prekių kapitalo ir asmenų judėjimo laisvės. Draudimo veikloje paslaugos yra taipogi teikiamos už užmokestį, t.y. draudikas už draudiminę įmoką prisiima draudėjo riziką. Draudimo įstatymo 2 str. 27 d. apibrėžia draudimo veiklą kaip ūkinę komercinę veiklą, kuria draudimo sutarties pagrindu už draudimo įmoką prisiimama kitų asmenų nuostolių rizika. Taigi draudimo veikla priskiriama prie komercinio pobūdžio veiklos. Paslaugų teikimo sričiai yra priskirtinas ir draudimo paslaugų teikimas.¹⁰⁶ Taigi siekiant išvengti diskriminacijos dėl lyties paslaugų teikimo srityje, įskaitant ir draudimo paslaugų sritį, 2004 m. gruodžio 13 d. buvo priimta Tarybos direktyva 2004/113/EB, įgyvendinanti vienodo požiūrio į moteris ir vyrus principą dėl galimybės naudotis prekėmis bei paslaugomis ir prekių tiekimo bei paslaugų teikimo (toliau – Direktyva). Priėmus Direktyvą buvo užkirstas kelias ir Lietuvos draudikams, vertinusiems riziką lyties pagrindu, teigti, kad ES teisės aktuose nekalbama apie konkrečias sritis, o yra numatytas tik bendras diskriminacijos draudimo principas.

Reikia pažymėti, kad pagal Direktyvos 5 str. 1 d. nuostatas, valstybės narės privalo užtikrinti, kad visose naujose sutartyse, sudarytose po 2007 m. gruodžio 21 d. neatsirastų asmenų įmokų ir išmokų skirtumų dėl to, kad į lytį atsižvelgiama kaip į veiksnį apskaičiuojant įmokas ir išmokas draudimo paslaugų srityje. Tai yra imperatyvinė norma, kuri besąlygiškai turi būti vykdoma taip pat ir Lietuvoje nuo 2007 m. gruodžio 21 d. To paties Direktyvos straipsnio 2 d. nustatyta išimtis. Joje nurodoma, kad valstybės narės gali nuspręsti iki 2007 m. gruodžio 21 d. leisti proporcingus asmenų įmokų ir išmokų skirtumus, jei lytis yra lemiamas veiksnys atliekant rizikos įvertinimą, pagrįstą svarbiais ir tiksliais aktuariniais bei statistiniais duomenimis. Tai pat nustatyta, kad valstybės narės informuoja apie tai Komisiją ir užtikrina, kad būtų parengti,

¹⁰⁵ Europos Sąjungos Pagrindinių teisių chartija www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text.en.pdf prisijungimo laikas 2006-11-20 d.

¹⁰⁶ Lietuvos Respublikos Seimo Žmogaus teisių komiteto 2006 m. gegužės 10 d., birželio 7 d. papildoma išvada Nr. 14 „Dėl Lietuvos Respublikos Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 2 straipsnio papildymo įstatymo projekto (XP-1274)“.

paskelbti ir reguliariai atnaujinami tikslūs duomenys, susiję su lytimi kaip lemiamu aktuariniu veiksniumi. Taigi valstybėms narėms suteikiama teisė, bet ne pareiga iki numatytos datos taikyti proporcingus asmenų įmokų ir išmokų skirtumus, jei lytis yra lemiamas veiksnys vertinant draudimo riziką. Lietuva tokia teise pasinaudojo. Draudimo įstatymo 79¹ str. 2 d. nustatyta, kad draudikas, apskaičiuodamas draudimo įmokas ir draudimo išmokas, neturi teisės atsižvelgti į draudėjo ar apdraustojo lytį, kaip į draudimo rizikai reikšmės turintį veiksnį, išskyrus Draudimo įstatymo 100 str. 2 d. numatytas išimtis. Iki 2006 m. rugpjūčio 8 d. Draudimo įstatyme nebuvo nuostatos, kad draudikas, vertindamas draudimo riziką, turi atsižvelgti į apdraustojo lytį tik tais atvejais, kai lytis yra pripažįstama lemiamu veiksniumi vertinant draudimo riziką, vadovaudamasis LR draudimo priežiūros komisijos (toliau – Priežiūros komisija) nustatyta tvarka jos interneto tinklapyje paskelbtais ir reguliariai atnaujinamais patikimais ir tiksliais statistiniais ir aktuariniais duomenimis. Iki 2006 m. rugpjūčio 8 d. Draudimo įstatyme ir “LR nacionalinėje teisėje nebuvo nuostatos, aiškiai įtvirtinančios galimybę, nukrypstant nuo lyčių lygybės principo, remtis lytimi kaip draudimo rizikos faktoriumi. Atvirkščiai, sistemiškai aiškinant lyčių lygybę įtvirtinančius nacionalinės teisės aktus, darytina išvada, kad diskriminavimas lyties pagrindu, atsižvelgiant į lytį kaip draudimo rizikos kriterijų, nacionalinėje teisėje formaliai nebuvo leistinas”.¹⁰⁷ Toks diskriminavimas lyties pagrindu formaliai nebuvo leistinas, bet paskolų gavėjų gyvybės draudimo įmokų (išmokų) skirtumai buvo grindžiami būtent lyties pagrindu. Dabartinio Draudimo įstatymo 100 str. 2 d. įgyvendinimas neturėtų draudikams palikti visiškos sprendimo laisvės apskaičiuojant įmokų ir išmokų dydžius, kai lytis yra lemiantis veiksnys, nes Priežiūros komisija iki 2007 m. sausio 1 d. turės patvirtinti Draudimo įstatymo 100 str. 2 dalyje nurodytą tvarką, savo internetiniame tinklapyje paskelbti ir po to ne rečiau kaip kartą per metus atnaujinti statistinius ir aktuarinius duomenis, į kuriuos privalės atsižvelgti draudikas, vertindamas riziką.

Lietuva pasinaudojo išimčių taikymo galimybe, o Draudimo įstatymo 100 str. 2 d. įtvirtinta nuostata suteikė išimtį iš nediskriminavimo principo. Tačiau būtina įvertinti, kad Direktyvos preambulės 19 konstatuojamoji dalis nustato, kad išimtys leidžiamos tik tais atvejais, kai nacionalinė teisė dar nėra pritaikiusi vienos lyties taisyklės – reikalavimo neatsižvelgti į lytį kaip draudimo rizikos faktorių. Lietuva pasinaudojo išimčių taikymo galimybe. Autorės nuomone, tai yra:

- gerai tuo aspektu, kad formaliai buvo įtvirtinta išimtis iš nediskriminavimo. Bent jau bus aišku, kad tam tikrais atvejais vertinant draudimo riziką yra leidžiamas lyties kriterijaus naudojimas. Be to, draudikas turės vadovautis Priežiūros komisijos paskelbtais ir reguliariai atnaujinamais patikimais ir tiksliais statistiniais ir aktuariniais

¹⁰⁷ Lietuvos Respublikos Seimo Žmogaus teisių komiteto 2006 m. gegužės 10 d., birželio 7 d. papildoma išvada Nr. 14 „Dėl Lietuvos Respublikos Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 2 straipsnio papildymo įstatymo projekto (XP-1274)“.

duomenimis, kurie, beje, bus prieinami ir visuomenei, nes bus paskelbti Priežiūros komisijos internetiniame tinklapyje.

- Kita vertus, Lietuva, nusprendama iki nurodytos datos leisti proporcingus įmokų ir išmokų skirtumus su minėtom išlygom, labiau “pagelbėjo” draudikams, o ne draudėjams. Tokia pozicija galbūt yra per daug kategoriška. Tačiau reikia pripažinti, kad draudikai, ypač po Direktyvos projekto pasirodymo, “išreiškė netikrumą ir baimę dėl intervencijos į draudimo sutartinius santykius ribų (gal uždraudimas skirstyti draudėjus į rizikos grupes pagal lyties kriterijų yra tik pradžia?).”¹⁰⁸ Draudikai neturėtų baimintis dėl Direktyvos reguliavimo, jeigu jie nediskriminuoja draudėjų.

Kita vertus, oponuojant pozicijai “kad Lietuva pasinaudojusi išimties taikymo galimybe labiau “pagelbėjo” draudikams nei draudėjams”, galima būtų pridurti, kad nepasinaudojus Direktyvos 5 str. 2 d. numatyta išimtimi Lietuvos draudimo įmonių gyvybės draudimo paslaugos taptų nekonkurencingos ES rinkoje. Didesnės gyvybės draudimo paslaugų kainos moterims skatintų jas drausti savo turtinius interesus, susijusius su gyvybe, kitose ES šalyse, kurios pasinaudotų Direktyvos numatytomis išimtimis ir leistų lytį naudoti kaip rizikos vertinimo faktorių gyvybės draudime.

XX amžiaus pabaigoje atsirado teorijų, kad draudiko teisė klasifikuoti draudėjus turi būti ribojama. Šios teorijos rėmėsi argumentais, kad teisės tikslas yra užtikrinti asmenų lygybę, kiekvienas asmuo turi teisę į draudimo apsaugą, draudikų naudojami statistiniai metodai nepadedą atskleisti individualių asmens savybių, kurios lemia draudimo riziką.¹⁰⁹ Šios teorijos pasireiškė ir įstatymų leidyboje. 2004 m. gruodžio 13 d. Tarybos direktyva 2004/113/EB nustatė apribojimus draudiminės rizikos vertinime lyties pagrindu. Pasinaudojus Direktyvos 5 str. 2 d. numatyta išimčių taikymo galimybe, reikia tikėtis, kad draudikas, vertindamas draudimo riziką, kas turi tiesioginės įtakos draudiminės įmokos dydžiui, atsižvelgs į lytį tik kaip į lemiamą veiksnių ir vadovausis tiksliais statistiniais ir aktuariniais duomenimis.

3.2 Rizikos vertinimo pagal buvimo užsienyje kriterijų pagrindumas

Privalomas transporto priemonių savininkų ir vairuotojų civilinės atsakomybės draudimas atsirado ne iš karto, o vystėsi pamažu skirtingose Europos valstybėse. Beveik visose Europos valstybėse transporto priemonių savininkų ir vairuotojų civilinės atsakomybės draudimas yra privalomas. Tam įtakos turėjo Europos Tarybos rekomendacijos, numčiusios

¹⁰⁸ Kontautas Tomas Draudėjų diskriminacijos problema, 2006 m. rugpjūčio 4 d.

http://www.draudimas.info/index.php?mod=view_news_item&news_item_id=478&parent_id=94&id=97

Prisijungimo laikas: 2006-11-05 d.

¹⁰⁹ Ten pat.

privalomojo transporto priemonių civilinės atsakomybės draudimo būtinumą. Europos ekonominės bendrijos steigimo sutarties tikslas buvo sukurti bendrąją rinką, kuri iš esmės yra panaši į šalies vidaus rinką, ir viena iš pagrindinių tam reikalingų sąlygų yra laisvas prekių ir asmenų judėjimas.¹¹⁰ O laisvam asmenų judėjimui ir transporto priemonių judėjimui didžiulę įtaką daro motorinių transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės draudimas.¹¹¹ Taigi transporto priemonių valdytojų privalomas civilinės atsakomybės draudimas prisideda prie vieningos rinkos tikslo įgyvendinimo. Šis draudimas yra ypač svarbus Europos piliečiams, nepriklausomai, ar jie yra draudėjai, ar – įvykio metu nukentėję asmenys. Jis taip pat labai svarbus draudimo įmonėms, nes sudaro svarbią ne gyvybės draudimo veiklos Bendrijoje dalį. Dėl šių priežasčių vieningos transporto priemonių draudimo rinkos stiprinimas ir konsolidavimas turėtų būti svarbiausias Bendrijos veiksmų finansinių paslaugų srityje tikslas.¹¹²

Lietuvoje transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės draudimas taipogi yra privalomas. 2001 m. birželio 14 d. buvo priimtas Transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymas (toliau – Privalomojo draudimo įstatymas). Šis draudimas tapo privalomąja draudimo rūšimi. Nuo 2004 m. gegužės 1 d., Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą, įsigaliojo nauja Privalomojo draudimo įstatymo redakcija ir standartinės transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo sutarties sąlygos. Tai viena iš paklausiausių draudimo rūšių, kurios paklausą lemia privalomasis jos pobūdis. Įsigaliojus Privalomojo draudimo įstatymui dalis visuomenės buvo įsitikinusi, kad toks privalomas reguliavimas yra draudikų pasipelnymo būdas. Šis draudimas daugelyje Europos valstybių buvo paskelbtas privalomu pastebėjus, kad ne visi tretiesiems asmenims ar jų turtui padarę žalą vairuotojai yra pajėgūs atlyginti žalą už padarytus nuostolius. Todėl atsirado būtinybė padaryti taip, kad vairuotojai galėtų atlyginti žalą padarytą tretiesiems asmenims. Buvo įvestas transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomas draudimas. Ilgainiui ta priešiška nusiteikusi visuomenės dalis pati pastebėjo, kad toks privalomas reguliavimas iš tiesų yra labai patogus ir lengvinantis civilinės atsakomybės našta. Be to, kaip minėta, transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomas draudimas prisideda prie vieningos rinkos tikslo įgyvendinimo. Didelė šio draudimo reikšmė ir paklausa lėmė pasirinkimą nagrinėti su rizikos vertinimo aspektu transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomajame draudime susijusias problemas, kurios atsirado Lietuvoje.

¹¹⁰ 1972 m. balandžio 24 d. Tarybos direktyva 72/166/EEB dėl valstybių narių įstatymų, susijusių su transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės draudimu ir privalomojo tokios atsakomybės draudimo įgyvendinimu, suderinimo.

¹¹¹ 2005 m. gegužės 11 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2005/14/EB iš dalies keičianti Tarybos direktyvas 72/166/EEB, 88/357/EEB ir 90/232/EEB bei Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 200/26/EB, susijusias su motorinių transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės draudimu.

¹¹² Ten pat.

Transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo esmė yra ta, kad privalomojo draudimo sutartimi apdraudžiama draudimo sutartyje ar (ir) draudimo liudijime (polise) nurodytą transporto priemonę naudojančių valdytojų civilinė atsakomybė dėl žalos tretiesiems asmenims padarymo.¹¹³ Šioje nuostolių draudimo sutartyje draudimo objektas yra turtinis interesas, susijęs su civiline atsakomybe, galinčia atsirasti padarius žalą trečiajam asmeniui, taip pat bet koks kitas turtinis interesas, susijęs su galimais nuostoliais. Taigi draudikas, drausdamas turtinį interesą, susijusį su civiline atsakomybe, prisiima žalos atsiradimo riziką draudėjo mokamos draudiminės įmokos pagrindu. Prisiėmus riziką, ji tampa draudimine, tampa konkrečios draudimo sutarties elementu. Žala tretiesiems asmenims gali atsirasti, o gali ir neatsirasti. Draudiko prievolė atlyginti žalą gali atsirasti, o gali ir neatsirasti. Tai priklauso nuo to, ar žalos atsiradimo rizika realizuosis tikrovėje. Įvykus draudimui įvykiui (rizikai pasireiškus tikrovėje) draudikas nukentėjusiam trečiajam asmeniui išmoka išmoką, kuri ir yra draudiminės apsaugos išraiška. Lietuvos draudimo bendrovės, drausdamos transporto priemonių valdytojų turtinius interesus, susijusius su civiline atsakomybe, riziką įvertina pagal kriterijus, kurie padeda diferencijuoti įmokas. Įvertinus riziką skirtingi draudėjai moka skirtingo dydžio įmokas už draudiminę apsaugą. Dažniausiai pasitaikantys kriterijai, pagal kuriuos vertinama draudiminė rizika transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomajame draudime yra draudėjo amžius, vairavimo stažas, transporto priemonės tipas, variklio darbinis tūris, draudėjo drausmingumas ir t.t. Yra dar vienas kriterijus, kuriuo remiantis įvertinama rizika. Tai buvimo užsienyje kriterijus, kurį galime vadinti abejotinu. Tokio kriterijaus panaudojimas iškelia rizikos vertinimo pagrįstumo klausimą.

2005 metų pabaigoje draudimo bendrovės sutartyse numatė buvimo užsienyje terminus, o asmenys, kurie svetur planuoja užtrukti ilgiau nei 30-45 dienas, už transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomąjį draudimą turėjo mokėti keletą kartų brangiau. Vairuotojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo skaičiuoklėje, kurią kiekvienas asmuo gali rasti UAB „If draudimas“ internetiniame puslapyje, kiekvienas norintis apdrausti turtinius interesus, susijusius su civiline atsakomybe, gali pats apskaičiuoti savo draudiminės apsaugos vertę. Suvedęs į skaičiuoklę automobilio ir savo duomenis, bei (ne)pažymėjęs grafą „per draudimo laikotarpį transporto priemonę naudosis ilgiau kaip 30 dienų užsienyje“ asmuo sužinos kokio dydžio bus jo draudiminė įmoka.¹¹⁴ Tarkime, asmuo, naudojantis lengvąjį automobilį (kurio variklio darbinis tūris 2000 kubinių centimetrų) ir turintis iki 5 metų vairavimo stažą, draudžia savo civilinę atsakomybę dėl žalos padarymo. Tokio asmens, automobilio savininko,

¹¹³ Lietuvos Respublikos transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymas/Valstybės žinios. 2004. Nr. 46-1498.

¹¹⁴ <http://www.if.lt/web/lt/private.nsf/noframes/8EBEE54C9BCBAF08C12571B80046F228> Prisijungimo laikas: 2006-11-20 d.

registracijos vieta yra Vilnius (arba) Vilniaus rajonas. Asmuo per paskutiniuosius keturis metus nepatyrė draudiminių įvykių ir per draudimo laikotarpį transporto priemonę naudos užsienyje ne ilgiau kaip 30 dienų. Įvykdžius funkciją „skaičiuoti“, pamatysime, kad tokio suinteresuoto vairuotojų civilinės atsakomybės privalomuoju draudimu asmens draudiminė įmoka būtų 989,00 Lt dydžio (žr. priedų lentelę nr. 6). Palikus tuos pačius duomenis apie asmenį ir jo lengvąjį automobilį, pakoreguokime situaciją ir įsivaizduokime, kad minėtas asmuo per draudimo laikotarpį savo lengvąjį automobilį užsienyje naudos ilgiau kaip 30 dienų. Pažymime grafą „per draudimo laikotarpį transporto priemonę naudosis ilgiau kaip 30 dienų užsienyje“. Suskaičiuojame draudimo įmoką. Draudiminė įmoka, jei asmuo savo lengvuoju automobiliu važiuos į užsienį ir ten važinės juo ilgiau kaip 30 dienų, bus 4.945,00 Lt dydžio (žr. priedų lentelę nr. 7). Pastebimas didžiulis skirtumas tarp įmokų. 989,00 litai, jei asmuo naudos automobilį užsienyje ne ilgiau kaip 30 dienų, ir 4.945,00 litai, jei asmuo naudos automobilį užsienyje ilgiau kaip 30 dienų. 989,00 Lt dydžio draudiminė įmoka liks nepakitęs, jei asmuo išvis nevažiuos į užsienį. Sumokėjęs 989,00 litus draudėjas, naudodamasis draudimine apsauga, gali vykti į užsienį automobiliu ir naudoti jį ten ne ilgiau nei 30 dienų. Kaip elgsis draudikas, jei draudėjui buvimo užsienyje 31 dieną atsitiks įvykis, o už draudiminę apsaugą sumokėta įmoka tėra 989,00 litai. Ar toks įvykis bus laikomas draudiminiu, ar draudikas išmokės nukentėjusiam trečiajam asmeniui išmoką? Klausimas lieka atviras tolesniam nagrinėjimui. Pažymėtina yra tai, kad draudikai vadinamą buvimo užsienyje kriterijų vertindami riziką naudoja ir tada, kai draudėjas transporto priemonę ketina naudoti ES valstybėje narėje. Remiantis Privalomojo draudimo įstatymo 2 str. 8 d. ES valstybė narė yra bet kuri valstybė ES narė, o sąvoka „ES valstybė narė“ apima ir Europos ekonominės erdvės valstybes.

Vienos iš draudimo bendrovių Lietuvoje AB „Lietuvos draudimas“ įprastinėje transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo sutarties (toliau – sutartis), sudarytos 2006 m. balandžio 25 d., 1.5.3. punktas nustato, kad draudimo rizika įvertinta, įmoka apskaičiuota atsižvelgiant į tai, jog transporto priemonė nėra ir nebus naudojama 1.5.3.1.-1.5.3.5. punktuose nurodytomis aplinkybėmis. Vadinasi, šioje sutartyje įtvirtinta, kad draudimo rizika įvertinta ir rizika apskaičiuota atsižvelgiant į tai, jog transporto priemonė nėra ir nebus naudojama užsienyje ilgiau nei 45 dienas per sutarties galiojimo laikotarpį. Taipogi yra nesvarbu, ar transporto priemonę nurodytais tikslais naudoja jos savininkas, ar kitas valdytojas (pvz.: nuomininkas), draudimo rizika įvertinta ir draudimo įmoka apskaičiuota atsižvelgiant, kad transporto priemonė gali būti naudojama užsienyje ne ilgiau nei 45 dienas per sutarties galiojimo laikotarpį. Taip pat šios sutarties 1.5.5 punktas numato, kad, jeigu draudimo rizika padidėja dėl draudėjo ar apdraustojo veiksmų, draudėjo ar apdraustojo pranešimas turi būti pateiktas ne vėliau, nei ji padidėja, visais kitais atvejais – tuoj pat, kai draudėjas ar apdraustasis apie tokius

pasikeitimus sužinojo ar turėjo sužinoti, bet ne vėliau kaip per 3 darbo dienas nuo to momento, kuri draudėjas ar apdraustasis sužinojo ar turėjo sužinoti apie padidėjusią draudimo riziką. Sutartis numato, kad aplinkybėms, tiesiogiai susijusioms su pavojaus draudimo objektui padidėjimu ar sumažėjimu, turinčioms įtakos draudimo rizikos padidėjimui ar sumažėjimui, priskiriama ir ta aplinkybė, jog transporto priemonė gali būti naudojama užsienyje ne ilgiau nei 45 dienas per sutarties galiojimo laikotarpį. Sutartis numato, kad sutarties galiojimo metu padidėjus sutartyje numatyta rizikai, t.y. pasikeitus aplinkybėms, kurios turi įtakos draudimo įmokos apskaičiavimui ar padidimui, ir apie tai draudėjui ar jo atstovui neinformavus draudiko, pastarasis turės teisę reikalauti draudėjo grąžinti iki 50 procentų dėl draudiminio įvykio padarytos žalos išmokėtos išmokos. Toks sutartyje išmokos grąžinimo atvejis įtvirtintas vadovaujantis LR Vyriausybės nustatytą eismo įvykio metu padarytos žalos nustatymo ir išmokos mokėjimo taisyklių (toliau – taisyklės) 56.2 punkte. Taip pat taisyklių 56.1 punktas nustato, kad jeigu draudėjas nevykdė ar netinkamai vykdė draudimo sutartyje nustatytas pareigas, atsakingas draudikas turi teisę reikalauti, kad draudėjas grąžintų iki 50 procentų išmokėtos sumos dalį tuo atveju, kada sudarant draudimo sutartį draudėjas ar jo atstovas nusiėpė sutarties sudarymui svarbią informaciją arba nesuteikė draudikui jo prašomos teisingos informacijos.¹¹⁵ Akivaizdžiai matome, kad buvimo užsienyje tam tikrą laikotarpį kriterijus yra labai svarbus įvertinant draudiminę riziką ir yra tiesiogiai susijęs su apskaičiuojamos draudiminės įmokos dydžiu. Šis kriterijus lyg ir išskiria du draudimo poliso variantus: “lietuviškąjį”, kurį turėdamas draudėjas gali savo transporto priemonę naudoti užsienyje ne ilgiau kaip 45 dienas, ir “užsieninį”, kuris reikalingas draudėjui, jeigu šis planuoja užsienyje savo transporto priemonę naudoti ilgiau nei 45 dienas. Šių dviejų polisų skirtumas yra toks, kad už pirmąjį reikia mokėti žymiai mažesnę draudimo įmoką, už antrąjį, “užsieninį” poliso variantą, žymiai didesnę draudimo įmoką.

Teiginį, kad už „užsieninį“ poliso variantą reikia mokėti ženkliai didesnę draudiminę įmoką, patvirtina autorės atliktas tyrimas (žr. priedų lenteles Nr. 1-5 ir grafiką Nr. 1). Atliktas tyrimas parodė, kad kriterijus „Užsienis“ turi esminę įtaką duomenims ir kad išskirti faktoriai (amžiaus ir buvimo užsienyje) padalina fizinius asmenis į dvi grupes, kurių tarifinė įmoka žymiai skiriasi. Tų, kurie nebus užsienyje ilgiau nei 40 dienų, tarifinė įmoka mažesnė už asmenų, kurie naudos transporto priemonę ilgiau nei 40 dienų, tarifinę įmoką.

Vėl gi iškyla klausimas, kaip elgsis draudikas, jeigu draudėjui buvimo užsienyje 46 ar 41 dieną (priklausomai nuo to, kokį terminą nustato atskiri draudikai) sutarties galiojimo laikotarpiu atsitiks įvykis, o už draudiminę apsaugą sumokėta įmoka tėra “lietuviškojo” poliso

¹¹⁵ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004-06-23 d. nutarimas Nr. 795 „Dėl eismo įvykio metu padarytos žalos nustatymo ir išmokos mokėjimo taisyklių patvirtinimo“// Valstybės žinios. 2004. Nr. 100-3718.

kaina? Ar toks įvykis bus laikomas draudiminiu, ar draudikas išmokės nukentėjusiam trečiajam asmeniui išmoką? Draudikas arba LR transporto priemonių draudikų biuras (toliau - draudikų biuras) išmoka nukentėjusiam trečiajam asmeniui pinigų sumą, skirtą žalai asmeniui, turtui ir (ar) neturtinei žalai atlyginti. Atsižvelgiant į Privalomojo draudimo įstatymo 2 str. 12 d. ir 26 str. 1 d. 2 p. išmoka trečiajam nukentėjusiam asmeniui išmokės draudikas arba draudikų biuras, juolab, kad eismo įvykis įvyko sutarties galiojimo laikotarpiu. Taigi toks draudėjo eismo įvykis bus pripažintas draudiminiu. Tačiau draudikas, remdamasis sutarties sąlygomis, gali pareikalauti draudėjo grąžinti iki 50 procentų dėl draudiminio įvykio padarytos žalos išmokėtos išmokos. Draudikas remsis tuo, kad sutarties galiojimo metu padidėjus draudiminei rizikai (pasikeitė ta aplinkybė, kad turėdamas tik "lietuviško" poliso variantą draudėjas naudojo savo transporto priemonę ilgiau nei 45 d., t.y. jis buvo užsienyje ilgiau nei numatyta sutartyje) draudėjas ar jo atstovas apie tai neinformavo draudiko, nors privalėjo tai padaryti. Sutarties 1.5.5 punktas formuluojamas vadovaujantis Priežiūros komisijos patvirtintų standartinių draudimo sutarties sąlygų VI dalies "Draudimo rizikos padidėjimas ir sumažėjimas" 38 punktu, kuris numato, kad jeigu draudimo rizika padidėja dėl draudėjo ar apdraustojo veiksmų, draudėjo ar apdraustojo pranešimas turi būti pateiktas ne vėliau, nei ji padidėja, visais kitais atvejais - tuoj pat, kai draudėjas ar apdraustasis apie tokius pasikeitimus sužinojo ar turėjo sužinoti, bet ne vėliau kaip per 3 darbo dienas nuo to momento, kurį draudėjas ar apdraustasis sužinojo ar turėjo sužinoti apie padidėjusią draudimo riziką.¹¹⁶ Tikėtina, jog draudėjas apie padidėsią riziką – apie tai, kad transporto priemonę užsienyje naudos ilgiau nei planavo - žinojo iš karto, todėl draudikui turėjo pranešti tuoj pat, nedelsiant. Taigi draudikas, remdamasis sutartimi, turės teisę reikalauti, kad draudėjas grąžintų dalį išmokos, nes draudėjas nepranešė draudikui apie padidėjusią riziką.

Jeigu draudėjas ar apdraustasis būtų pranešęs draudikui apie padidėjusią riziką arba vykdamas į užsienį iš karto būtų turėjęs "užsieninio" poliso variantą, nepatirtų draudiko teisės išsireikalauti iki 50 procentų išmokėtos išmokos, t.y. nepatirtų regresio. LR CK 6.114 str. 5 d. numato reikalavimo perėjimą regresio tvarka įstatymų nustatytais atvejais. Privalomojo draudimo įstatymo 22 str. 2 d. nustato, kad jei draudėjas nevykdė ar netinkamai vykdė draudimo sutartyje nustatytas pareigas, draudikas turi teisę reikalauti, kad draudėjas grąžintų išmokėtą sumą ar jos dalį. Bet ar draudėjo nepranešimas apie tai, kad jis ketina būti užsienyje ilgiau negu nurodyta draudimo polise, yra netinkamas draudėjo pareigų vykdymas? Ar tokiu atveju draudikas gali taikyti regresą? Ar sudarant transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo

¹¹⁶ Lietuvos Respublikos draudimo priežiūros komisijos 2004 m. balandžio 23 d. nutarimas Nr. N-47 „Dėl standartinių transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo sutarties sąlygų patvirtinimo“// Valstybės žinios. 2004. Nr. 63-2286.

draudimo sutartis draudimo įmokos teisėtai nustatomos pagal tai, jog transporto priemonė bus naudojama kitoje Europos Sąjungos valstybėje narėje?

Privalomojo draudimo įstatymo 10 str. 1 d. nustato, kad įprastinė ir pasienio draudimo sutartys suteikia kiekvienoje Europos Sąjungos valstybėje narėje tokią draudimo apsaugą, kokios reikalauja ES valstybės narės transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomąjį draudimą reglamentuojantys teisės aktai. Privalomojo draudimo įstatymu yra perkelti ES teisės aktai, reglamentuojantys transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomąjį draudimą. Tokia pat nuostata dėl nacionalinės transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo sutarties galiojimo visoje ES teritorijoje yra įtvirtinta ir vienoje iš Tarybos direktyvų 72/166/EEB.¹¹⁷ Pažymėtina, kad Privalomojo draudimo įstatymas neleidžia draudikams siaurinti įprastinės ir pasienio draudimo sutarčių draudimo apsaugos.¹¹⁸ Taigi, jei asmenys įsigijo privalomojo draudimo sutartis su tariama galiojimo teritorija tik Lietuvos Respublikoje, tai tokios sutartys pagal Privalomojo draudimo įstatymą privalo galioti visoje ES teritorijoje. „Lietuviškasis“ draudimo polisas turi galioti visoje ES teritorijoje. Tačiau pagal nagrinėtas AB „Lietuvos draudimas“ sutarties sąlygas, „lietuviškasis“ draudimo polisas galioja taipogi ir užsienyje, Europos Sąjungoje, tačiau ne ilgiau nei 45 dienas. Kur tuomet iškyla problema?

Problema yra ta, kad egzistuoja tokie „lietuviškieji“ ir „užsieniniai“ poliso variantai, kuriuos, autorės nagrinėjama atvejais, išskiria buvimo tam tikrą laiką kitoje valstybėje kriterijus (pirmuoju atveju – daugiau nei 30 dienų, antruoju – daugiau nei 45 dienas, atlikto tyrimo atveju – 40 dienų). Problema yra ta, kad siaurinama draudimo apsaugos galiojimo teritorija, nustatant tokį kriterijų draudimo rizikos vertinime. Toks kriterijus ženkliai diferencijuoja draudiminių įmokų dydžius. (Toks rizikos vertinimas netinkamai nustato draudimo tarifus.)

Trečiosios Tarybos direktyvos 2 str. nustato, kad valstybės narės imasi visų priemonių, būtinų garantuoti, kad visos privalomojo draudimo sutartys vienkartinės įmokos pagrindu galioja visoje Bendrijos teritorijoje ir tos pačios vienkartinės įmokos pagrindu garantuoja kiekvienoje valstybėje draudimo apsaugą.¹¹⁹ Taigi remiantis šiuo 2 str. draudimo apsauga visoje ES teritorijoje privalo būti suteikta vieningos įmokos pagrindu, t.y. „draudėjas neprivalo mokėti papildomos draudimo įmokos, jeigu jis nori turėti draudimo apsaugą kitose ES valstybėse

¹¹⁷ 1972 m. balandžio 24 d. Tarybos direktyva 72/166/EEB dėl valstybių narių įstatymų, susijusių su transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės draudimu ir privalomojo tokios atsakomybės draudimo įgyvendinimu, suderinimo.

¹¹⁸ Lietuvos Respublikos draudimo priežiūros komisijos 2006 m. rugsėjo 12 d. pozicija „Dėl LR transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo“.

¹¹⁹ 1990 m. gegužės 14 d. Trečioji tarybos direktyva 90/232/EEB dėl valstybių narių įstatymų, susijusių su motorinių transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės draudimu, suderinimo.

narėse”.¹²⁰ Remiantis Priežiūros komisijos pozicija, “lietuviškasis” polisas turi galioti visoje ES teritorijoje ir turi galioti ne 30 dienų, 40 dienų ar 45 dienas, o visą draudimo sutarties galiojimo laikotarpį. Draudėjas neturi mokėti papildomos įmokos, jeigu savo transporto priemonę naudos ES valstybėje. Asmuo netampa rizikingesnis vien dėl to, kad savo transporto priemone važinėja ES teritorijoje. Manytina, kad asmuo turi vienodas galimybes draudiminį įvykį patirti tiek Lietuvos Respublikos teritorijoje, tiek ES teritorijoje. Žinoma, galime spėlioti, kad išvykę į užsienį turi didesnius šansus patirti draudiminį įvykį, nes nepažįsta svetimoms šalims kelių. Tačiau tai tik prielaida. Šis tariamas rizikingumo aspektas yra aktualesnis draudikams, nes transporto priemonės valdytojo padarytą žalą tretiesiems asmenims turi atlyginti būtent jis. Žala padaryta tretiesiems asmenims kitoje ES valstybėje narėje, pvz.: Didžiojoje Britanijoje, yra nepalyginamai didesnė negu ta žala, kuri buvo padaryta eismo įvykio metu tretiesiems asmenims Lietuvoje. Tačiau draudimo veikla grindžiama kolektyviškumo principu, o tai reiškia, kad jeigu draudimo grupės narys patirs draudiminio įvykio sąlygotas išlaidas, tai kiti grupės nariai kompensuoja dalį to grupės nario patirtų finansinių išlaidų. Kompensavę išlaidas grupės nariai suvokia, kad draudiminio įvykio atveju ir jie sulauktų draudimo grupės paramos.

Asmuo, kuris turi “lietuviško” poliso variantą, išvykęs į ES valstybę narę ir patyręs ten draudiminį įvykį, negali sulaukti iš draudiko neigiamų poveikio priemonių. Tokiam asmeniui negali būti taikomas regresas, t.y. draudikas iš draudėjo negalės išsireikalauti trečiajam asmeniui išmokėtos sumos grąžinimo, tai pat draudikas negalės atsisakyti mokėti draudimo išmokos. Taigi nagrinėtoje situacijoje, kurioje AB “Lietuvos draudimas” sutartyje numato draudiko teisę reikalauti iš draudėjo grąžinti iki 50 procentų dėl draudiminio įvykio padarytos žalos išmokėtos išmokos grąžinimo, turėtų būti apsaugoti draudėjo interesai ir netaikomas regresas ar kitos poveikio priemonės. Žinoma, AB “Lietuvos draudimas” sutartyje numatytas išmokos grąžinimas susijęs su tam tikrom sąlygom. Viena jų nurodyta kaip nepranešimas apie tai, jog transporto priemonė bus naudojama kitoje valstybėje ilgiau nei 45 dienas. Gautūsi, kad draudikas neturi teisės reikalauti dėl draudėjo padarytos žalos išmokėtos išmokos grąžinimo, nes buvimo kitoje valstybėje ir transporto priemonės tenai naudojimo negalime traktuoti kaip aplinkybės, kaip faktoriaus, turinčio įtakos draudimo rizikos padidėjimui, juolab, kad pats kriterijus yra abejotinas atsižvelgiant į nagrinėtas direktyvas. Šis kriterijus yra tam tikras privalomojo draudimo sutarties galiojimo ribojimas. Toks galiojimo teritorijos ribojimas prieštarautų ES pamatiniams principams: vieningos rinkos ir laisvo asmenų judėjimo principams.

Kaip jau buvo minėta bendrosios rinkos sukūrimo sąlyga yra laisvas asmenų judėjimas. O laisvam asmenų judėjimui didžiulę įtaką daro motorinių transporto priemonių valdytojų civilinės

¹²⁰ Lietuvos Respublikos draudimo priežiūros komisijos 2006 m. rugsėjo 12 d. pozicija „Dėl LR transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo“.

atsakomybės draudimas.¹²¹ Privalomasis draudimas buvo sukurtas ES direktyvomis taip prisidedant prie vieningos rinkos tikslo įgyvendinimo. Jeigu ES direktyvos aiškiai nustato, kad privalomojo draudimo sutartys vienkartinės įmokos pagrindu galioja visoje Bendrijos teritorijoje ir tos pačios vienkartinės įmokos pagrindu garantuoja kiekvienoje valstybėje narėje tokią draudiminę apsaugą, kurios reikalauja tos šalies įstatymai, kaip tuomet traktuoti Lietuvos draudikų draudimo apsaugos mažinimą pasirenkant buvimo kitoje valstybėje kriterijų. Kaip neteisėtą? Priežiūros komisijos išreikšta pozicija yra aiškinamojo, o ne privalomojo pobūdžio. Išskyla tolesnis šio metodo taikymo perspektyvos klausimas - ar draudikai atsižvelgs į Priežiūros komisijos poziciją.

Europos Tarybos rekomendacijos turėjo reikšmės draudimo veiklos Europos Sąjungos šalyse liberalizavimui. Trečioji Europos Tarybos rekomendacija, skirta ne gyvybės draudimo šakai, numatė draudimo veiklos ne gyvybės draudimo šakose ES šalyse liberalizavimąsi.¹²² Pažymėtina, kad privalomas civilinės atsakomybės draudimas priskiriamas prie ne gyvybės draudimo šakos. Draudimo veiklos liberalizavimas privalomajame draudime pasireiškė tuo, kad šio draudimo įmokų tarifų nustatymas buvo paliktas draudimo įmonių nuožiūrai. Draudimo įmonės savarankiškai pasirenka tarifavimo kriterijus, jų skaičių bei santykinį svorį.¹²³ Taigi draudikas yra laisvas draudimo įmokos dydžio nustatyme. Privalomojo draudimo įstatymo 11 str. 4 d. nustato, kad draudimo įmokų dydžius nustato draudikas. Draudimo įstatymo 206 str. 1 d. nustato, kad Priežiūros komisija neturi teisės reikalauti, kad draudimo taisyklės ir kitos sąlygos, draudimo įmokų tarifai ir kiti dokumentai, naudojami draudimo sutartiniuose santykiuose, būtų suteikiami išankstiniam patvirtinimui ar periodiškai. Minėtas 206 straipsnis draudžia administraciniais metodais reguliuoti draudimo įmonių nustatomus draudimo įmokų tarifus, todėl Priežiūros komisija negali nustatyti ar reikalauti, kad draudikai nustatytų konkrečius tarifus draudimo paslaugoms. Be to, Priežiūros komisijos 2004 m. balandžio 23 d. nutarimo 26 p. nustatyta, kad draudimo įmoką apskaičiuoja draudikas.¹²⁴ Tiesa, su tam tikrais reikalavimais įmokai. Pagal tą patį 26 straipsnį, draudimo įmoka turi būti nustatoma atsižvelgiant į draudiko suteikiamą draudimo apsaugą draudėjui, taip pat draudimo įmoka turi būti proporcinga draudiko prisiimamiems įsipareigojimams pagal draudimo sutartį bei nepažeisti draudėjo interesų. Ar draudikas, turėdamas teisę pasirinkti kriterijus ir pasirinkdamas abejotiną kriterijų rizikai

¹²¹ 2005 m. gegužės 11 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2005/14/EB iš dalies keičianti Tarybos direktyvas 72/166/EEB, 88/357/EEB ir 90/232/EEB bei Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 200/26/EB, susijusias su motorinių transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės draudimu.

¹²² <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31992L0049:DE:NOT> Prisijungimo laikas: 2006-11-01 d.

¹²³ Čepinskis J., Raškinis D. Draudimo veikla – Vytauto Didžiojo universitetas, 2005. P.133.

¹²⁴ Lietuvos Respublikos draudimo priežiūros komisijos 2004 m. balandžio 23 d. nutarimas Nr. N-47 „Dėl standartinių transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo sutarties sąlygų patvirtinimo“// Valstybės žinios. 2004. Nr. 63-2286.

įvertinti, nenustato draudėjo interesus pažeidžiančios įmokos? Jeigu taip, tai bet kuriuo atveju, liberalizavus draudimo veiklą ES šalyse, draudimo įmokų dydžių nustatymas yra draudiko teisė. O Priežiūros komisija savo pozicija gali atkreipti visuomenės ir draudikų dėmesį, kad vienas ar kitas rizikos įvertinimo kriterijus yra neteisingas ir kad rizikos vertinimo metodika yra taisytina.

Rizikos vertinimo metodika, kurioje naudojamas buvimo kitoje valstybėje kriterijus, taisytina dar ir todėl, kad tiek turintys „lietuviškus“ polisus, tiek „užsieninius“ naudojami draudimo apsauga tik už skirtingą kainą. Jeigu asmuo išvažiuoja į užsienį turėdamas „lietuviškąjį“ polisą ir patiria įvykį praleisdamas 45 dienų apsaugos terminą (nes rizika įvertinta atsižvelgiant, kad transporto priemonę draudėjas naudos ne ilgiau nei 45 dienas; gautūsi, kad rizika įvertinta tik 45 dienoms), tai draudikas ar draudikų biuras vis vien atlygins draudėjo trečiajam asmeniui padarytą žalą. Turinčiam „užsieninį“ polisą asmeniui tokia draudėjo trečiajam asmeniui padaryta žala bus atlyginama be jokių abejonių. Juk dėl „platesnės“ ir ilgiau trunkančios draudimo apsaugos draudėjas mokėjo didesnę draudimo įmoką. Ar nenukenčia tie, kurie moka didesnę įmoką, jeigu tie, kurie moka mažesnę įmoką vis tiek yra apsaugoti? Toks skirstymas susijęs su regresu. Į mokančius didesnę įmoką draudėjus negali būti nukreiptos neigiamos poveikio priemonės. Buvimo kitoje valstybėje kriterijus suteikia draudikams teisę ilgesnį buvimą kitoje valstybėje traktuoti kaip uždelstą buvimą, kuris yra netinkamas sutarties vykdymas. O netinkamo sutarties vykdymo atveju gali būti taikomas regresas. Tai numato ir Privalomojo draudimo įstatymo 22 str. 2 d. Jeigu nebūtų polisų, numatančių skirtingus galiojimo laikotarpius užsienyje, nebūtų šiuo nagrinėtiniu atveju ir klausimo dėl netinkamo sutarties vykdymo, susijusio su nepranešimu apie padidėjusią draudimo rizikai turinčias aplinkybes. Taigi nebūtų klausimo dėl regreso. Be to, draudimo sutartyje galima įrašyti bet kokius buvimo kitoje valstybėje terminus, bet jei reiktų nagrinėti teisme, draudikai greičiausiai pralaimėtų, nes pagal ES direktyvas tokių rūšiavimų, pagal kuriuos skirstoma, kiek draudėjas bus užsienyje, negali būti.¹²⁵

Buvome uždavę klausimą, ar sudarant transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo sutartis draudimo įmokos teisėtai nustatomos pagal tai, jog transporto priemonė bus naudojama kitoje Europos Sąjungos valstybėje narėje? Vienareikšmiškai neatsakėme, kad neteisėtai, nes draudikas turi teisę nustatyti draudimo įmokas ir kriterijus rizikai įvertinti bei įmokos dydžiui nustatyti. Tačiau, jeigu pagal ES direktyvas buvimo kitoje valstybėje kriterijaus negali būti, tuomet už „užsieninius“ polisus brangiau mokėję asmenys gali užsimanyti susigrąžinti permokas, juolab, kad skirtumas tarp „užsieninio“ poliso ir „lietuviškojo“ poliso kainų tikrai ryškus. Tačiau ar tokie permokėję asmenys gali reikalauti susigrąžinti draudimo įmokos permokas. Reikia pripažinti, kad privalomojo draudimo

¹²⁵ „Verslo žinios“ 2006-03-29 d. Nr. 161. P.3.

imperatyvus pobūdis, kuris įtvirtinamas įstatymu, nustato pareigą draudėjui draustis ir taip pat numato minimalias apsaugos ribas. Įstatymas imperatyviai numato už kokias rizikas draudėjas moka įmoką. Todėl nei draudikas nei draudėjas negali sumažinti draudimo poliso suteikiamos apsaugos. „Draudėjas, mokėdamas mažesnę įmoką, neturi teisės atsisakyti dalies draudžiamos apsaugos. Tai reiškia, kad kaip draudėjas negali prašyti sumažinti draudimo sumos, norėdamas mokėti mažesnę draudimo įmoką, taip jis negali prašyti riboti draudimo poliso galiojimo teritoriją.”¹²⁶ Gautūsi, kad buvimo kitoje valstybėje kriterijus prieštarauja privalomojo draudimo įstatymo normoms. Remiantis tokiu aiškinimu, sudarant privalomojo draudimo sutartis draudimo įmokos neteisėtai nustatomos pagal tai, jog transporto priemonė bus naudojama kitoje Europos Sąjungos valstybėje narėje. Be to, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika nustato, kad draudimo sutarties sąlygos, kurias vienašališkai rengia viena iš sutarties šalių draudikas ir kurios yra naudojamos nevienkartiniam sutarčių sudarymui su neapibrėžtu asmenų skaičiumi, yra laikomos standartinėmis sąlygomis, t.y. vienašališkai nustatytais draudiko, todėl draudėjas pripažįstamas silpnesne sutarties šalimi.¹²⁷ Draudėjas nedalyvauja sutarties sąlygų nustatyme, jis prisijungia prie draudimo sutarčių su iš anksto nustatytais sąlygomis. Kai draudimo sutartis sudaroma pagal draudiko vienašališkai nustatytas sąlygas, draudėjas laikomas silpnesne šalimi, o draudikui taikoma griežtesnė sutartinė atsakomybė.¹²⁸ Remdamiesi tuo, kad buvimo kitoje valstybėje kriterijus ir jį draudimo sutartyje įtvirtinanti sąlyga prieštarauja Privalomojo draudimo įstatymo normoms, ir kad draudėjas negali derėtis dėl draudimo sutarties sąlygų, draudėjai galėtų bandyti susigrąžinti įmokų permokas už “užsieninius” polisus. “Ginčydami tokią sutarties sąlygą, remdamiesi jos prieštaravimu Privalomojo draudimo įstatymo normoms (Civilinio kodekso 1.80 str. 1 dalis) ir ginčydami ją remdamiesi sutarčių standartines sąlygas reglamentuojančiomis normomis (Civilinio kodekso 6.185–6.188 str.), draudėjai gali reikalauti jos pripažinimo negaliojančia ir pinigų grąžinimo”.¹²⁹

Vis tik Priežiūros komisija 2006 m. rugsėjo 12 d. pozicija norėjo pasakyti, kad nei draudėjas nei draudikas tarpusavio atžvilgiu neturi bei negali turėti papildomų reikalavimų. Draudėjas, sumokėjęs didesnę įmoką, negali reikalauti iš draudiko sugrąžinti tą dalį pinigų, kuria klientui pabrango draudimas dėl to, kad jis, sudarydamas draudimo polisą, nurodė užsienyje užtruksiąs ilgesnį terminą.¹³⁰ Jeigu įvyksta draudiminis įvykis kitoje Europos Sąjungos valstybėje, draudikas taip pat negali turėti papildomo reikalavimo - reikalauti draudėjo sugrąžinti išmokėtas sumas.

¹²⁶ “Verslo žinios” 2006-09-19 d. Nr. 180. P.3.

¹²⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. kovo 22 d. nutartis c.b. UAB „Draudimo kompanija Neris“ v. UAB „Elko Kaunas“, Nr. 3K-3-217/2006, kategorija 73.2.8.

¹²⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. sausio 18 d. nutartis c.b. "PZU Baltija" v. I. B., Nr. 3K-3-48/2006, kategorija 73.

¹²⁹ “Verslo žinios” 2006-09-19 d. Nr. 180. P.3.

¹³⁰ Ten pat. P.3.

Akivaizdu, kad draudiminės rizikos vertinimas pagal buvimo kitoje valstybėje tam tikrą laikotarpį kriterijų yra nepagrįstas ar bent jau sunkiai pagrindžiamas. Iškyla daug problemų vien dėl to, kad rizikos vertinimo metodikoje propaguojamas šio kriterijaus naudojimas. Todėl, kad nebūtų nepatogumų nei draudėjams, kurie galėtų patirti regresą, nei draudikams, kurie galėtų susidurti su draudėjų bandymais susigrąžinti įmokų permokas, kad neatsidurtų diskriminuojamoje padėtyje tie, kurie moka didesnes įmokas už tą pačią apsaugą, reikėtų atsisakyti buvimo kitoje valstybėje tam tikrą laiko tarpą kriterijaus. Juolab, kad buvimo tam tikrą laiką ES valstybėje narėje kriterijaus negali būti pagal ES direktyvas. Šis kriterijus prieštarauja laisvam asmenų judėjimo principui, kuris prisideda prie vieningos rinkos sukūrimo, o juk dėl to ir buvo sukurta ES.

3.3 Kiti kriterijai nustatant riziką transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomajame draudime ir jų naudojimo pagrįstumas

Lietuvos draudikai, drausdami transporto priemonių valdytojų civilinę atsakomybę, draudiminę riziką įvertina remdamiesi įvairiais subjektyviais ir objektyviais kriterijais. Kaip jau anksčiau minėjome, subjektyvieji priklauso nuo žmogaus valios, objektyvieji – ne. Kriterijų, pagal kuriuos draudikai diferencijuoja draudiminės įmokos dydį, būna įvairiausių. Tai:

- 1) transporto priemonės tipas (lengvasis automobilis, motociklas, motoroleris, autobusas, krovininis automobilis, jo priekaba, traktorius ar savaeigis mechanizmas, traktoriaus priekaba);
- 2) variklio darbinis tūris, (nustatomas lengviesiems automobiliams, motociklams ir motoroleriams);
- 3) bendroji masė (nustatoma autobusams, krovininiams automobiliams, traktoriams ir kt.);
- 4) automobilio savininko vairavimo stažas (vieni draudikai, vertindami draudiminę riziką, vairavimo stažą skirsto nuo 1 iki 5 metų, nuo 6 iki 10 metų, virš 10 metų; kiti draudikai – iki 2 metų, nuo 2 m. iki 7 m., virš 7 m. Tačiau nebūtinai yra taip, kad tik metus automobilį vairuojantis pareigingas jaunuolis, vairuos prasčiau ir bus rizikingesnis už daugiau nei penkis metus automobilį vairuojantį to paties amžiaus jaunuolį. Nebūtinai, bet kad ir kaip gerai vairuotų automobilį tik vienerių metų vairavimo praktiką turintis jaunuolis, jo draudiminė įmoka būtų didesnė už daugiau nei penkerius metus važinėjančio jaunuolio. Šioje nurodytoje situacijoje reikėtų vertinti individualias žmogaus savybes ne tik vairavimo stažą, juolab, kad žmonės vairavimo įgūdžius įgyja per skirtingą laiko tarpą. Vieniems užtenka ir pusės metų, kitiems neužtenka ir penkių metų. Tačiau draudikai remiasi bendrais statistiniais duomenimis ir taip išskiria draudėjus pagal rizikos grupes. Draudikai naudoja statistinius duomenis, kurie

paremti prielaida, jog viena asmenų grupė yra santykinai rizikingesnė už kitą, ir apytikrius skaičiavimus, kiek narystė grupėje lemia draudiminio įvykio tikimybę.¹³¹ Gautąsi, kad tik vienerius metus gerai vairuojančio jaunuolio sugebėjimai neturi didesnės reikšmės rizikos įvertinime ir įmokos dydžio nustatyme. Problema yra ta, kad statistiniai duomenys, į kuriuos atsižvelgia draudimo bendrovės, remiasi statistine koreliacija, bet ne priežastiniu ryšiu. Tai reiškia, kad turintys trumpesnį vairavimo stažą asmenys paprastai sukelia daugiau avarių lyginant su ilgesnį vairavimo stažą turinčiais vairuotojais. Tačiau juk nebūtinai konkretus trumpą vairavimo stažą turintis asmuo bus rizikingesnis už ilgesnį vairavimo stažą turintį asmenį. Todėl vėl tampa akivaizdu, kad vertinant draudiminę riziką yra būtina atsižvelgti į objektyvių ir subjektyvių kriterijų visumą. Tačiau tokie pasiūlymai tikriausiai tik ir liks teorinio pobūdžio, nes nefunkcionuoja sistema, kuri kiekvienu konkrečiu atveju galėtų tiksliai išmatuoti riziką. „Praktikoje subjektyvūs rizikos požymiai, tokie kaip asmens charakterio savybės bei nuo jų priklausantis transporto priemonės vairavimo atsargumas, vertinami atsižvelgus į objektyviai išmatuojamas rizikos savybes, pvz.: amžius, lytis“, šiuo atveju – vairavimo stažas.¹³² Taigi egzistuojančius subjektyvius požymius įvertinus atsižvelgiant į objektyviai išmatuojamas rizikos savybes, negalime teigti, kad jie įvertinti tiksliai.

5) draudėjo kategorija (tai informacija apie vairavimo stažą arba žmogaus invalidumą. Draudiminė rizika vertinama atsižvelgiant į tai, kokios grupės invalidumą turi asmuo.¹³³

Draudiminė įmoka paprastai tokiems žmonėms būna mažesnė nei sveikiems asmenims);

6) savininko registracijos vieta (Vilnius ir Vilniaus rajonas; Kaunas, Klaipėda, Panevėžys ir t.t.);

7) savininko drausmingumas (parodo kiek per paskutinius vienerius, atitinkamai antrus metus ir t.t. draudėjas yra patyręs ar nepatyręs draudiminių įvykių. Draudiminė įmoka ženkliai didesnė, jei draudėjas sudaro draudimo sutartį pirmąkart, arba tuomet, kai draudimo sutartis pratęsiamą turėjus praeityje draudiminių įvykių. Akivaizdu, kad asmuo, turėjęs draudiminių įvykių yra rizikingesnis ir papuola į didesnę rizikos grupę, nei įvykių neturėjęs. Vertinant draudiminę riziką ir diferencijuojant įmokas pagal šį kriterijų draudėjai yra skatinami būti atsargesni. Atsargiai vairuojantys ir nepatyrę draudiminių įvykių vairuotojai yra skatinami.);

8) ketinamų nuvažiuoti kilometrų skaičius (jį galima įvertinti tik apytiksliai);

¹³¹ Kontautas Tomas Draudėjų diskriminacijos problema, 2006 m. rugpjūčio 4 d.

http://www.draudimas.info/index.php?mod=view_news_item&news_item_id=478&parent_id=94&id=97
Prisijungimo laikas: 2006-11-05 d.

¹³² Čepinskis J., Raškinis D. Draudimo veikla – Vytauto Didžiojo universitetas, 2005. P.133.

¹³³ <http://www.autoplus.lt/draudimas?type=lengvieji&turis=2000&mase=0> Prisijungimo laikas: 2006-11-01 d.

9) transporto priemonės naudojimo paskirtis (išskiriama nepadidinta rizika, kuriai turbūt galėtumėme priskirti transporto priemonės naudojimą asmeniniais, o ne darbo tikslais. Taksi vairuotojai moka didesnes draudimo įmokas.¹³⁴

10) naudojamų degalų rūšis;

11) transporto priemonės panaudojimo geografija (jos naudojimas tik šalies viduje ar (ir) užsienyje);¹³⁵

Tai labai daug diskusijų sukėlęs kriterijus, kurį naudoja draudikai rizikos vertinimo metodikoje. Detalios analizės dėl savo aktualumo šis faktorius pareikalavo ir šiame darbe. Praeitame poskyryje analizavome šio kriterijaus naudojimo rizikos vertinime pagrįstumą. Ne mažiau diskusijų visuomenėje, tarp draudėjų ir draudikų sukėlė kitas rizikos kriterijus transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomajame draudime. Tai - draudėjo amžius.

12) amžius.

Nuo 2001 metų, kai buvo įvestas privalomasis transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės draudimas, kurį laiką visi draudėjai mokėjo vienodas įmokas, nes bendrovės neskaidė prisiimamos rizikos pagal asmenų rizikos faktorius. Tačiau jau po metų draudimo bendrovės pradėjo vertinti atskirų draudėjų grupių riziką, todėl įvedė kainų diferenciaciją. Atrodytų nieko čia tokio, jog draudikai diferencijuoja draudimo įmokų dydžius. Juk draudėjai priklauso skirtingoms rizikos grupėms. Tačiau problema iškilo, kai vienodą vairavimo patirtį turintiems ir vienodas mašinas draudžiantiems žmonėms iki 25 metų privalomasis civilinės atsakomybės draudimas draudimo bendrovėse kainuoja daugiau nei vyresniems asmenims. Draudimo bendrovės jaunesniems nei 25 metų vairuotojams taiko didesnius privalomojo draudimo įkainius, neatsižvelgdamos į vairavimo patirtį. Vyresni vairuotojai tapo „lygesni“ už 25 metų nesulaukusį jaunimą. Dėl šios priežasties iškilo diskriminacijos problema dėl amžiaus. Pagal LR lygių galimybių įstatymo 2 str. 3 d. elgesys su asmeniu, kai dėl jo amžiaus taikomos prastesnės sąlygos, negu panašiomis aplinkybėmis yra, buvo ar būtų taikomos kitam asmeniui, yra tiesioginė diskriminacija.¹³⁶ To paties įstatymo 6 ir 9 straipsniai nustato, kad Lygių galimybių įstatymas taikomas vartotojų teisių apsaugos srityje, t.y. prekių ir paslaugų teikimo ir įsigijimo srityse. Darbe buvo akcentuota, kad paslaugų teikimo ir įsigijimo sričiai priskirtinas ir draudimo paslaugų teikimas. Remiantis Lygių galimybių įstatymo 2 str. 3 d. jaunimas yra diskriminuojamas, nes būtent dėl amžiaus jiems taikomos prastesnės sąlygos, negu panašiomis aplinkybėmis yra taikomos vyresniems nei 25 metų asmenims. Taigi formaliai privalomojo

¹³⁴ <http://esprendimas.lt/index.php?negyvvybes2006-11-01.18.47> Prisijungimo laikas: 2006-11-01 d.

¹³⁵ <http://www.if.lt/web/lt/private.nsf/noframes/8EBEE54C9BCBAF08C12571B80046F228> Prisijungimo laikas: 2006-11-16 d.

¹³⁶ Lietuvos Respublikos Lygių galimybių įstatymas// Valstybės žinios. 2003. Nr. 114-5115.

draudimo įmokų diferencijavimas, atsižvelgiant į vairuotojo amžių, prieštarauja Lygių galimybių įstatymui. Be to, nėra jokių tarptautinių teisės aktų, nurodančių jaunesniems vairuotojams taikyti didesnes draudimo įmokas. Lygių galimybių įstatymo 3 straipsnio 1 punkto nuostata įpareigoja užtikrinti, kad Priežiūros komisijos rengiamuose ir priimamuose teisės aktuose būtų įtvirtintos lygios teisės ir galimybės neatsižvelgiant į amžių. Panašu, kad Priežiūros komisija negalės to užtikrinti dėl draudimo įmonių teisės pasirinkti rizikos vertinimo metodikas.

Darbe buvo aptarta privalomojo draudimo veiklos liberalizavimo pasekmė. Liberalizavus privalomojo draudimo veiklą, draudimo tarifų ir jų skaičiaus nustatymas buvo paliktas draudimo įmonių nuožiūrai. Privalomojo draudimo įstatymo 11 str. 4 d. nustato, kad draudimo įmokų dydžius nustato draudikas. Taigi draudikai gali vertinti riziką pagal savarankiškai pasirinktus kriterijus. Tą jie ir daro, o tokį vertinimą pagal amžiaus kriterijų pateisina tuo, kad jaunuoliai iki 25 metų padaro žymiai daugiau avarių. Pagal oficialius statistikos duomenis nustatyta, kad jaunesnio amžiaus vairuotojai iki 25 metų amžiaus padaro dvigubai daugiau avarių nei vyresnio amžiaus vairuotojai ir atitinkamai jiems išmokamos didesnės pinigų sumos nuostoliams kompensuoti.¹³⁷ Pastebėta, jog rizikingiausi draudikams yra jauni, iki 25 metų amžiaus vairuotojai, ypač vairuojantys didmiesčiuose. Jie mažiau paiso eismo taisyklių ir dažniau padaro žalą vairuodami užsienyje. Todėl šiems asmenims privalomasis draudimas pabrango beveik dvigubai. “Jaunimo, ypač jaunų vaikų, fatališkas susvetimėjimas, kartais susijęs su energingu individualizmu, prišaukia nesuvaldomą nihilizmą, kelyje išreikštą tokia vairavimo maniera, kurią galima pavadinti tik savižudiška.”¹³⁸

Statistika akivaizdžiai pagrindžia įmokų diferencijavimą pagal amžių, tačiau nepanaikina prieštaravimo Lygių galimybių įstatymui. Tačiau yra nuomonių, kad draudikai nepažeidžia įstatymo, o tik ne visiškai atitinka įstatymo nustatytus principus. Sankcijos yra numatytos tik už įstatymų pažeidimus.¹³⁹

Pašalinti rizikos vertinimo ir draudimo įmokų dydžių nustatymo pagal amžių prieštaravimą Lygių galimybių įstatymui trukdo dar ir tai, kad ES teisės aktai nenustato imperatyvių normų, draudžiančių atsižvelgti į amžių vertinant draudimo riziką. Valstybėms narėms paliekama apsisprendimo teisė. Lietuva šia teise akivaizdžiai naudojasi, pritaikydama amžiaus kriterijų rizikos vertinimo metodikoje. Jeigu jaunimas yra atsidūręs tokioje padėtyje, kad vienodą vairavimo patirtį turintiems ir vienodas mašinas draudžiantiems žmonėms iki 25 metų privalomasis civilinės atsakomybės draudimas draudimo bendrovėse kainuoja daugiau nei

¹³⁷ Lietuvos Respublikos Seimo Žmogaus teisių komiteto 2006 m. gegužės 10 d., birželio 7 d. papildoma išvada Nr. 14 „Dėl Lietuvos Respublikos Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 2 straipsnio papildymo įstatymo projekto (XP-1274)“.

¹³⁸ Adams J. Rizika. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2001. P.108.

¹³⁹ http://www.draudimas.info/?mod=view_news_item&news_item_id=216&parent_id=52&id=139 Prisijungimo laikas: 2006-11-04 d.

vyresniems asmenims, tai būtų tikslinga Privalomojo draudimo įstatyme įtvirtinti išimtį, kad draudimo rizikos įvertinimas atsižvelgiant į amžių nėra tiesioginė diskriminacija. Ir, be jokios abejonės, naudojantis tokia išimtimi kiekvienas atvejis, kai draudikas atsižvelgs į amžių vertindamas draudėjo riziką, turėtų būti pagrįstas nuolat atnaujinamais statistikos duomenimis, motyvuotas ir teisingas.

Žvelgiant iš jaunimo pozicijų, įtvirtinta išimtis Privalomojo draudimo įstatyme, nepakeistų įmokų diferencijavimo pagal amžių, o atvirkščiai, dar labiau įtvirtintų tokių diferencijavimą. Šiuo metu neverta tikėtis, kad draudikai nesirems statistika, įrodančia, kad jaunesni nei 25 metų asmenys padaro žymiai daugiau avarių, kaip pagrindiniu rizikos nustatymo įrankiu. Yra būdų jauniems vairuotojams sumažinti draudiminės įmokos kainą. Vienas iš jų – būti drausmingiems. Draudikai, vertindami draudiminę riziką, numato ir drausmingumo kriterijų.¹⁴⁰ Jeigu jaunas vairuotojas važinėja drausmingai, jis gali tikėtis mažesnės kainos nepaisant net savo jauno amžiaus.

Amžiaus kriterijaus naudojimas rizikos vertinime lemia, kad vienodą vairavimo patirtį turintiems ir vienodas mašinas draudžiantiems asmenims iki 25 metų įmoka didesnė nei vyresniems žmonėms. Jaunimas dėl tiesioginės diskriminacijos vis dar nesiryžta kreiptis į teismą, todėl reikalingos teismų praktikos šioje srityje šiai dienai dar nėra. Ji būtų labai naudinga sprendžiant jaunimo diskriminacijos problemą draudimo teisėje.

Labai svarbu, kad nebūtų kolizijų tarp lygias galimybes įtvirtinančių ir draudimo teisinius santykius reglamentuojančių įstatymų. Neretai kriterijai, pagal kuriuos yra vertinama rizika, prisideda prie tam tikros draudėjų grupės diskriminacijos. Riba tarp diferencijavimo ir diskriminavimo nedidelė, tačiau ji yra. Todėl yra būtina, kad diferencijavimas remiantis tam tikrais kriterijais būtų pagrįstas.

¹⁴⁰ <http://www.if.lt/web/lt/private.nsf/noframes/8EBEE54C9BCBAF08C12571B80046F228> Prisijungimo laikas: 2006-11-06 d.

Išvados

1. Rizikos suvokimą įtakojantys veiksniai yra žinios apie riziką, tiesioginis ir netiesioginis susidūrimas su ja, skaudūs visuotiniai įvykiai, asmeniniai susirūpinimai. Tokių veiksnių įtakotas suvokimas neretai būna neadekvatus realiai egzistuojančiai rizikai.
2. Labiausiai prie neadekvataus rizikos suvokimo prisideda visuomenės informavimo priemonės, kurios formuoja iškreiptą rizikos suvokimą tendencingai nukreipdamos ir akcentuodamos tam tikras rizikas. Tokiu būdu gali iškilti iškreiptos draudiminių produktų paklausos problema.
3. Tam, kad rizika, nuo kurios draudžiasi draudėjas, taptų konkrečios draudimo sutarties elementu, ji pereina suvokimo ir įvertinimo stadijas (etapus). Todėl tik teisingai suvokta rizika nulems reikalingos draudimo sutarties sudarymą. Pažymėtina, kad rizika gali būti vertinama ir tuomet, kai draudimo sutartis jau sudaryta.
4. Jeigu rizika nėra nefinansinė, spekuliatyvi, fundamentalioji, draudikai nuo jos draudžia ir ji tampa konkrečios draudimo sutarties elementu. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad į draudiminių rizikų klasifikavimą turėtų būti žvelgiama „lanksčiau“, nes verslo pasaulis nuolat keičiasi ir prisitaiko prie naujų aplinkybių. Jei nuo tam tikrų rizikų nėra draudžiama šiandien, tai nereiškia, kad nebus draudžiama ir rytoj.
5. Ir LR Draudimo įstatyme, ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje nevienodai apibrėžiama, kas yra draudžiama draudimo sutartimi: rizika, turtinis interesas, atitinkamai susijęs su gyvybe, sveikata, turtu, civiline atsakomybe, ar tiesiog gyvybė, sveikata, turtas, civilinė atsakomybė. Siekiant tikslaus teisinio reglamentavimo, būtina vienodinti teisinių nuostatų formuluotes, nurodančias, kas yra draudžiama. Juolab, kad pats Draudimo įstatymas bei teisinė literatūra įtvirtina, kad draudimo objektas yra turtiniai interesai, o draudiminė rizika yra tam objektui gresiantis tikėtinas pavojus.
6. Draudimo sutartį apibrėžiame kaip rizikos ir fiduciarinę sutartį. Rizikos specifiškumas geriausiai atsiskleidžia per rizikos elementų – tikėtinumo, neapibrėžtumo – analizę. Tikėtinumas pasireiškia tuo, kad nėra aišku, ar rizika, nuo kurios draudžiamasi, tikrai įvyks. Rizika egzistuoja tada, kai yra neapibrėžtumas dėl galimo rezultato, t.y. rizikos pasekmės ir jų mastas yra nežinomi, nes pasekmės ir jų mastas priklauso nuo to, ar įvyks draudiminis įvykis. Fiduciarinė sutarties samprata parodo ryšį tarp šalių pasitikėjimo viena kita ir draudiminės rizikos apimties nustatymo.
7. Prieš sudarant draudimo sutartį, o tam tikrais atvejais ir sudarius draudimo sutartį rizika yra vertinama. Tikslus rizikos įvertinimas priklauso ne tik nuo draudėjo sąžiningai atskleistos informacijos, kuri padeda nustatyti draudiminės rizikos dydį, bet ir nuo draudikų profesionalumo

lygio. Draudikų profesionalumo rodiklis yra tikslus rizikos įvertinimas, kurį lemia tikslingas rizikos vertinimo kriterijų pasirinkimas ir naudojimas.

8. Lyties kriterijaus naudojimas vertinant riziką gyvybės draudime, buvimo užsienyje tam tikrą laiką tarpą užsienyje kriterijaus ir amžiaus kriterijaus naudojimas transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomajame draudime iškelia rizikos pagrįsto vertinimo klausimą, kas turi skatinti draudikus koreguoti jų rizikos vertinimo metodikas.

9. 2004 m. gruodžio 13 d. Tarybos direktyva, įgyvendinanti vienodo požiūrio į moteris ir vyrus principą dėl galimybės naudotis prekėmis ir paslaugomis ir prekių tiekimo bei paslaugų teikimo numato diskriminacijos lyties pagrindu draudimą draudimo paslaugų teikimo srityje. Tarybos direktyvos priėmimas užkirto kelią Lietuvos draudikams, vertinusiems riziką lyties pagrindu, teigti, kad ES teisės aktuose nekalbama apie konkrečias sritis, o yra numatytas tik bendras diskriminacijos draudimo principas. Tarybos direktyvos įgyvendinimas LR draudimo teisėje turėtų sumažinti draudėjų diskriminacijos lyties pagrindu mastus, nors Lietuva ir pasinaudojo išimtimi iš nediskriminavimo principo, įtvirtinta minėtos direktyvos 5 str. 2 dalyje.

10. Skirtingi baziniai draudimo įmokų tarifai skirtingoms draudėjų grupėms yra pagrįsti aktuariniais skaičiavimais, kurių pagrindas yra objektyvūs statistikos, tikimybių teorijos, bei finansų analizės modeliai. Statistika yra svarbus, tačiau nepakankamas įrankis rizikos vertinime, nes nepadeda atskleisti individualių asmens savybių, taipogi lemiančių draudiminę riziką. Bazinių draudimo tarifų nustatymas yra tik pirmas etapas teisingame individualios kiekvieno draudėjo rizikos įvertinime, todėl atskiru draudimo sutarties sudarymo atveju draudiminės rizikos nustatymas turi remtis daugeliu kriterijų.

11. Atliktas tyrimas parodė, kad kriterijus „Užsienis“ turi esminę įtaką duomenims ir kad išskirti faktoriai (amžiaus ir buvimo užsienyje) padalina fizinius asmenis į dvi grupes, kurių tarifinė įmoka žymiai skiriasi (žr. priedų lenteles Nr. 1-5 ir grafiką Nr. 1). Taigi buvimo užsienyje kriterijaus panaudojimas rizikos vertinime transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo atveju yra vienas iš tų, kurie lemia ženkliai didesnę draudiminės apsaugos kainą.

Rizikos vertinimas pagal buvimo užsienyje tam tikrą laiką kriterijų yra nepagrįstas, taigi ir pati draudiminės įmokos kaina yra nepagrįsta.

Literatūros sąrašas:

I Specialioji (Pagrindinė):

1. Adams J. Rizika. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2001;
2. Бланд Д. Смрахованные – принципы и практика. – Москва 1998;
3. Čepinskis J., Raškinis D., Stankevičius R. ir Šernius A. Draudimas - Kaunas:Pasaulio lietuvių kultūros, mokslo ir švietimo centras, 1999;
4. Čepinskis J., Raškinis D. Draudimo veikla – Vytauto Didžiojo universitetas, 2005;
5. Clarke M. Policies and Perceptions of Insurance Law in the Twenty-First Century. – New York: Oxford University Press Inc., 2005;
6. Merkin R. Colinvaux's Law of insurance. Seventh Edition.- London: Sweet and Maxwell, 1997;
7. Mikelėnas V. "Sutarčių teisė". Justitia 1996;
8. Серебровский В. И. - Избранные труды. Очерки советского страхового права. - Москва: Статут, 1997;
9. Sieg Karl Allgemeines Versicherungsvertragsrecht. 3 vollständig überarbeitete Auflage.- Wiesbaden:Gabler, 1994;
10. Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis. – Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004.

II Papildoma:

1. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Pirmasis leidimas. Vilnius: Justitia, 2001;
2. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I dalis. Pirmasis leidimas. Vilnius: Jusititia, 2003;
3. Galginaitis J., Stankevičius R. Draudimo teisė. Teisės institutas, 2005;
4. Jofė. O.C. Обязательственное права. – Москва. 1975;
5. Lyberis A. Sinonimų žodynas. Lietuvių kalbos institutas, 2002;
6. Mikelėnas V. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. - Vilnius: Justitia, 1995;
7. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, Vilnius, 2000;

8. SEB Vilniaus banko VIP investicinio gyvybės draudimo taisyklės Nr. 016, galiojančios nuo 2006-06-05 d.;
9. UAB "PZU Lietuva" Draudimo nuo nelaimingų atsitikimų taisyklės Nr. 009, patvirtintos 2005-10-05 d.;
10. AB "Lietuvos draudimas" įprastinė transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo sutartis;
11. "Verslo žinios" 2006-09-19 d. Nr. 180;
12. "Verslo žinios" 2006-03-29 d. Nr. 161.

III Publikacijos/pranešimai:

1. Kontautas Tomas Draudėjų diskriminacijos problema, 2006 m. rugpjūčio 4 d. http://www.draudimas.info/index.php?mod=view_news_item&news_item_id=478&parent_id=94&id=97
Prisijungimo laikas: 2006-11-05 d.;
2. Zaveckas K. Draudimo interesas – pagrindinis teisinių draudimo santykių elementas.//Jurisprudencija 2006 5(83).

IV Norminė:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Vilnius, 1999;
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000. Nr. 74;
3. Lietuvos Respublikos draudimo įstatymas// Valstybės žinios. 2003. Nr. 94-4246;
4. Lietuvos Respublikos transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymas// Valstybės žinios. 2004. Nr. 46-1498;
5. Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymas// Valstybės žinios. 2003. Nr. 114-5115;
6. Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas// Valstybės žinios. 1998. Nr. 112-3100;
7. Lietuvos Respublikos draudimo priežiūros komisijos 2004 m. balandžio 23 d. nutarimas Nr. N-47 „Dėl standartinių transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo sutarties sąlygų patvirtinimo“// Valstybės žinios. 2004. Nr. 63-2286;
8. Lietuvos Respublikos draudimo priežiūros komisijos 2004 m. spalio 26 d. nutarimas Nr. N-127 „Dėl Lietuvos Respublikos draudimo priežiūros komisijos 2004 m. balandžio 23 d. nutarimo Nr. N-47 „Dėl standartinių transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo sutarties sąlygų patvirtinimo“ pakeitimo“// Valstybės žinios. 2004. Nr.159-5844;
9. Lietuvos Respublikos draudimo priežiūros komisijos 2006 m. rugsėjo 12 d. pozicija „Dėl LR transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo“;

10. Lietuvos Respublikos Seimo Žmogaus teisių komiteto 2006 m. gegužės 10 d., birželio 7 d. papildoma išvada Nr. 14 „Dėl Lietuvos Respublikos Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 2 straipsnio papildymo įstatymo projekto (XP-1274)“;
11. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004-06-23 d. nutarimas Nr. 795 „Dėl eismo įvykio metu padarytos žalos nustatymo ir išmokos mokėjimo taisyklių patvirtinimo“// Valstybės žinios. 2004. Nr. 100-3718.

V ES teisės aktai :

1. 1957 m. Europos Bendrijos steigimo sutartis, įsigaliojusi 1958 m. // Valstybės žinios, 2004 01 03, Nr. 2-2;
2. 2000 m. Europos Sąjungos Pagrindinių teisių chartija
www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text.en.pdf; prisijungimo laikas: 2006-11-20 d.;
3. 2003 m. vasario 27 d. Komisijos reglamentas (EB) Nr. 358/2003 dėl Sutarties 81 straipsnio 3 dalies taikymo tam tikroms susitarimų, sprendimų ir suderintų veiksmų rūšims draudimo sektoriuje;
4. 1972 m. balandžio 24 d. Tarybos direktyva 72/166/EEB dėl valstybių narių įstatymų, susijusių su transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės draudimu ir privalomojo tokios atsakomybės draudimo įgyvendinimu, suderinimo;
5. 1972 m. gruodžio 19 d. Tarybos direktyva 72/430/EEB, iš dalies pakeičianti 1972 m. balandžio 24 d. Tarybos direktyvą 72/166/EEB dėl transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės draudimo ir privalomojo tokios atsakomybės draudimo įgyvendinimą reglamentuojančių valstybių narių įstatymų derinimo;
6. 1983 m. gruodžio 30 d. antroji Tarybos direktyva 84/5/EEB dėl valstybių narių įstatymų, susijusių su transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės draudimu, suderinimo;
7. 1988 m. birželio 22 d. antroji Tarybos direktyva 88/357/EEB dėl įstatymų ir kitų teisės aktų, susijusių su tiesioginiu draudimu, išskyrus gyvybės draudimą, suderinimo, apibrėžianti nuostatas, padedančias veiksmingai naudotis laisve teikti paslaugas, ir iš dalies pakeičianti Direktyvą 73/239/EEB;
8. 1990 m. gegužės 14 d. Trečioji tarybos direktyva 90/232/EEB dėl valstybių narių įstatymų, susijusių su motorinių transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės draudimu, suderinimo;
9. 1990 m. lapkričio 8 d. Tarybos direktyva 90/618/EEB, iš dalies pakeičianti Direktyvą 73/239/EEB ir Direktyvą 88/357/EEB dėl įstatymų ir kitų teisės aktų, reglamentuojančių tiesioginį draudimą, išskyrus gyvybės draudimą, suderinimą, ir pirmiausia pakeičianti šių direktyvų nuostatas dėl motorinių transporto priemonių civilinės atsakomybės draudimo;
10. 1992 m. birželio 18 d. Tarybos direktyva 92/49/EEB dėl įstatymų ir kitų teisės aktų, susijusių su tiesioginiu draudimu, išskyrus gyvybės draudimą, suderinimo, iš dalies pakeičianti direktyvas 73/239/EEB ir 88/357/EEB (trečioji ne gyvybės draudimo direktyva);

11. 2000 m. gegužės 16 d. Ketvirtoji Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2000/26/EB dėl valstybių narių įstatymų, susijusių su transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės draudimu, suderinimo, iš dalies pakeičianti Tarybos direktyvas 73/239/EEB ir 88/357/EEB;
12. 2005 m. gegužės 11 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2005/14/EB iš dalies keičianti Tarybos direktyvas 72/166/EEB, 88/357/EEB ir 90/232/EEB bei Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 200/26/EB, susijusias su motorinių transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės draudimu.

VI Teismų praktika

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. gegužės 5 d. nutartis c.b. UAB draudimo kompanija „Censum“ v. UAB „Vigidas“, Nr. 3k-3-546/2003 kategorija 67;
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. birželio 2 d. nutartis c.b. UAB draudimo kompanija "Baltic polis" v. Vilius Ramanuskas, Nr. 3k-3-643/2003, kategorija 67;
3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. birželio 25 d. nutartis c.b. UAB draudimo kompanija "Baltic polis" v. UAB "Parex Lizingas", Nr. 3k-3-746/2003, kategorija 67;
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. balandžio 13 d. nutartis c.b. Draudimo kompanija AB "Reso Europa" ir DK UAB „PZU Baltija“ v. UAB „Marandas“, Nr. 3k-3-240/2005, kategorija 73.2.5.5;
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. sausio 11 d. nutartis c.b. UAB „Plungės lagūna“ ir draudimo kompanija AB „Lietuvos draudimas“ v. I.T., R.T., M.T., ir A.T., Nr. 3k-3-27/2006, kategorija 16.2.1;
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. sausio 18 d. nutartis c.b. Draudimo kompanija „PZU Baltija“ v. I.B., Nr. 3K-3-48/2006, kategorija 73;
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. kovo 22 d. nutartis c.b. UAB „Draudimo kompanija Neris“ v. UAB „Elko Kaunas“, Nr. 3K-3-217/2006, kategorija 73.2.8;
8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. gegužės 3 d. nutartis c.b. UAB draudimo kompanija „PZU“ Lietuva“ v. G. E., Nr. 3k-3-315/2006, kategorija 73.2.5.5.

VII Interneto svetainės

1. <http://www.if.lt/web/lt/private.nsf/noframes/8EBEE54C9BCBAF08C12571B80046F228>; prisijungimo laikas: 11-01d.;
2. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31992L0049:DE:NOT>; prisijungimo laikas 2006-11-01d.;
3. <http://www.autoplus.lt/draudimas?type=lengvieji&turis=2000&mase=0>; prisijungimo laikas: 2006-11-01d.;
4. <http://esprendimas.lt/index.php?negyvybes>; prisijungimo laikas: 2006-11-01 d.;
5. www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text.en.pdf; prisijungimo laikas: 2006-11-20 d.

Santrauka

Pagrindinės sąvokos: rizika, draudiminė rizika, draudiminis įvykis, draudimo interesas, draudimo sutarties objektas, draudimo sutarties elementas, rizikos elementai, rizikos suvokimas, rizikos vertinimo kriterijai, diskriminacija.

Šiame teisės studijų magistro darbe keliamas klausimas, ar draudiminė rizika yra draudimo sutarties objektas. Atlikta norminių teisės aktų, teismų praktikos ir įvairių autorių teisinės literatūros analizė suponuoja draudiminę riziką esant vienu iš pagrindinių draudimo sutarties elementų, bet ne objektu. Vis tik galima pagrįstai teigti, kad tiek draudimo interesas, tiek draudiminė rizika yra būtini draudimo sutarties elementai, be kurių yra neįmanoma draudimo sutartis. Draudimo sutartis yra rizikos sutartis ir šis požymis išskiria ją iš kitų sutarčių rūšių. Todėl magistro darbe nagrinėjamas rizikos pasireiškimas draudimo teisiniuose santykiuose ir draudimo sutartyje, analizuojama draudiminė rizika kaip draudimo sutarties elementas.

Draudiminis įvykis yra rizikos pasireiškimas tikrovėje. Asmuo, drausdamas turtinį interesą nuo tam tikrų rizikų, sudaro draudimo sutartį. Įvykus draudiminiam įvykiui, t.y. rizikai pasireiškus tikrovėje, draudikas išmoka draudėjui draudiminę išmoką, kuri yra draudiminės apsaugos išraiška. Tačiau tam, kad rizika, nuo kurios draudėjas draudžiasi, taptų konkrečios draudimo sutarties elementu, ji pereina rizikos suvokimo ir rizikos įvertinimo stadijas. Tik suvokta rizika gali tapti teisine kategorija, o teisingai suvokta rizika apspręs reikalingos draudimo sutarties sudarymą. Darbe iškeliami iškreipto rizikos suvokimo problema. Analizuojama kokią įtaką rizikos nenoras ir teisingas rizikos suvokimas daro draudimo sutarties sudarymui, konkrečios rizikos virsmui draudimo elementu.

Rizikos suvokimas įtakoja draudimo sutarties sudarymą, tačiau vien tik suvokimo nepakanka. Draudimo sutarties sudarymo procese (konkrečios rizikos virsmui konkrečiu draudimo sutarties elementu) labai svarbus yra rizikos įvertinimas, kuris lemia draudiminės apsaugos kainą. Žinoma, rizikos vertinimas galimas ir tuomet, kai ji jau yra konkrečios draudimo sutarties elementas. Darbe analizuojamas rizikos vertinimas pagal lyties, amžiaus ir buvimo kitoje valstybėje kriterijus. Šių kriterijų panaudojimas atskleidžia rizikos vertinimo pagrįstumo problemą. Darbe parodoma, kad riba tarp įmokų diferencijavimo ir draudėjų diskriminacijos yra labai nedidelė. Teikiami pasiūlymai kaip turėtų būti mažinama draudėjų diskriminacija.

Rašant darbą ir siekiant visapusiškai atskleisti temą naudoti įvairūs mokslinio tyrimo metodai: loginis, lyginamasis, sisteminis ir istorinis.

Die Zusammenfassung

Hauptbegriffe: Risiko, Versicherungsrisiko, Versicherungsfall, Versicherungsinteresse, Gegenstand des Versicherungsvertrags, Bestandteil des Versicherungsvertrags, Risikobestandteile, Risikowahrnehmung, Bewertungsmerkmal des Risikos, Diskriminierung.

In dieser Magisterarbeit im Bereich des Jurastudiums wird eine Frage gestellt, ob das Versicherungsrisiko ein Gegenstand des Versicherungsvertrags ist. Die durchgeführte Analyse der normativen Rechtsakten, Gerichtspraxis und juristischer Literatur verschiedener Autoren ermöglicht die Voraussetzung, dass das Versicherungsrisiko einen von Hauptbestandteilen des Versicherungsvertrags aber kein Gegenstand ist. Aber man kann man gerecht behaupten, dass sowohl Versicherungsinteresse als auch Versicherungsrisiko sind erforderliche Bestandteile des Versicherungsvertrags. Ohne diese Bestandteile ist der Versicherungsvertrag nicht möglich. Der Versicherungsvertrag ist ein Risikovertrag und dieses Merkmal sondert ihn aus allen anderen ab. In der Magisterarbeit wird deswegen das Risikoauftreten in rechtlichen Versicherungsbeziehungen und im Versicherungsvertrag betrachtet, das Versicherungsrisiko als Bestandteil des Versicherungsvertrags analysiert.

Der Versicherungsfall ist das Risikoauftreten in Wirklichkeit. Die Person, bei der Versicherung der Vermögensinteressen gegen bestimmtes Risiko, schließt den Versicherungsvertrag ab. Bei dem Versicherungsunfall, d.h. wenn das Risiko in Wirklichkeit auftritt, zahlt die Versicherungsgesellschaft dem Versicherten die Versicherungsauszahlung, die der Ausdruck des Versicherungsschutzes ist. Aber damit das Risiko, entgegen dem der Versicherte sich versichern will, als Bestandteil des konkreten Versicherungsvertrags wird, es geht das Studium der Risikowahrnehmung und Bewertungsmerkmalen des Risikos durch. Nur wahrgenommenes Risiko kann als rechtliche Kategorie betrachtet werden, und richtig wahrgenommenes Risiko bestimmt die Abschließung des erforderlichen Vertrages. In der Arbeit wird das Problem der fehlerhaften Risikowahrnehmung erhoben. Hier analysiert man, welche Auswirkung die Risikovermeidung und richtige Risikowahrnehmung auf die Abschließung des Vertrages, auf den Übergang des konkreten Risikos zum Versicherungsbestandteil macht.

Die Risikowahrnehmung macht den Einfluss auf die Vertragabschließung, aber allein der Risikowahrnehmung reicht es nicht. Im Prozess der Vertragabschließung (bei der Übergang des konkreten Risikos zum konkreten Bestandteil des Versicherungsvertrags) ist die Risikoeinschätzung sehr wichtig. Das entscheidet den Preis des Versicherungsschützes. Sicher, die Risikoeinschätzung ist auch dann möglich, wenn das Risiko schon der Bestandteil des konkreten Versicherungsvertrags ist. In der Arbeit wird die Risikoeinschätzung gemäß den Merkmalen des Geschlechts, Alters und der Anwesenheit in anderem Staat. Der Einsatz von

diesen Merkmalen enthüllt das Gerechtigkeitsproblem der Risikoeinschätzung. In der Arbeit wird gezeigt, dass die Grenze zwischen der Differenzierung der Raten und Diskriminierung der Versicherten sehr gering ist. Hier werden die Angebote gewährt, wie die Diskriminierung der Versicherten verringern sollte.

Beim Schreiben der Arbeit und Wollen das Thema vielfältig zu enthüllen, wurden verschiedene Methoden der wissenschaftlicher Forschung benutzt: logische, geschichtliche Vergleich- und Systemmethode.

Priedai

Turimi duomenys gauti iš “Ergo Lietuva” duomenų bazės atsitiktinai išrinkus 1548 fizinius asmenis, kurie sudarė transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo sutartis 2005 metais. Yra žinoma, kad 535 fiziniai asmenys tenkina pirmą kriterijų (žr. toliau). Kriterijai:

1. Užsienis – 1 - Per draudimo laikotarpį transporto priemonę naudosis ilgiau kaip 40 dienų užsienyje; 0 - priešingai.
2. Gim Data – asmens gimimo data.
3. Amzius – asmens amžius.
4. modelis – automobilio markė.
5. Darbinis Turis – variklio darninis tūris.
6. Bendr Mase – bendra automobilio masė.
7. Keliamoji Galia – automobilio keliamoji galia.
8. Prasideda – draudiminio poliso įsigaliojimo data.
9. DR_Biure – draudiminių įvykių skaičius (remiantis biuro (ergo) duomenų baze).
10. DR_DIS'e – draudiminių įvykių skaičius (remiantis bendra duomenų baze).
11. Tarifine imoka – paskaičiuota standartinė imoka.
12. Pasirašyta imoka – paskaičiuota imoka įvertinus riziką.
13. reg 1 – registracijos vieta (rajonas)
14. reg 2 – registracijos vieta (miestas)

Tikslas: išskirti ir vizualiai pavaizduoti pirmojo kriterijaus įtaką duomenims (fiziniams asmenims) ir tarifinei imokai.

Norint patikrinti kriterijaus “Užsienis” įtaką duomenims (fiziniams asmenims) atliekama faktorinė analizė.

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy (duomenų atitikimas...)	0,585
Bartlett's Test of Sphericity Approx. Chi-Square	26.451,228
df	91
Sig.	0,000

1 lentelė

KMO ir Bartlett'o testo kriterijai įvertina duomenų (fizinių asmenų) tinkamumą faktorinei analizei. Iš gautų kriterijų galima spręsti, kad faktorinė analizė yra tinkama naudoti norint išskirti esminius faktorius, kurie leis nustatyti kriterijaus 1 (“Užsienis”) įtaką duomenims (1 lentelė KMO>0,5; Sig.<0,05).

Communalities

	Initial	Extraction
Uzsienis	1,000	0,957
Gim Data	1,000	0,990
Amzius	1,000	0,990
modelis	1,000	0,026
Darb Turis	1,000	0,005
Bendr Mase	1,000	0,000
Keliamoji Galia	1,000	0,007
Prasideda	1,000	0,632
DR_Biure	1,000	0,005
DR_DIS'e	1,000	0,023
Tarifine imoka	1,000	0,913
Pasirašyta imoka	1,000	0,914
reg 1	1,000	0,005
reg 2	1,000	0,005

Extraction Method: Principal Component Analysis.

(Extraction parodo kaip kriterijai savo specifiškumu įtakoja duomenis. Kuo arčiau 1, tuo įtaka didesnė, kuo arčiau 0, tuo įtaka mažesnė.)

2 lentelė

Iš gautų kriterijų specifiškumų (2 lentelė Extraction) išsiskiria mažos kriterijų (modelis, Darb Turis, Bendr Mase, Keliamoji Galia, DR_Biure, DR_DIS'e, reg 1, reg 2) reikšmės. O tai reiškia, kad jų specifinis indelis duomenims yra ganėtinai mažas. Juos reikia pašalinti ir faktoriinę analizę atlikti su likusiais atributais.

Communalities

	Initial	Extraction
Uzsienis	1,000	0,961
Gim Data	1,000	1,000
Amzius	1,000	1,000
Prasideda	1,000	0,635
Tarifine imoka	1,000	0,917
Pasirašyta imoka	1,000	0,913

Extraction Method: Principal Component Analysis.

3 lentelė

Taigi gauti nauji kriterijų įvertinimai (3 lentelė) rodo, kad išimčių nėra. Įvertinus tikrines faktorių reikšmes galima iškirti du pagrindinius faktorius (4 lentelė). Tikrinė faktorių reikšmė (Initial Eigenvalues) turi būti didesnė už 1.

Total Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues		
	Total	% of Variance	Cumulative %
1	3,657	60,954	60,954
2	1,769	29,478	90,432
3	0,520	8,660	99,092
4	0,051	0,849	99,941
5	0,003	0,055	99,996
6	0,000	0,004	100,000

4 lentelė

Rotated Component Matrix(a)

	Component	
	1	2
Uzsienis	0,975	0,099
Gim Data	0,111	0,994
Amzius	-0,126	-0,992
Prasideda	-0,793	-0,084
Tarifine imoka	0,949	0,129
Pasirašyta įmoka	0,947	0,129

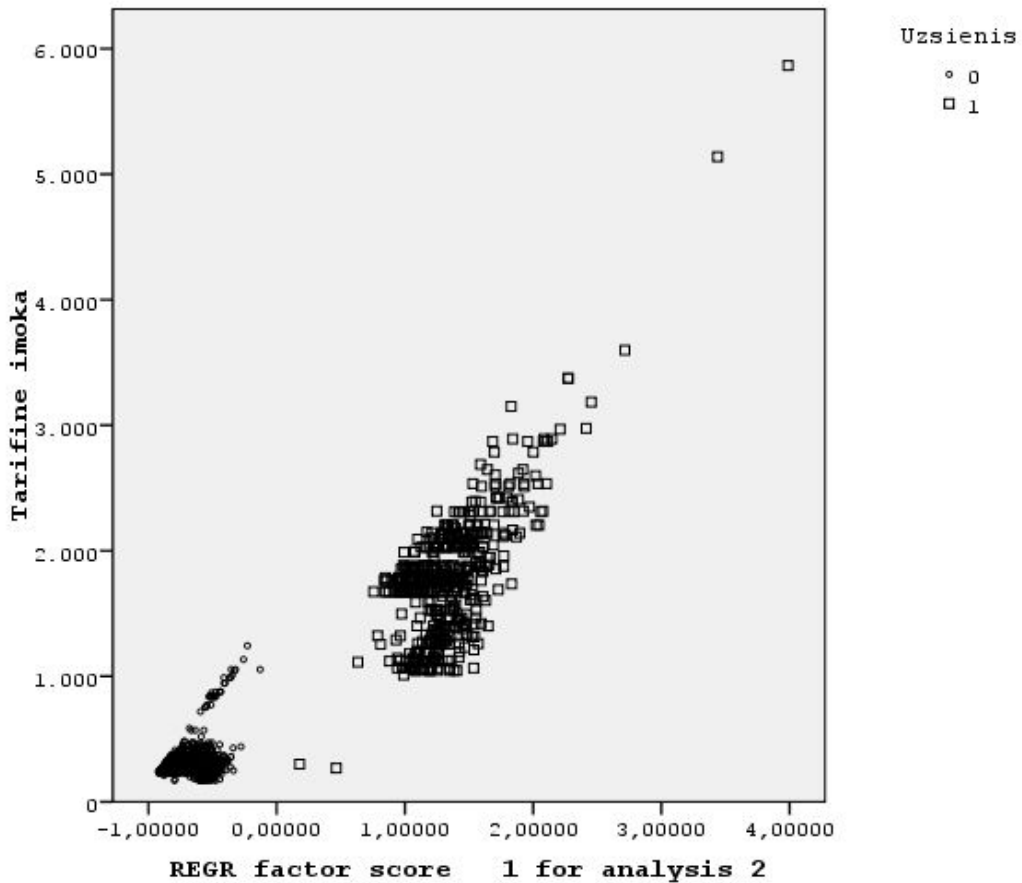
Extraction Method: Principal Component Analysis.
 Rotation Method: Varimax with Kaiser
 Normalization.

a. Rotation converged in 3 iterations.

5 lentelė

Atlikus faktorinę analizę išryškėja esminis faktorius (faktorių matrica 5 lentelė), kurį įvardijame kaip buvimo užsienyje faktorius, kuris apima kriterijų užsienis, tarifinė įmoka ir pasirašyta įmoka, todėl kad jų dalinės koreliacijos yra didžiausios (užsienis 0,975; tarifinė įmoka 0,949; pasirašyta įmoka 0,947) Kuo didesnė reikšmė tuo tas kriterijus turi didesnę sąsają su faktorium. Taigi pirmą faktorių galima interpretuoti kaip: kriterijaus užsienis neatsiejamumą nuo tarifinės ir pasirašytos įmokos, o antrąjį kaip fizinių asmenų gimimo datos neatsiejamumą nuo tarifinės ir pasirašytos įmokos. Atsižvelgiant į iškeltus tikslus, mus domina tik pirmasis faktorius, kurio reikšmingumo lygis ir įtaka duomenims yra žymiai didesnė, negu antrojo faktoriaus (matyti iš dalinių koreliacijų).

Pavaizduokime vizualiai pirmojo faktoriaus įtaką kriterijui tarifinė įmoka. Žr. grafiką Nr. 1.

Grafikas Nr. 1

Iš grafiko matyti, ryškiai išsiskiria dvi grupės: asmenys, kurie per draudimo laikotarpį transporto priemonę naudos ilgiau kaip 40 dienų užsienyje (kvadratai) ir likę asmenys (apskritimai). Fiziniai asmenys, kurie transporto priemonę naudojo užsienyje ilgiau nei 40 dienų (kvadratai), yra išsidėstę aukščiau nei nenaudoję transporto priemonės užsienyje y ašies atžvilgiu. O tai reiškia, kad pirmųjų tarifinė įmoka žymiai skiriasi nuo antrųjų tarifinės įmokos (didesnė).

Privalomojo vairuotojų civilinės atsakomybės draudimo skaičiuoklė

Transporto priemonės tipas

Variklio darbinis tūris cm³

Savininko vairavimo stažas

Savininko registracijos vieta

- Vilnius ir Vilniaus rajonas
- Kaunas, Klaipėda, Panevėžys ir jų rajonai
- Alytus, Marijampolė ir Šiauliai
- Kiti miestai ir rajonai

Drausmingumas

Per draudimo laikotarpį transporto priemonę naudosi ilgiau kaip 30 dienų užsienyje

Skaičiuoti

Išvalyti

Įmoka **989,00 Lt**

* - draudiminis įvykis - tai autoįvykis, kuriame draudėjas (Jūs) ar kitas transporto priemonės valdytojas buvo pripažintas kaltu

Lentelė Nr. 6

Privalomojo vairuotojų civilinės atsakomybės draudimo skaičiuoklė

Transporto priemonės tipas

Variklio darbinis tūris cm³

Savininko vairavimo stažas

Savininko registracijos vieta

- Vilnius ir Vilniaus rajonas
- Kaunas, Klaipėda, Panevėžys ir jų rajonai
- Alytus, Marijampolė ir Šiauliai
- Kiti miestai ir rajonai

Drausmingumas

Per draudimo laikotarpį transporto priemonę naudosis ilgiau kaip 30 dienų užsienyje

Skaičiuoti

Išvalyti

Įmoka **4.945,00 Lt**

* - draudiminis įvykis - tai autoįvykis, kuriame draudėjas (Jūs) ar kitas transporto priemonės valdytojas buvo pripažintas kaltu

Lentelė Nr. 7